AHLÂK PUSULASI

Ahlâk ve Değerler Eğitimi

Ahmet ÇAĞLAYAN

dem

AHLÂK PUSULASI

Ahlâk ve Değerler Eğitimi

DEĞERLER EĞİTİMİ MERKEZİ YAYINLARI
© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Değerler Eğitimi Merkezi Yayınlarına aittir.

Dem Yayınları Ensar Neşriyat Tic. A. Ş. Organizasyonudur.

ISBN : 975-6324-21-9
Sertifika No: 17576

Kitabın Adı
Ahlâk Pusulası: Ahlâk ve Değerler Eğitimi

Yazar
Ahmet ÇAĞLAYAN

Yayına Hazırlayan
Hüseyin KADER

Kapak Tasarım
Ayda ALACA

Baskı-Cilt
Pasifik Ofset
Cihangir Mh. Güvercin Cd. Baha İş Merkezi
Haramidere - Avcılar / İstanbul
Tel: 0 212 412 17 00
Sertifika No: 12027

2. Basım
Nisan 2013 / 2000 adet basılmıştır.

İsteme Adresi
Oruçreis Mahallesi 12. Sokak No: 40/42 Esenler/ İstanbul
Tel : (0212) 491 19 03 – 491 19 04 Faks : (0212) 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr ensar@ensarnesriyat.com.tr

AHLÂK PUSULASI

Ahlâk ve Değerler Eğitimi

Ahmet ÇAĞLAYAN

İstanbul 2013

Ahmet ÇAĞLAYAN

1957 yılında Muş'ta doğdu. İlkokul, orta ve lise eğitimini burada tamamladı. 1979 yılında Bingöl Eğitim Enstitüsünü bitirip öğretmenliğe başladı. Çankırı, Niğde, Gaziantep ve İstanbul'da aktif görevde bulundu.

Eğitimci yazar Ahmet ÇAĞLAYAN, sıcak ve sevimli kişiliği ile insanların saygısını, özellikle öğrencilerin sevgisini ve şefkatini kazanmayı önemseyen, onlara en iyiyi ve güzeli sunabilmek için çaba sarf etmektedir. Meslek hayatında farklılık getireceğine inandığı yönetici, öğretmen, veli, öğrenci katılımının sağlandığı eğitim modelini uygulamaya çalışmaktadır. Yeni çalışmaları ve önerileri ile eğitim dünyasına farklı bir yaklaşım sunmakta, konuları kolaylaştırıp sade bir dille zarif ve zevkli bir hale dönüştürerek kendi uyguladıklarını, zihninde canlandırdıklarını okuyucusu ile paylaşmaktadır.

Bilginin önemli bir güç olduğuna inanan, okumanın, nezaketle dinlemenin, akıllıca konuşup davranmanın, duyguları en güzel şekilde ifade edebilmenin, düşünce ve davranış dünyamıza kazandıracaklarını kalbindeki sevgi ile birleştirip sunan yazar, Milli Eğitim Bakanlığının 2008-2009 yılında başlattığı "Hayat Boyu Öğrenim Kapsamında Türkiye'de İnformal Öğrenme Üzerine Ortak Bir Anlayış Geliştirme ve Farkındalık Oluşturma Projesi"nde aktif görev aldı.

Bu mesleki özelliklerini ve değerler eğitimine getirdiği farklı yaklaşımlarını yazarak ve seminerler vererek uygulamakta ve verimli sonuçlar almaktadır. Yazar evli ve dört çocuk babasıdır.

YAYINLANAN ESERLERİ

DEM (Değerler Eğitimi Merkezi): • Ahlak Pusulası; • Öğretmenler Odası ***Gülhane Yayınları:*** • Kur'an'ı Hayata Taşımak; • Önce Sevgi; • İsimlerin Sırları; • Geçmişten Günümüze Eğitim Kurumları; • Gülümseyen Eğitimciler; • Öğrenci Merkezli Eğitim; • Aile Okulu Evler; • Öğrencilerin Dünyası; • Eğitimde Kalite Yolculuğu; • Eğitimcilere Bilgece Sözler; • Aydınlanma Yolunda Pano Yazıları; • Leyl-i Beyza ***Kayıhan Yayınları:*** • Akıl Defteri; • Onların Çocukluğu; • Asrı Saadetten Günümüze EZAN; • İnsanlığa Işık Tutan Konuşmalar; • Din Kültürü Tatil Kitabı; • Özlenen Öğretmen; • Camilerimiz ve Mahalle İmamı ***Ağaç Kitapevi Yayınları:*** • Eğitimde Özlenen Anneler; • Eğitimde Özlenen Babalar; • Eğitimde Liseli Gençlik; • Mevlana'dan Seçme Hikâyeler; • Gülümseyin Öyküleri Önemseyin ***Bilge Yayıncılık:*** • Anne- Baba ve Eğitimcilere Aspirin Öğütler; • Önemli Buluşlar; • Eğitimde Yönetim Yönetimde Kalite; • Evimizdeki Öğretmen (1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. sınıflar için- 6 kitaptan oluşan set) ***Şenyıldız Yayınları:*** • Okuyalım Eğlenelim Üniteleri Öğrenelim (1., 2., 3., 4., 5. sınıflar için tüm dersler); • Çağlayan Çocuk Şiirleri (1., 2., 3., 4., 5. sınıflar için) ***Şura Yayınları:*** • Öğretmenim Peygamberim

İletişim için: a_caglayan2002@yahoo.com

Çağlayan, Ahmet
Ahlâk pusulası: Ahlâk ve değerler eğitimi / Ahmet Çağlayan.— İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013
159 s. ; 21,5 cm.
ISBN: 978-975-6324-21-9
1. İslâm_ahlâtı
297.5 DC20
Bibliyografik niteleme Anglo-American Rules 2 (AACR2)'ye göre yapılmıştır.

Kalemi ve ilmi rehberliği ile ailesine, çevresine, örnek şahsiyeti ile her zaman ışık saçan ve hiçbir zaman fedakârlıktan kaçınmayan, son dönemin ilim önderlerinden muhterem babam ***Mehmet ÇAĞLAYAN*** *Hocama ve sevgili annem* ***Perizade ÇAĞLAYAN****'a rahmet dualarımla ...*

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

1. Bölüm
Ahlâkın Tanımı ve Özellikleri

İnsanın Rolü 13
İnsanın İhtiyaçları 15
Toplumsal Yaşam 16
Ahlâkın Tanımı ve Bölümleri 17
Güzel Ahlâklı Olmak 21
Ahlâki Kusurlar 27
Ahlâksızlığın Nedenleri 34
Ahlâk Eğitiminin Temeli Ailedir 39
İlişkilerde Ahlâk Kuralları 43
Ticari Ahlâk 45
Siyasi Ahlâk 47

2. Bölüm
Ahlâk Eğitimi

Ahlâk Eğitimi 53
Ahlâk Dersinin Amacı ve İlkeleri 54
Ahlâk Eğitiminin Temelleri 56
Ahlâk Öğretiminde Yöntem ve Teknikler 59
Okullarda Ahlâk Eğitimi 61
Öğrencilerin Ahlâk Eğitiminde Geçirdiği Dönemler 63
Öğrenci Merkezli Ahlâk Öğretimi 76
Eğitimcilerin Görevi 77

Ahlâk Eğitiminde Çocuk Edebiyatı 87
Sure ve Duaların Öğretimini Kolaylaştıran Yöntemler 91
Değerler Eğitimi 94
Değerler Eğitiminin Amacı 96
Değerler Eğitiminde Ortamın Önemi 98
Değerler Eğitiminde Örnek Uygulamalar 99
Değerler Eğitiminde Okul Yönetiminin Görevleri 99
Çizelgeler 101
Uygulama Aşamaları 103
Karakter Eğitiminin Önemi 106
Karakter Eğitiminin İlkeleri 108
Karakter Eğitiminde Uygulanacak Yöntemler 112
Okullarda Karakter Eğitimi 113
Karakter Eğitiminde Ailenin Önemi 117
Karakter İle İlgili Sözler 119

3. Bölüm
Ahlâk Pusulasının İlkeleri

Ahlâk Pusulasının Temel İlkeleri 123
Kendini Tanımak 124
Zihinsel Yönetim Kurulunu Oluşturmak 126
Zamanı İyi Değerlendirmek 128
İletişim Kurabilmek 130
Dostluğu Sürdürmek 132
Düşüncede ve Davranışlarda Dürüst Olmak 135
Neşeli ve Mutlu Olmak 137
Kendi Mumunu Yakabilmek 139
Evi, Ailesi ve İşi İle Barışık Olabilmek 141
Sevgide Ahlâklı Olmak 143
Edep Nezaketi Önemsemek 145
Gönüllü ve Düzenli Olmak 149
Bilgi İle Dostluğu Sürdürme 151
Hayat Gemisinde Yerini Bilmek 154
Ahlâk İle İlgili Sözler 156

ÖNSÖZ

Değerleri yaşama geçirmede, düşüncelere katkıda bulunmada, ruhumuzla yakın ilgilenmede her inanan insanın çaba harcaması gerekir. İçimizdeki gücü keşfeden, kendimiz olmada önemli adımlar attıran, kişiliğimizi geliştiren, farklılaştıran anlayışlara ihtiyacımız var.

İnanç dolu kişiliğim, çağlayan yüreğim ile aileme, öğrencilerime ve çevremdekilere inandığım değerler doğrultusunda seslendim. Doğruları paylaşıp, olumsuzlukları hoşgörüyle karşıladım. Eğitim dünyasına yeni kazanımlar ve güzellikler kazandırmaya çaba sarf ettim.

Bu çalışmamda haritasız denize açılmanın tehlikeli bir yolculuk olacağını belirterek hayatın her döneminde pusulaya duyulan ihtiyacı belirttim. Eğitim dünyasında yaşanan olumsuzlukları, ahlâki kırılmaları ele alarak eğitimciler, anne babalar ve öğrenciler için önemli olan değişimi, gelişimi kendi değerlerimizle kabullenip, uygulamada onları karanlıktan alıkoyan koruyan ve sorumluluklarını hatırlatan bakış açılarını bilinç ve inançla gerçekleştirecek "***Ahlâk Pusulası***"nın önemli bir pusula olduğunu hatırlattım.

Ölçüsüz, saldırgan, düşüncesiz bir ortamda değerlerimizin marifet odaklı öğretilmesinde elde edeceğimiz başarıları ve güzellikleri aktarmaya çalıştım... Okuyucularımızın bu kitaba olan ilgileri onların bu konuya gösterdikleri ciddiyeti belirleyecektir.

Her çalışmamda olduğu gibi bu çalışmamda da desteklerinden dolayı sevgili eşime, çocuklarım Metin, Mustafa, Muhammed ve Amine Dilan'a içten sevgilerimi sunarım.

Ahmet ÇAĞLAYAN
23. 02. 2013

1. BÖLÜM

AHLÂKIN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

İNSANIN ROLÜ

İnsan, Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Tüm canlıların en mükemmeli ve donanımlısı olarak pek çok zenginliklere sahip bir varlıktır. O'nun yaratılışı inceden inceye hesaplanmış olup tesadüfi değildir. O, seçilmiş, tercih edilmiş bir varlıktır. Özgür bir yaratılışa sahiptir. Allah'ın yeryüzündeki emanetinin koruyucusudur. Yüklendiği bu ağır görev, ona pek çok sorumluluklar verir.

Yeryüzünde var olan tüm güzellikler onun için yaratılmıştır. Yaratılışından gelen asalet, ona bazı üstünlükler kılmıştır. Bu üstünlük özelliği ile o, öz benliğini tanır, anlar, kulluğunu bilir, kendisini kötülük ve ayıplardan, çirkinliklere olan bağımlılıklardan korur. İnsan, ahlâk ve vicdan sahibidir. Yaratılışından aldığı ilham ile çirkini ve güzeli, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırır. Allah'ı tanımak ve anmakla yücelir, güçlenir. İnançsızlık ise onu, farklı sıkıntılara götürür...

Çok boyutlu olarak yaratılan insan, kendisini diğer canlılardan ayıran asil ve derin farklılıklar zincirine sahiptir. Sahip olduğu düşünce ve bilgi ile çevresindeki gelişmeleri merak etme, daha iyi yaşamanın önündeki problemleri kolayca çözümlemede öğrenmeye olan ihtiyacı ile yaşadığı dönemlerde belli amaçlar doğrultusunda varlığını sürdürür. Sahip olduğu çeşitli güçleri (akıl, irade vb.) ile tüm isteklerini kontrol edebilir. İsteklerini, heyecanlarını, kaygılarını gerçekleştirmede öncelikle kendisini, özelliklerini tanımakla başlar. Kutsal kitabımız Kur'ân insanın kendi özünü tanımasını ister. Bu tanıma, nüfus kaydındaki isim, ana baba adı, doğum kaydı, milliyeti, evli-bekâr olduğu, kaç çocuk sahibi olduğu değildir. Bu tanıma, ilahi ruh olan özünü tanımadır. Zorlukların en büyüğü böyle bir tanımayı gerçekleştirmedir. *Kendini tanımak, kendini bilmek faziletli olmaktır. Farklılıkları görebilmektir. Kişinin kendisini tanıması, taçlanması demektir. Kendini tanıyan Rabbini tanır.*

Hz. Ali (r.a): "Kendini bilme, tanıma bilişler içinde en faydalı olanıdır ve şaşarım o kimseye ki, kendine ait olan bir şeyi kaybettiği zaman onu arar durur da kendini kaybettiği zaman aramaya koyulmaz." buyurmuşlardır.

Bir Çin atasözünde de, "başkalarını bilen akıllı, kendilerini bilen erdemlidir" denir. İnsan kendisini tanımakla şeref ve ululuk hisseder. Aşağılık olmaktan kaçınır. Önemini anlar. Ahlâki ve sosyal değerlerin önemini kavrar.

İnsan her nerede olursa olsun, hangi işi yaparsa yapsın varlığının özelliğini, yaratılışının hikmetini tanımakla işe başlamalıdır. Evinde, okulunda, işinde yenilikçi, katılımcı, paylaşımcı davranış ve düşünceleri üreterek kendi geleceğini kurmadaki etkin rolünü bilmelidir. Geniş görüş ve bilgi zenginliği ile kendini yenileme ve düzeltme yeteneği ile diğer canlılardan farklı olan insan, günümüz dünyasında, özgürlük meydanlarında insanlık nutku atanların sahte kimlikleri, zalim ve despotları daha yakından tanımış olur.

İnsan, sınırlarını çok iyi tanımakla görevlidir. *"O, kimseyi yapabileceğinden fazlasından sorumlu tutmaz"* (Bakara 276) Sınırlı bir güce sahip olan insan, kendi gücünü ve evreni tanıdığı ölçüde canlıdır. Yaratılışından gelen özellikleri ile kendini tanıyan, düşünebilen, kendi adına üretilen ve dünyanın dört bir tarafında yayınlanan insan hakları beyannamesi düşüncesi üzerine kurulmuş olan değerlere kimlerin sadakat ile bağlı olup olmadığını, dost ve düşmanını bilmek zorundadır.

İNSANIN İHTİYAÇLARI

İnsan, gelişimini sürdürebilmesi için beslenme, korunma, dinlenme gibi bir takım fiziki ihtiyaçlarla birlikte sevme, sevilme, ait olma, güvence gibi sosyal ve psikolojik ihtiyaçları da vardır.

Bireyin toplum içinde sağlam ve sağlıklı olarak yaşaması için ihtiyaçlarının dengeli olarak karşılanması gerekir. İhtiyaçları karşılamada ve gidermede kurulan bu denge insanın tüm hayatı boyunca devam eder. Yaşadığı çevreyi ve dünyayı daha yakından tanımak, incelemek, araştırmak, yaşamını kolaylaştırmak, önüne çıkan engelleri gidermek için temel ihtiyaçlarından biri de eğitimdir. Eğitim aracılığıyla kurulan iletişim geliştirilerek ihtiyaçlar giderilir.

İnsanın ihtiyaçlarını gidermede eğitimin gerekliliği kaçınılmazdır. Faydalar ve zararlar eğitim aracılığıyla kazanılır. Hangi bilim dalı olursa olsun eğitim olmadan ilerlemek ve bilimsel verilerden yararlanmadan ihtiyaçları gidermek olanaksızdır.

İnsan biyolojik bir varlık olarak bedenine karşı duyduğu sorumluluklar yanında yaşadığı topluma karşı da sorumluluklar duyar. Bu sorumlulukların giderilmesinde ihtiyaçların belirlenmesi ve giderilmesi oldukça önemlidir. Çevresindeki insanlarla etkileşerek ihtiyaçlarını kolaylaştırma yolu ile yaşamını sürdürür. Öğrendiklerini uygulayarak daha iyi yaşama yollarını araştırır. Değişik kültürlerle gelişen diğer insanlardan ve bilim dallarından ve onların teknolojilerinden yararlanır. Kültürel ve sosyal bir varlık olan insanın içindeki enerjiyi daha nitelikli, daha duyarlı hale dönüştürmesi için ihtiyaçlarını yakından tanımalıdır.

İnsan ilişkilerinde önemli bir ihtiyaç olan ahlâk eğitimi, davranışları ve duyguları ön plana çıkarır. Bireye, aileye ve topluma saygınlık kazandırır. Birlikte yaşamanın ve paylaşmanın sorumluluklarını hatırlatır. Hayata yön verir. Yaşam biçimini belirler. Tavırları belirginleştirir. Hedeflere ulaştırır. Düşüncelere ve becerilere anlam kazandırır.

İnsanın ihtiyaçları yaşadığı topluma ve ortama göre farklılıklar taşır. Her insan farklı yaşamın zenginliklerinden yararlanmasını alışkanlık edinmelidir. Hayatı kolaylaştıran, ihtiyaçları gideren tavırlar ve davranışlarla yaşamını sürdürmelidir. Yeteneklerini eğitim ile güçlendirmelidir. Eğitimini sürdürürken ahlâk ve karakter eğitimini de ciddiye almalıdır. Toplumsal yaşamdaki yerini bilmelidir. Ahlâk eğitiminin katkıları ile ihtiyaçlarına cevaplar bulacağı gibi toplumsal yaşamdaki olumsuzluklara karşı da korunma yollarını öğrenmiş olur.

TOPLUMSAL YAŞAM

Toplumsal yaşam insan için önemli bir gerekliliktir. Sosyal bir varlık olan insan için topluluk içinde yaşamak kaçınılmazdır.

Allah insanı ihtiyaçlarını giderecek bir donanımda yaratmış ancak bu donanımın diğer canlılar tarafından destek görmediğinde yetersiz kalacağını da ona bildirmiştir. Çevresindekilerin katılımı ile insan yaşamını kolaylaştırdığı gibi çevresine de faydalı tavırlar sergiler. Birey olarak tek bir insanın gücü ihtiyaçlarını gidermede yetersizdir. Örneğin insanın günde sadece bir miktar ekmekle yaşamasını sürdürebileceğini kabul etsek bile, buğdayın ekilmesi, toplanması, öğütülüp un haline getirilmesi, hamur yapılması ve pişirilmesi gibi aşamalardan geçmesi gerekiyor. Bu işlerin yapılabilmesi için de pek çok alete, eşyaya, insana ve ustalıklara ihtiyaç vardır.

Bütün bu çabalar bir parça ekmek elde edebilmek için harcanan çabalardır. Tek bir kişinin bu işlerin tümünü veya bir kısmını başarması mümkün değildir. Güçlerin birleştirilmesi ile ihtiyaçlar ve zorluklar daha kolay aşılır. Paylaşma ve yardımlaşma aracılılığı ile daha güçlü, daha kolay yaşamanın yollarına ulaşılır.

Birlikte yaşayan insanlar kendilerini maddi ve manevi tehlikelere karşı korumada iş birliği yapar, nesillerini korumada, varlıklarını sürdürmede yaptıkları bu iş birliği sayesinde hayatlarını kolaylaştırır.

Toplumsal yaşamı kolaylaştıran paylaşımlar sonucu sorumluluk duyan insan, başkalarına haksızlık yapmadan, emeğin gücüne saygı duyarak, temel hak ve özgürlükleri tanıyarak birbirine karşı daha adil daha duyarlı davranmalıdır. Yaşadığı kenti ve ülkeyi ilgilendiren temel değerlere, kimliklere, gelişmelere yabancı kalmamalıdır.

Toplumsal yaşamın temel sıkıntılarından olan çözülme, bozulma ve değerler kaybının sebepleri çok yönlü düşünülebilir. Bu sebepler sosyal, siyasal, ekonomik olabilir. Böylesi ortamlarda ve zamanlarda kimlik kayıplarının yaşandığı, dünyada değişmeyen değerlere kavramlara sarılarak bu kavramları yakından tanıyarak, ahlâkı ve ahlâkın üst kimliği olan inançla uzlaşmak zorunludur. Modernizmin yaşattığı sıkıntılar karşısında değişmeyen kriter ahlâka sarılmak, yaşamak ve bütünleşmek, ailede, okulda ve toplumun her alanında ahlâk kavramının tanımını, özelliklerini, gereklerini tanıtan bir eğitim anlayışının uygulanmasına yönelmek gerekir. Kamil insan, erdemli insan olmakla kâmil toplum ve erdemli toplum oluşur. Bunun yolu da ahlâk eğitimin tanıtılması, verilmesi ile mümkündür.

AHLÂKIN TANIMI ve BÖLÜMLERİ

Ahlâk, kelime olarak huy, mizaç, karakter ve alışkanlık anlamına gelir. Kavram olarak ise akıl ve irade sahibi bir bireyin başkasının zorlamasına gerek kalmadan kendi özgür iradesiyle bilinçli olarak yaptığı davranışlardır.

Ahlâk, insanın ruhuna yerleşen alışkanlıklardır. Ruhlara iyi alışkanlıklar yerleşirse, düşünce ve davranışlar iyi olur. Bunlara güzel ahlâk denir. Ruhlar, kötü alışkanlıklarla donanırsa düşünce ve davranışlar da kötü ve olumsuz olur. Toprağa ekilen tohuma göre ürün alınır. Buğday tohumundan buğday alındığı gibi arpadan da arpa alınır. İnsan ruhunun derinliklerine ne ekilirse o biçilir.

Ahlâk ilmi, iyiliği ve kötülüğü araştıran, insanların birbirlerine karşı davranışlarını belirleyen ve açıklayan özellikleri taşır. Bireyin ve toplumların şahsiyetlerini korumada ahlâk temel esastır. İnsanlar arasındaki ilişkilerin düzenli, sevimli ve uyumlu bir şekilde olması bireyler tarafından arzulanır. Ahlâk kuralları, bu uzlaşmayı sağlayan önemli davranış kalıplarıdır. Bu yüzden toplum araştırmacıları, aydınlar, gelişmede, ilerlemede ahlâkın önemi üzerinde durur, ahlâk dışı, kötü düşünce ve davranışların zararlarından bahsederler.

Son peygamber, Efendimizin önemli görevlerinden biri de bulundukları toplumu iyi ahlâka yönlendirmekti. Kutlu kitabımız Kur'ân'ı Kerim'de iyi ahlâklı olmanın önemine ait açıklamalarda bulunur

"Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür." (Zilzal 7-8)

"Allah'ın rasulünde, sizin için uyulması gerekli güzel örnek vardır." (Ahzab 21)

"Şüphesiz ki sen en büyük ahlâk üzeresin" (Kalem 4)

Peygamber Efendimiz (s.a.v) de; *"Ben güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim."* (Keşful Hafa, Cilt 1 sf: 211)

"Sizin bana en sevimliniz ve kıyamet gününde bana en yakınınız ahlâkı en güzel olanınızdır." (Riyazüssalihin, Cilt 2 sf: 54) buyurmuştur.

"Sizin en hayırlınız ahlâkça en güzel olanlarınızdır." (Buhari, Edeb 39)

Hz. Aişe'ye, peygamberimizin ahlâkının nasıl olduğu sorulduğu zaman; *"O'nun ahlâkı Kur'ân idi"* (Şerhüş Şifa, Aliyyül Kari, Cilt 1 sf: 222) demiştir.

Kutsal kitabımızda Rabbimizin buyrukları ve efendimizin ahlâk ile ilgili ifadeleri her zaman inananlar için ilke olmuştur. İnanan toplumlar, iyi ahlâklı olmak için çaba sarf etmelidir. Çürük tahtalardan sağlam bir gemi yapılamayacağı gibi, iyi ahlâk sahibi olmayan, sorumluluk duygusu taşımayan bireylerden de güçlü ve sağlam toplumlar meydana gelmez.

Ahlâk kavramı, günlük yaşantıda uyulması gereken kurallar bütünü olarak ele alındığında farklı meslek gruplarını da kapsar. Ticaret ahlâkı, iş ahlâkı, sağlık ahlâkı, eğitim ahlâkı bunlardan birkaçıdır. İnsanın ahlâki değerler ile hissettiği sorumluluk ona toplumda saygınlık kazandırır. Bireysel sorumluluğunu yerine getirirken toplumdaki diğer insanlara karşı görev ve sorumluluklarını vicdanının ve kalbinin sesine değer verir.

Efendimiz (s.a.v) *"Kalp hükümdardır. Onun bir takım askerleri vardır. Hükümdar düzgün olunca askerlerde düzgün olur. Bozulunca askerlerde bozuk olur."*(C. Sağir, 6191) sözü kalbin doğru kontrollü davranmasını öğütler. Kalp merkezli insan halife, kalp merkezli âile ise cennetten bir köşedir.

Christopher Lasch; "Âile, kalpsiz dünyanın cenneti (kalbi) dir. İnsanın, kalbinin vicdanının sesini dinleyerek hareket etmesi, muhataplarıyla iletişim kurması, önemli bir ahlâki sorumluluktur.

J. J. Rousseau: *"Vicdan, vicdan, ey ilahi içgüdü, ilahi ve semavi seda, cahillerin, âlimlerin, zekilerin, görgüsüzlerin ve medenilerin rehberi! İnsanı Allah'ına yaklaştıracak kadar iyilik ve kötülüklerin yanılmaz hâkimi, sen olmasan, beni hayvanların üstüne çıkaracak olan nedir?"*

Ahlâk teorik ve pratik ahlâk olmak üzere iki bölümde ele alınabilir

Teorik Ahlâk: Ahlâkın konusunu, metodunu, psikolojik koşullarını inceler ve insan hayatının amacını araştırır.

Pratik Ahlâk: İnsanın farklı görevlerini ele alıp inceler. Bu bölüm düşünmenin, duymanın, istemenin davranışlarla sergilenmesidir. Kişinin kimliğini, onur ve şahsiyetini korumasına, ailesine, çevresindeki insanlara hatta hayvanlara karşı ne gibi davranışlarda bulunmasını inceler. Pratik ahlâk kuralları öncelikle aile ortamında ve okullarda öğretilir. Aile ve okul uyumlu uygulamalar ile güçlükleri yener.

Teorik ve pratik ahlâk insanlık kültürünün vazgeçilmez hazinelerindendir. Ahlâk eğitiminde edebiyatın düşünce dünyasının temel eserlerinden mutlaka yararlanmak gerekir. Bu konuda emek veren eserler yazan değerlere yabancı kalmamak gerekir. Yapılan en doğru davranış ahlâki değerleri anlamayanlardan, insanlık değerlerine yabancı kalanlardan korunmaktır. Böylesi insanları aydınlatmaya, topluma yararlı davranışlara yöneltmeye çalışmak da ahlâki bir sorumluluktur. Günümüzde ekonomik, politik ve sosyal yapılanmadan etkilenen ahlâki değerler sistemine yabancı kalan böylelerinin ahlâki ilgiye ihtiyaçları vardır.

Ahlâki değerler sistemine ulaşanlar neyin doğru olduğuna kendileri karar verebilir. Alınan kararlar kendi mutluluğu ile toplumun mutluluğu ölçüsünde olmalıdır. İnsanlar bazen bencil tercihler yapabilir. Ama bu tercihlerin hepsinde mutluluğunu, başarısını başkalarının mutsuzluğu ve başarısızlığı üzerine kurma yoluna seçiyor ise bu ahlâki değerlerle çelişir. Bununla beraber insanların her zaman mutluluğunu ve başarısını başkalarının mutluluğuna ve başarısına kurban etmesi de beklenemez. Teorik ve pratik anlamda ahlâki değerlerini önemseyen, yaşayan ve gerçekleştiren kişi, kendi yaşamına değer verdiği gibi başkalarının yaşamına da değer verir. Bu değerlerin gelişimini eğitimin vazgeçilmez ilkesi olarak bilir.

Ahlâki karakterlerde kişilik bütünlüğü gereklidir. Bu konuda ailelerin, okulların dikkat etmesi gereken noktalar vardır. Teorik ve pratik ahlâki değerlerin temeli bu ortamlarda atılır.

Ahlâki değerler insanlık vicdanında ve kültüründe kök salmıştır, damgasını vurmuştur. Çocukların, gençlerin, tüm insanlığın yaşamında onları bunalımlardan kurtaracak, değerlerini besleyecek, onlara yaşama gücünü, hayatın anlamını, iyilik, ödev, namus, haysiyet, vicdan... vb. gibi evrensel ahlâk fikirlerini tanıtmak ve bu düşüncelere bağlanmalarına geçmişte olduğu gibi günümüzde de ihtiyaç vardır.

GÜZEL AHLÂKLI OLMAK

"Güzel ahlâk, güler yüzlü olmak." "İnsanların farklı sıkıntılarına sabretmek." "İntikam almaya gücü var iken affetmeyi başarmak." "Herkese karşı tatlı dilli, güler yüzlü olmak..." Bu sözlere benzeyen ve daha pek çok bu anlamdaki ifadelerin tümü güzel ahlâkın belirtileri olarak sıralanabilir...

Güzel ve okunaklı yazı yazmak isteyen bir kimse, bu isteğini gerçekleştirmek için çaba sarf eder, çalışır. Öncelikle güzel yazmaya çalışanlara, eğitimciler teknik bilgiler yanında olaya zihinsel olarak da yaklaşmalarını öğütler. İnanarak güzel yazmayı zihninde belirginleştirmelerini ister. İnanan kalbi ile birlikte verilen çaba daha olumlu sonuçlar vererek başarı gerçekleşir ve güzel yazı yazılır... İnsan kalbi sağlam bir inanç ile donandığı vakit tüm olumsuzluklar güzele dönüşür. Ahlâk güzelleşir, belirginleşir ve davranışlara yansımış olur. Gerçekleştirilen her söz ve davranış çevresindekiler tarafından uygun karşılandığı gibi her geçen gün daha çok sevilir, saygı görür.

Mutlulukların, başarıların ve toplum içinde saygın olmanın en belirgin özelliği olan güzel ahlâk, inançların, düşüncelerin dışa vurulmasıdır. Kalbin temizliği ve nuru insanı güzel düşünmeye ve davranmaya zorlar. Kişi yaptığı işi severek ve ölçülü olarak yerine getirir.

"Güzel ahlâk sahibi kimseler: hal ehlidir. Onlar sözleriyle birlikte davranışlarını önemserler. Yenilikçi, doğru sözlü az konuşan, çok ibadet eden, lüzumsuz işlerle uğraşmayan, şefkatli, vakarlı, dayanıklı, sabırlı, kanaatkâr, şükreden, edip ve nazik, cömert, söz taşımayan, gülümseyen yüzü ile çevresine ümit ve umut veren, kızgınlığı öfkesi Allah için olan kimselerdir."

Güzel ahlâk sahibi insan, sabırlı hoşgörülü ve iyimserdir. Evinde, işinde, giyiminde, söz ve davranışlarının tümünde olgunluk ve tevazu vardır. Alnı secde gördüğü için naziktir. Secdeleri ve duaları ile bunu ifade eder. Beynini ve kalbini manevi donanımlarla zenginleştirir. Kul hakkını önemser, kimseye haksızlık etmez. İlkelerde, dostluklarda, gönüllerde vefayı önemser. Bollukta ve darlıkta Allah için harcamayı sever. Öfkesini yutar insanları affeder. Davranışlarında dürüst davranır. Aile bireylerine, iş arkadaşlarına karşı dürüst ve merhametlidir. Bakıldığında insana Allah'ı hatırlatır. Diyaloga açık kimliği ile her insanı kucaklar.

Güzel ahlâk sahibi her bireyin içinde yaşadığı topluma karşı temel sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar ahlâki kimlik sahibi bireylerin temel görevleridir. Bu görevler şunlardır

İnançlara Olan Sevgi ve Görevler

Allah Sevgisi: İnsanı ve evreni yoktan var eden, onu en mükemmel şekilde donatan yeryüzündeki tüm güzellikleri insanın hizmetine sunan Allah'a karşı sevgi duymak, sorumlulukları hatırlamak. O'nun varlığına, birliğine inanmak, emirlerine uygun bir yaşam sürdürmek, adını ve emirlerini her şeyin üstünden tutmak, O'nu sevmek ve verdiği nimetlere şükretmek gerekir.

Mevlâna (r.a): *"Allah ile insanlar arasında iletişimi sağlayan güçlü bağ iman ve imanın beraberinde olan sevgidir. İlahi sevginin ulaştığı gönüller gelişmeye, yücelmeye ve olgunlaşmaya hazırdır. İnsan ruhunun olgunlaşması ve zenginleşmesi, ancak ilahi sevgi ile gerçekleşebilir. Allah sevgisi, insan ruhunu bir kıyamet sarsıntısı gibi sarsar ve bu sarsıntı onu huzura, rahata ve doyuma ulaştırır. Allah sevgisi bir deniz, bir bütündür. İnsan ise bunun bir parçasıdır."*

Sevgi, Allah'ın zat'ına ait bir özelliktir. Allah sevgisine korku ile veya çıkar sağlama ile değil, ancak sevgiyle ulaşılabilir. Allah sevgisini içine dolduran insanlar, davranışlarının iyi meyve vermesini temin

ederler. Davranışların iyi sonuçlar vermesi ve gelişmesi bu sevgi ilişkisi ile orantılıdır. Allah sevgisi ile dolu olan gönüller az sözle çok şey anlatırlar. Allah sevgisi insan yaratılışına yerleştirilmiş köklü bir özelliktir. Bu sevgi insana Allah'ın ilahi bir lütfu olduğu gibi, asli bir ihtiyaçtır.

Kişiyi Allah sevgisine götüreceği yolda atacağı ilk adım meşru sınırlara uymasıdır. Allah'ı seven bir insan Allah'a kavuşmayı da sever. Allah'ı çok zikreder, Allah'ın emirlerine uyan insan tereddüt göstermez, Allah'ın kelamı olan Kur'ân'ı okur, anlar ve Allah'ın sevdiklerini sever. Bunlar kişinin Allah sevgisinde samimi olduğunun işaretleridir. Böyle bir insanın kalbinde Hz. Enes'in rivayet ettiği şu hadis-i şerif tecelli eder

"Kimde üç özellik varsa o imanın tadını almıştır: Allah ve Resulünü her şeyden çok sevmek, sevdiklerini Allah için sevmek, ateşe düşmekten korkar gibi küfre düşmekten korkmak." (Buhari)

Allah sevgisi kişiyi sözlerinde, davranışlarında olgunlaştırır. Bu olgunlaşma ile insanın ruhunu nura dönüştürür. Karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Ahlâkını güzelleştirir. İmanlarına güç ve değer kazandırır. Gönülde başlayan iman, sahibini yücelterek ilahi sevgiye ulaştırır, huzura kavuşturur.

"... Allah, imanı size sevdirmiş ve onu gönüllerinizde süslemiştir..." (Hucurât 7)

Allah'a giden yol, iman sevgisinden geçmektedir. İman; gönülde bir ışıkla başlar, sahibini derece derece yücelterek İlâhî sevgiye ulaştırır. İnsanlar, imanı sevdikleri ölçüde yücelirler.

"İnanmış olanlar o kişilerdir ki, Allah anıldığında yürekleri ürperip titrer ve onlara Allah'ın ayetleri okunduğunda bu onların imanlarını arttırır." (Enfal 2)

"Allah, mü'minlerin gönüllerine, imanlarına iman katıp artırsınlar diye, mutluluk ve huzur indirdi..." (Fetih 4)

İmanı sevmenin en üst noktasını, kulun Allah sevgisine ulaşması teşkil eder.

"... İman sahipleri, Allah'a sevgi de çok şiddetlidir..." (Bakara 165)

Peygamber Sevgisi: Peygamberlerin sonuncusu olarak gelen Hz. Peygamberimiz; kemale ermişlerin en yücesi, en büyük ahlâk sahibi, kitapların sonuncusu ve en mükemmeli olan Kur'ân'ın da en iyi tebliğ edicisidir. O, Âlemlerin Rabbi olan Allah'tan, âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. *"And olsun, Allah Resulünde sizin için, Allah'ı ve Ahiret Günü'nü arzu edenlerle, Allah'ı çok ananlara güzel bir örnek vardır."* (Ahzâb 21)

Peygamberi sevmek Allah'ı sevmektir. Peygamberi sevmek O'nun ahlâkını, ibadetlerini, sözlerini, insanlarla olan ilişkilerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmek ve ilahi sevgiye ulaşmak demektir. O'nu sevmek, izinden gitmektir. O'nun nuruyla bütün güzelliklere kavuşmaktır. O'nu sevmek, Ehli Beytini ve izinden gidenleri sevmektir. Peygamberi sevmek, Kur'ân'ı sevmektir. O'nun ahlâkı olan Kur'ân'a dost olmaktır. Kur'ân'ı okumak, anlamak ve yaşamak demektir.

Kur'ân Sevgisi: Kur'ân-ı Kerim Allah tarafından insanlığa gönderilen son kitap, son hitaptır. Akıl sahibi insanların hayata ait düşünce ve davranışlarına yön kazandıran evrensel mesajdır. Kur'ân'ı tanımak, düşünerek okumak, anlamını bilmek, yeni medeniyetler oluşturmak demektir. Kur'ân anlaşıldıkça onun gücü daha iyi fark edilmiş olur. Modern bir köy haline gelen dünyamız iletişim aracılığı ile her geçen gün daha da küçülürken Kur'ân büyümekte mesajları ile yaşantımıza yeni ufuklar yeni hedefler göstermektedir. Kur'ân'a dost olmak ona yabancı kalmamak yeni yetişen kuşakların onunla tanışması için ciddi çabalar harcamak gerekir. Kur'ân'ı tanımak, okurken ve dinlerken saygılı olmak, Kur'ân'ın yap dediklerini yapmak, yapma dediklerinden sakınmak temel bir ahlâki görevdir.

Kur'ân insanlığın insanca yaşamak isteyenlerin kitabıdır. Hayat içinde karşılaşabilecek tüm sıkıntılara ışık saçan ilahi bir yoldur. O gözleri kapamamış, aklı susturmamış, kalpleri bağlamamış, ruhları tutsak etmemiştir. Tam tersine güç vermiştir. Kur'ân hakkında yazılacak söylenecek sözün sonu yoktur. Dünyada hakkında en fazla eser yazılan mukaddes bir kitaptır. Bu nedenle ona *"Kitapların anası"* denilmiştir. Kur'ân ile dost olmak, Kur'ân'ı yaşamak yaşantımıza değer kazandırır. Onu okumak, gereğini yapmak, emirlerini yerine getirmek, onunla aydınlanmak en önemli görevdir. (Kur'ân-ı Hayata Taşımak, Gülhane Yayınları, Ahmet Çağlayan)

Kişiliğimize Karşı Görevler

Her insan, kişisel gelişimine karşı sorumludur. İçindeki *'ben'*i yeniden ortaya çıkararak kendisine yatırım yapmalıdır. Hedefi, haysiyet ve hassasiyet ile çalışarak marifet dolu bir hayatı yaşamayı hak etmek olmalıdır. Kişisel gelişimini marifet dolu güzelliklerle süslemesini bilmelidir. Bedenini, zihnini ve aklını geliştirirken öz kültürünün değerleri ile yol almalı, bakış açılarını yenilemelidir.

Bedenini korurken dengeli beslenmeyi, yiyecek ve içeceklerini dikkate almalıdır. *"Ey insanlar, yeryüzündeki temiz ve helal şeylerden yiyiniz"* (Bakara 168) vücudunu hastalıklardan korumak için sağlığını önemsemelidir. Maddi ve manevi tedaviyi uygulamayı ihmal etmemelidir. Vücudunu her türlü kötülüklerden ve alışkanlıklardan korumalıdır. Temizliğini yaparak bedensel ihtiyaçlarını gidermede titiz davranmalıdır.

Zihinsel gelişimini sürdürürken, doğru ve faydalı bilgilerle donanması gerekir. Zihnini güncel ve diri düşüncelerle takviye etmelidir. Bilgiye yabancı kalmadan dostça yaşamalı doğru ve sağlam inanca sahip olup kendini güncellemeyi önemsemelidir.

Ruhsal gelişimini de önemseyerek ona karşı görevlerini yerine getirmelidir. Davranışlarını, düşüncelerini, alışkanlıklarını, şekillendiren ruh dünyasını ibadet ve şiirle süslemelidir. İyi düşünce ve güzel ahlâk örnekleri göstererek ruhunu düşmanlık, öfke, kıskançlık, iki yüzlülük, hayâsızlık, merhametsizlik, cimrilik, sabırsızlık, zulüm ve benzeri kaba ve kırıcı davranışlara karşı korurken pozitif anlamda gelişimini de ihmal etmemelidir.

Aileye Karşı Görevler

"Aile sefahat hayatına karşı koruyucu bir kaledir. Sevginin, şefkatin, fedakârlığın, güvenin ve pek çok yüksek değerin pratiğe dönüştürüldüğü ortamdır. İnsanı insan yapan ilk ocak ailedir. Kişiliğin kazanıldığı, geliştirilip olgunlaştığı en büyük hayat ve ahlâk okuludur. Kralların bile izinsiz giremediği bu alanların, hayatın sıkıntılarını ve başarılarını paylaşmada önemli yeri vardır. Ailenin düşünce dünyasına, değerler atlasına kazandırdıkları güzellikler sayısızdır. Aile ortamında yaşayan her bireyin birbirine karşı sorumlulukları taşıyarak ilişkilerini düzeyli sürdürmeleri farklılıklarını öne çıkararak hoşgörü içinde olmaları önemli bir özelliktir. Aile ortamında bilgi bilince, söz anlayışa, davranış da ibadete dönüşür. Bu özellik aileye huzur ve başarı getirir." (Özlenen Öğretmen, A. Çağlayan, Kayıhan Yayınları).

Yaşadığı Ülkeye ve Millete Karşı Görevler

Mahalli, ulusal ve evrensel değerler doğrultusunda her birey çevresindekileri sevmeli, onlarla barışık ve dost yaşamalıdır. Yaşadığı yerin değerlerine ve halkına saygı beslemek önemli bir ahlâki sorumluluktur. Gönül sultanlarını, unutulmaz kahramanları, sanat ve edebiyat alanındaki değerleri tanımak, kazandırılan değerleri bilmek birlik ve beraberliğin temelindeki değer yargılarına yabancı kalmamak gerekir. Başkalarının haklarına saygı göstermek huzur ve güvenliğin sağlanması için konulan meşru kurallara uymak önemli bir ahlâki sorumluluktur.

Bütün İnsanlara Karşı Görevler

Yeryüzünün en değerli varlığı olan insanı sevmek, değer vermek, zarar vermemek, saygı duymak önemli bir ahlâki görevdir. Muhtaç olanlara yardım etmek, dargınları barıştırmak, dostları ziyaret etmek, selamlaşmak, affetmek, kardeşliğin pekişmesine katkıda bulunmak, hastaları ziyaret etmek, başkalarının kusurlarını araştırmamak, büyükleri saymak küçükleri sevmek temel ahlâki görevlerden birkaçıdır. Bütün insanlara karşı iyimser davranmak, onlar için dua etmek, asil bir davranış, yüksek bir duygudur. Din kardeşini kendisinden daha fazla düşünen bir ahlâk anlayışı inancın temel özelliklerindendir.

Birey ve toplum için ahlâki görevler oldukça önemlidir. Bireyin ve toplumun güçlü olması, mutluluk için yaşaması, huzurlu olması ahlâki görevlerini ve sorumluluklarını yerine getirmesine bağlıdır. İyi ahlâklı fertlerden oluşan aileler ve iyi ailelerden oluşan toplumların geleceği parlaktır. Çürük tahtalardan sağlam bir gemi yapılamayacağı gibi iyi ahlâk sahibi olmayan, görevlerini bilmeyen, sorumluluk duygusu taşımayan bireylerden oluşan aileler güçlü ve sağlam bir toplumu meydana getiremez.

AHLÂKİ KUSURLAR

Ahlâk, insanların toplum içindeki bireysel ve toplumsal yaşantılarına özgü olan kurallardan oluşan düşünce ve davranışlar sistemidir. "*Babana ve annene saygılı ol, çocuklarına iyi örnek ol, sözünde dur, yalan söyleme, çalma*" gibi emirler, daima insanların birbirleriyle ve birbirlerine karşı ilişkilerini belirleyen sözlerden bazılarıdır.

Toplum yaşantısında kendini gösteren birçok düzensizlikler, adalet anlayışları, uygulanan yasalar, kurallar, metotlar ile giderilmeye çalışılır. Yapılan uygulamalar, alınan önlemler değerler eğitimini öne çıkarmadıkça insanların mutlu, huzurlu olması zordur.

Değerler eğitiminde önemli yeri olan ahlâk, önemsenmediği, terk edildiği ortamlarda bunalımları yaşanır. Bu bunalımlar ahlâki kusurlar üretir. Yalancılık, hırsızlık, haksızlık, namussuzluk, göreve bağlı olmama, sorumsuzluk, kıskançlık, kin, öfke, düşmanlık, cimrilik... gibi davranışlar ahlâki kusurlardan bir kısım olarak sayılabilir.

Ahlâk eğitimi, bu kusurları yok etmeye ve onların yerine ahlâki sorumlulukları yerleştirmeye çalışma işidir. Toplumda önemli bir hastalık olan bu kusurları ortadan kaldırmak, onları meydana getiren psikolojik ve sosyolojik faktörleri bilmekle mümkündür. Özellikle çocukların dünyasında belirginleşen bazı ahlâki kusurlar vardır ki zamanında önlem alınmadığında sonraki yıllarda büyük sıkıntılar yaşanır. Çocukların dünyasında görülen ve belirginleşen bu kusurlar davranışlar onları olumsuzluğa yanlışlara götürür. "Aslında *suçlu çocuk yoktur, suça itilmiş çocuklar vardır.*" Bu nedenle bu kusurların bir kısmını tanımlamada yarar vardır.

Yalancılık

Genellikle ailede, okulda ve toplumda yalancılığın ahlâki bir kusur olduğundan kimse şüphe etmemektedir. Çocuklar, açık konuştuklarından, hareketlerinde samimi olduklarından dolayı yalan söylemek onlar için zorunlu bir ihtiyaç değildir. "*Haberi çocuktan al*" sözü, onun gizli, kapalı konuşma bilmediğini de gösterir. Öğrencilerime kimler televizyondaki... diziyi izliyor diye sorduğumda; içlerinden biri, *'annem öğretmeniniz bu diziyi kimler seyrediyor diye sorduğunda sen seyretmiyoruz diye cevap ver.'* İfadesi bunun açık bir örneğidir.

Çocukların yalan söylemeyeceğini iddia etmek elbette ki doğru değildir. Çocuğun yaratılışında yalancılık (mitomani) yoktur. Ancak her çocuk, basit veya minik diye tanımlanan yalanı yetişkin insanlardan, nitelik ve amacını bilmeden öğrenir. Çocuklar gerçekleri yetişkinlerin değerlendirmelerinden farklı şekilde algılar, bu yüzden hata yapar. Yalanın en belirgin sebebi korkudur. Çocukta yaş ilerledikçe farklı sebepler de yalan söylemeyi gerektirebilir.

Önemli bir ahlâki kusur olan yalancılığın önüne geçmek mümkündür. Çocukları yalan söylemekten vazgeçirmek için en önemli tedbir, onları korkutmamaktır. Sevgi ile kucaklamaktır. Samimi olmalarına fırsat tanımaktır. Çıkarlarını ve haklarını tanımak, gereksiz yere incitmemektir.

Efendimiz (s.a.v): *"Çocuklarınıza şeytanın ortak olmasını istemiyor iseniz onlara sevgi ve edebi öğretiniz"* (İbni Mâce) buyurur. Çocukları severek, onlara değer vererek yalan söylemelerini gerektiren sebepleri ortadan kaldırmak gerekir.

Hırsızlık

Hırsızlık, pek çok durumda çocuğun ruhundaki bir mücadelenin veya zekâsındaki, karakterindeki bir anormalliğin sonucudur. *"Çocuklarda hırsızlıkların büyük bir bölümü, aile çevresinin çocuğa mülkiyet ve mülkiyetle ilgili haklara saygı göstermemesi konusunda gerekli kavram ve alışkanlıkları aşılamakta başarı gösterememesinden ileri gelir."* (Çocuk ve Suç, H. Yavuzer, sh: 185) Çocuk eğitiminde en çok mücadele edilmesi gereken bir alan olan hırsızlık, ciddi bir ahlâki kusurdur. Kimi anne ve babalar, çocukların bu garip hallerine aldırış etmezler. Çocuklarının yaptıkları basit olaylar karşısında ilgilenmez, acı bile duymazlar. Hırsızlık her ne şekilde olursa olsun, çocuğun kimliğini, kişiliğini gösterir ve çocuk eğitiminin bir kusuru ve anormalliğidir. Hırsızlık, çocukla birlikte kişinin ailesinin şerefini kıracağı düşüncesiyle sessizce geçiştirilmemelidir. Hangi yaşta yapılırsa yapılsın bu ahlâki kusur, psikolojik ve pedagojik öğütlerle iyileştirilmelidir. Bu eğitim özellikle çocuk sahibi anne babalara da verilmelidir. Çünkü hırsızlık yapan bir çocuğun pek çok nedeni vardır. Bu nedenlerin mahiyetini bilmek için farklı anketler, söyleşiler, gözlemler ve araştırmalar yapılmalıdır. Ancak böylece tedavi yolları düşünülebilir.

Çocuklar, kendilerinde bulunmayan ve başkalarının sahip oldukları şeyleri almayı severler. Başkalarına ait olan eşyaya duyulan özlemlerini pek çok anne ve baba önceden bilemez. Tüm anneler ve babalar, çocuklarını böylesi bir kusurdan koruyabilmenin önlemini al-

malıdır. Çocukların yaptığı hırsızlıklar, kimsenin gözünden kaçmamalıdır. Çocuklar sevilirken, övülürken kullanılan cümlelere dikkat edilmelidir. *"Zamanımızda zengin olmak için çalmak yeterlidir"* sözünü babalarından duyarak gerçekleştirmeye çalışan çocuklar vardır. *"Bu çocuk ne kadar yaramazdır"* ifadesi ile hırsızlığa başlayan çocuk sayısı az değildir...

Hırsızlık, sadece çocuklarda görülen bir ahlâki kusur değildir. Yetişkinlerde de görülen bu alışkanlık nefretten, aşırı istekten, kıskançlıktan, açlıktan, işsizlikten, parasızlıktan, haksızlıktan... vb. gibi sebeplerden yapılır. Hangi yaş düzeyinde olursa olsun hırsızlık, yanlış bir eğitimin sonucudur. Yapılan hırsızlığın büyük veya küçükler tarafından gerçekleşmesi, haksız kazancın elde edilmesi kişinin ruhunda farklı olumsuzluklara neden olabilir. Bu ahlâki kusurun giderilmesinde ailelerin, okulların ve yöneticilerin çaba sarf etmeleri gerekir. Böylesi insanların ruh dünyası ile yakından ilgilenerek, arzu duydukları, istedikleri değerleri tanıtmada, temin etmede onları memnun edecek tavırlar ve çabalar sarf edilmelidir. Başkalarına ait olan eşyanın izinsiz kullanılmaması, bulunan eşyanın sahibine ulaştırılması, hırsızlığa neden olan sebeplerin ortadan kaldırılması gerekir. Okullarda bu konulara destek niteliğinde *"Kaybını ara, bulduğunu bırak"* köşeleri oluşturulmalıdır.

Kıskançlık

Kıskançlık, birçok durumda adaletsizlikten, eşitsizlikten, ekonomik düzeyinin farklılığından, başarıların kıskanılmasından ve haksızlıktan doğar. Çocuklarda ise kıskançlık, anne ve babaların bilmeden kullandıkları cümlelerden oluşur. *"Kimi daha çok seviyorsun: anneni mi babanı mı...? Küçük kardeşin senden daha akıllı... Sen evde kalacaksın, kardeşini gezmeye götüreceğim... Ne olur ablana benzeseydin..."* Kıskançlık, erkek ve kız kardeşler arasında eşit davranmamadan da kaynaklanır. Evlerde yaşanan kavgalar, bunun belirgin özelliğidir.

Önemli bir ahlâki kusur olan kıskançlığın giderilmesinde adalet, en belirgin etkendir. Adalet duygusu, insan haklarına duyulan karşılıklı saygı, eşitlik, yardımlaşma vb. alışkanlıklar da bu hastalıktan korunmada önemli rol oynar. Adalet duygusu okullarda öğrencilere, evlerde çocuklara eşit şekilde uygulanmalıdır. Her fırsatta adaleti üstün kılarak verilen ahlâki eğitim her ortamda sonuç getirir.

Çocuklar yaşadıkları ortamda oyun oynayarak, eğlenerek, eşit muamele görerek, zararlı yayınlardan korunarak ahlâki anlamda eğitilerek yetiştirilmeli. Onları kıskançlıktan ve kıskançlığın bir sonucu olan suç işlemekten korumanın etkili yöntemlerinden biri de onları olduğu gibi kabullenmek, davranışlarda eşit ve adil olmak ve önemsemektir. *Haksızlığın yapıldığı her ortamda suç, suçun işlendiği yerde de mutlaka ceza vardır.*

Kin ve Öfke

Kin, insan üzerine sürekli bir biçimde toplanmış olan öfkedir. Kindar insan, düşmanına ya tamamen ya da kısmen zarar vermek, onu yok etmek ister. Kin, düşmanlık duygusu beslediği insanın kişiliğine, atalarına, şöhretine, şerefine ve tüm değerlerine saldırmaya insanı iter. Oysaki öfke geçicidir, hemen boşanır, sürüp gitmez. Kinde heyecan yoğunlaşıp sürer. Bu nedenle kinli insan sert karakterlidir.

Kin, yalnız öfkeyle değil, çok zayıf da olsa güvensizliğe yakındır. Öfke tehlikeye karşı birdenbire, doğrudan doğruya bir tepkidir. Güvensizlik, kendimizi öfkeden koruyan bir davranıştır. Öfkelenmek için bir neden bulunduğu gibi kin beslemek için de bir neden vardır. Her insanın kişiler ya da nesneler için kini vardır. Kin beslediğimiz kimselerin de bize kin beslediğini sanırız. Kin, kimi zaman uzlaşmaz, sakinleştirmez, kimi zaman da şartlara bağlı olarak öfkeye dönüşür. Öfke nöbetinin geçmesinden sonra söner. Kinin mutluluğun etkisi ile de iyileştirilmesi mümkündür. Bu nedenle *"mutluların kini, intikamı yoktur"* denilir.

Ahlâki bir kusur olan kin ve öfkenin çocuklarda tutku haline dönüşmemesi için her çocuğun sevgi ile kuşanması, anlaşılması, değere alınması gerekir. Verilen eğitimde amaç, duyguları bastırmak, eleştirmek değil, rahatlatmak, dengede tutmak olmalıdır. Bu anlamda yapılan ahlâki rehberlik, her ortamdaki insanın hayatına lezzet katar. Yeter ki ilişkiler uzun soluklu ve dengeli sürdürülsün.

Gurur ve Kibir

Gurur ve kibir, başkalarından bize hayran olmalarını ve saygı göstermelerini, ya da bizim irademize mutlak bir biçimde uymalarını kesin olarak ve ısrarla istemeye bizi götüren bir eğilimden doğar.

Çevremizdeki diğer insanların bize özenmeleri, kendi kişilik ve gücümüzün iktidar olmasından kaynaklanan bu davranış biçimi, önemli bir ahlâk kusurudur. Gururlu kişi, kendi kuvvetini bilmenin yanında zayıf taraflarını hiç ortaya koymaz. Sürekli üstün olma, güçlü olma, gücünü zorla kabul ettirme duygusuna sahiptir.

Gurur ve kibrin karşıtı, alçakgönüllülük ve tevazudur. Çocuk eğitiminde bu özellik, yaşına uygun olarak öğretilmelidir. Başkalarının düşüncelerine saygı duymak, başarı ve güzelliklerini kabullenmek, paylaşmanın, birlikte yaşamanın kurallarını, istek ve ihtiyaçları belirginleştiren bir eğitim ile büyüyen çocuklar, gurur ve kibrin olumsuzluklarından da korunmuş olurlar.

Gurur ve kibir, farklı ortamlarda, farklı konumlarda kendini gösterebilir. Hindinin, horozun kabararak kanatlarını şişirerek gururlanması, tavus kuşunun iddialı görünüşlere bürünmesi gibi kimi insanlar da zenginliğinden, çocuğundan, ününden, adından, sanatından, arabasından, zekâsından, atalarından... vb. özelliklerinden dolayı gururlanır. Bütün bu durumlar ve davranışlar, çocukları ve kişileri alçak gönüllülükten ve tevazudan uzaklaştırmamalıdır. Başarı ve mutluluk, gurur ve kibirden değil, alçak gönüllülükten ve tevazudan kaynaklanır.

Ahlâk eğitimi, gurur ve kibrin etkisinde kalan çocukları ve insanları haksız davranışlara ve düşüncelere yönelmeden korur, onları, bulundukları ortamda doğal güzellikleri ile sevdirmenin, paylaşmanın güzelliğini yaşatmada önemli bir rol üstlenir.

Cimrilik

Cimrilik, parayı veya sevdiği nesneyi, kişinin kendisine sağladığı yararlar ya da kolaylıklar nedeniyle sevmesidir. Günümüzde cimrilik sadece parasal harcamalarda tanımlanmaktadır. Oysaki farklı cimrilikler vardır. Çocuğuna olan sevgisinde cimri davranan babaların sayısı az değildir.

Cimrilik, basit zevk, mevki ve ikbal duygusu taşır. İktidar arzusundan da kaynaklanabilir. Kişinin değer verdiği, önemsediği tüm güzellikleri içselleştirip, sadece kendini düşünmesi, sahip olduğundan ötesini görmemesi, dar görüşlü ruhun özelliğidir. İşini, hareketini, bilgisini kesinlikle doğru bulup paylaşmaması, düşüncelerinde cimri, davranması, aslında kişiye fayda değil zarar getirir. Bu alışkanlık sonucu zekâsı daralır, körleşir.

Cimrinin ufku dar oldukça bunun doğal sonucu iradesi de inatçı olur. Masraf etmektense sefalete katlanır. Soğuktan ve besin almamaktan zayıflamaya, açlıktan erimeye ve ölmeye, ilaç almayı reddetmeye kadar gider.

Önemli bir ahlâki kusur olan cimrilik, cömertlik eğitiminin verilmesiyle giderilebilir. Özellikle çocuklara, sahip oldukları oyuncakları, eşyaları diğer arkadaşlarıyla kardeşleriyle paylaşma ruhunun verilmesi gerekir. Okul öncesi eğitimde temel davranışların kazandırılması, paylaşmanın, cömertliğin asil bir davranış olduğu basit örneklerle öğretilmesi, ailede, okulda ve toplumda yeni kazanımların elde edilmesinde cömertliğin yararları, yaşantımıza kattığı değerleri ve güzellikleri kazandırmak, öğretmek önemli bir ahlâk eğitimidir. Değerler eğitiminde ele alınacak önemli konu başlıklarından biridir.

Evden ve Okuldan Kaçma

Çocukların, gençlerin bulundukları ortamlarda mutlu olmayışlarından kaynaklanan bir davranış biçimidir. Sevgisizliğin, ilgi ve yakınlığın olmadığı ortamlarda görülür. Cezalandırılma, suç işleme istenmeme gibi ruhsal sıkıntılardan kaynaklanan bu alışkanlık onları farklı suçlara, saldırganlığa, kötü alışkanlıklara ve yıkıcı davranışlara da itebilir.

Çocukları gençleri bu olumsuzluklardan korumanın en belirgin özelliği onlarla konuşmak onlara zaman ayırmaktır. Sorunlarını hafife almadan, onlarla alay etmeden, duygu ve düşüncelerine saygı göstererek kurulan ilişkiler sonucu onları bu olumsuz alışkanlıklarından korur. Kaçmasını gerektiren sebeplerin bilinmesi ve bu sebeplerin ortadan kaldırılması ile evden ve okuldan kaçışları önlenmiş olur. Ailede ve okulda gerçekleşen ahlâki ilişkiler çocuğu olgunlaştırdığı gibi onu ahlâki kusurlardan da korumuş olur.

AHLÂKSIZLIĞIN NEDENLERİ

Sevgi ve Otorite Ölçüsüzlüğü

Sevgiden, şefkatten ve otoriteden uzak kalan aile ortamlarında yetişen çocuklara günümüzde sıkça rastlamaktadır. Anne ve babaların boşanmaları, ayrı şehirde oturmaları, farklı meslek ve sosyal etkinliklerle yoğun ilgilenmeleri, aileden kopuk yaşamaları, gezi ve eğlencelere düşkün olmaları gibi ortamlarda yetişen çocuklar, onları şefkatle okşayan bir ele, sevgiyle bakan gözlere ve iyi telkinler yapan önderlere sahip olamadıklarından dolayı farklı sorunlarla baş başa kalırlar. Bu olumsuzluğa kötü arkadaşlar, televizyon ve hayatın sertlikleri ile sokakların sıkıntıları da ilave edilince çocuklar tamamen sorumsuz ve duygusuz bir hale gelebilir.

Böyle yaşayan çocuklar, ailesindeki bireylere, okul arkadaşlarına, çevresindeki insanlara hatta diğer canlılara karşı insafsız, merhametsiz ve saldırgan olur. Kendisine kötülükte bulunmayan insanlara ezi-

yet etmekten zevk duyar. Duygusuzluk ve zayıf karakterle ne yaptığını bilemez. Böyle çocukların ahlâk eğitimini ciddiye almak gerekir. Onları böylesi sorumluluklara iten sebepleri yakından tanıyarak ihtiyaç duydukları sevgi onlara verilmeli, şefkat ve karşılıklı güven ile ruhunda ve davranışlarında meydana gelen fırtınalar giderilmiş olur.

Zengin ve Nazlı Çocuklar

Varlıklı ve zengin olan ailelerin bir kısmında çocuklar her zaman problem olmuştur. Nazlı, şımarık, küstah ve sorumsuz yetişen çocuklar, büyüdükler ortamlarda büyüklere karşı saygısızlık yapmakta, sahip olduğu güzelliklerin değerinin farkına varamamaktadır. Anne, babaların ilgisizliği, her istek ve arzusunun anında karşılanması onu serseri bir hayata sürüp meçhul istikametlere doğru götürür. "*Kolay kazanılan çabuk kaybedilir.*" Zengin ve nazlı bazı çocuklar, lükse olan düşkünlükleri onları kötü alışkanlıklara kadar götürür.

Aile ve toplum hayatındaki huzurun temeli ahlâki ilkelere bağlılıktır. Bu ilkelerden uzak kaldıkça sebep ne olursa olsun olumsuzluklar her geçen gün artar. Nazlı ve zengin çocukların yaşadıkları ortamlarda da ahlâki ilkeler belirginleşmelidir. Onlara seviyelerine uygun bazı değerlerin öğretilmesi, zenginliğin, fakirliğin paylaşımın önemininin hissettirilmesi gerekir. Bu konulardaki bilgilendirme onları sade yaşamaya, tabi giyinmelerine neden olur.

Sinema ve Eğlence Yerleri

Sinema, günümüzde yetişkinler, çocuklar ve gençler için popüler bir ihtiyaç haline gelmiştir. Her yaştaki insanı ilgilendiren, farklı konuları ele alarak ilgi ve merak uyandıran, hoşa giden filmler oldukça fazladır. Sinemanın henüz olgun bir karaktere gelmemiş müşterileri çocuklar ve gençlerdir. Günümüzdeki ahlâk kırılmasının önemli nedenlerinden biri de sinema ve eğlence yerleridir. Her ne kadar kimi filmlerde doğruluk, iyilik, cesaret, zafer sonuçlu mesajlar verilse bile böylesi filmlerin sayısı oldukça azdır. Ahlâk anlayışı ve değerlere ay-

kırı olan filmlerin etkisinde kalan çocuklar ve gençler, ailelerini ve çevrelerini beğenmemeye başlayarak yaşadıkları hayat ile hayal ettikleri hayat arasında gidip gelmektedir. Bu davranış biçimi de onları ahlâki değerleri tanımamaya itmektedir. Ancak toplumsal gerçekleri yansıtan, seviyeye uygun, değerleri hafife almayan iyi filmler de elbette vardır. Ergenlik çağına giren gençlere yönelik birer tuzak niteliğinde olan ahlâk dışı yayıncılığın ve akımların sinema ve cd'ler aracılığı ile piyasaya sürülmesi yaşadığımız ahlâksızlığın en belirgin göstergelerindendir.

Çocuk ve Gençlik Yayınları

"Çocuklar ve gençler için ders kitaplarından başka farklı kitaplar ve dergiler de yayınlanır. Kurumlar aracılığı ile yapılan bu yayınlar genel olarak hizmet ettiklerini söylerler. Bu hizmetin yanında yayınlananlar arasında zararlı olanlar da çoktur. Tamamen ticari amaçlı olmakla birlikte ahlâki değerleri önemsemeyen bu yayınlar çocukların ve gençlerin düşünce ve ruh dünyasında ciddi tahribatlar yapmaktadır. Çocukları ve gençleri, amaçlarına, ideolojilerine ve çıkarlarına malzeme yaparak varlıklarını sürdüren böylesi tehlikeli yayımları şiddetle yasaklamak gerekir. Bu konuda aileler ve okullar ahlâki sorumluluk üstlenmelidir. Okul idarecileri sadece okulun disiplinini sağlamak ve üst makamlarına karşı sorumluluklarını yerine getirmekle yetinmemeli, çok yönlü etkinlikleri ve düşünceleri ile okulunu her türlü olumsuzluklara karşı korumalıdır. Öğrencilerin okul sonrası gittikleri yerleri, davranış biçimleri, düşünceleri, başarıları, kısaca öğrencilerin tüm özelliklerini yakından bilmelidir. Onları zihinsel, bedensel ve ruhsal ahlâki ilkeler doğrultusunda yetiştirmeyi, toplumdaki olumsuzluklardan koruyabilmede gönüllü olmalıdır." (Eğitimde Liseli Gençlik, A. Çağlayan, Ağaç Yayınları)

Sokakların ve Mahallelerin Etkileri

Ahlâki bunalımların örneklerle görüldüğü alanlar sokaklar ve mahallelerdir. Bu ortamlarda güzel davranışların yanında pek çok olumsuz örnekler görmek mümkündür. Özellikle büyük şehirlerde çocuklar ve gençler, sokak aralarında seyrettikleri macera, aşk ve cinayet filmlerini birbirlerine tekrar anlatırlar. Genç kızlara sarkıntılık etmekten mutluluk duyarlar. Argo ve küfürlü konuşmaktan çekinmezler. Tamamen sahipsiz bırakılmış gençler ise bazen çeteler kurup hırsızlık bile yaparlar. Geceleri naralar atıp mahalle halkını rahatsız etmekten çekinmezler.

Tüm bu olumsuzlukları polisiye önlemler ile engellemek mümkün değildir. Sokaklarda başıboş kalan bu çocukların eğitimi gerçekten önemlidir. Ailelerin, belediyelerin, sivil toplum örgütlerinin önlem alması gerekir. Çocuk ve gençlere yönelik eğitim ağırlıklı kulüpler, gençlik meclisleri parklar, spor kompleksleri ve oyun alanları oluşturmak gerekir.

Çocukları ve gençleri sarkıntılıktan, her türlü iffetsizlikten, kötü alışkanlıklardan korumak için her aile sokağına sahip çıkmalıdır. Sokakların güvenliğini önemsenmelidir. Mahallenin, apartmanın özelliklerini yakından tanınmalıdır. Sokakta yaşanan olumsuzlukların onların ruhlarına ve ahlâklarına etki edeceği ailelerce bilinmelidir. Sokakta kullanılan dilin, oynanan oyunun, geçirilen zamanın nitelikli olması konusunda kolektif bir akıl üretilmelidir. Bu konuda sokak ve mahalle sakinlerinin dedikodu ve fiskos geleneğini, argo ifadeleri terk ederek çocuklarına örnek olmalıdır ki onları ahlâksızlığın tuzaklarına düşmekten koruyabilsinler.

Sınırsız Özgürlükler

Ahlâk eğitimine çocukların ihtiyacı olduğu kadar büyüklerin de ihtiyaçları vardır. Olgun ve yetişkin kuşakları yetiştirmek ancak akılcı yöntemler ve örnek davranışlarla mümkündür. Seviyeye uygun reh-

berlikler hayatın her anında görülmelidir. Bu yüzden evde anne baba, okulda öğretmenler ahlâk eğitimi konusunda ciddi önlemler almalıdır. Çocuklara ve gençlere verilen özgürlükler, seviyelerine ve özelliklerine göre tanınmalıdır. Özgürlükleri başkalarını rahatsız edici örnekler taşımamalı sorumsuz ve duyarsız davranışlara itmemelidir.

Ahlâki yozlaşmada sınırsız özgürlüklerin rolü büyüktür. Yaşanan hayatın, paylaşılan değerlerin belli sınırlar içerisinde olmasında mutlak fayda vardır. Sınırsız özgürlük, akla gelen her şeyi yapmak demek değildir. Sorumluluklarını bilerek, düşünerek uygulamak demektir. Ahlâk eğitiminde zamanın planlı bir şekilde değerlendirilmesi, verimli çalışma önemli bir davranış biçimidir.

Arkadaşlık İlişkileri

Çocuklarda ve gençlerde arkadaşlık ilişkileri önemli bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç ile sosyal ve ruhsal sıkıntılar giderilir. Düzeyli kurulan arkadaşlıklar bireyi daha sosyalleştirir. Sosyal hayatın vazgeçilmez bir özelliği olan arkadaşlık ilişkileri karşılıklı sevgi saygı ve güvene dayalı olmalıdır.

Arkadaş edinme konusunda yetersiz ya da isteksiz gibi görünen utangaç ve çekingen kimseler bazen yalnızlığa da mahkûm olurlar. Saldırgan, bencil, ya da dağınık olarak görülmeleri onların yalnız olmalarına neden olabilir. Diğer arkadaşlarıyla birlikte sosyal etkinliklere katılamama, olaylardan haberdar olmama gibi özellikler de yalnızlığın sebepleri olabilir. Sevilmeme hissi ve benzeri özelliklerle yalnızlığa itilenler için en etkin çözüm sağlıklı kurulan arkadaşlık ilişkileridir.

Gençler için arkadaşlık ilişkileri ahlâki gelişimde, kişilik kazanmasında önemli bir öğedir. Bu özellik okullarda daha da anlam kazanır. Fark edilme, öne çıkma, sevilme ve kabul görme arzusu okulda belirginleşir. Okuldaki arkadaşlıklarla gencin ufku genişler. Benlik kazanır. Sosyal yönü gelişir. Hatta gencin sosyal gelişiminde bile arkadaş ilişkilerinin rolü büyüktür.

"Söyle bana arkadaşını söyleyeyim sana kim olduğunu" sözü ile ***Efendimizin (s.a.v):*** *"Kişi arkadaşının dini üzeredir. O halde herhangi biriniz dostluk kuracağı kimseye dikkat etsin."* (Ebu Davud, Edep, 19; Tirmîzî, Züht, 45) ifadeleri ile arkadaşlık ilişkilerinin önemini vurgular. Gençler her ortamda arkadaşlık ilişkileri kurmak ister. Gençlerin arkadaş ilişkilerine yasaklar ve kurallar konuldukça, genç arkadaşlarından değil yasağı koyanlardan uzaklaşır. Arkadaşlık kurduğu aileleri, kişileri elbette yakından tanımak, kurulan arkadaşlığın ahlâki boyutunu yakından tanımak önemlidir.

Gazali(r.a); *"Yalnızlık kötü arkadaştan, iyi arkadaş da yalnızlıktan daha iyidir."*(İhya, C: 2, sh: 951) der. Gençler kurdukları arkadaşlıklarla yaşantısını sürdürür. Böylece sosyal rolleri giderek önemli hale gelir. Sosyal etkinliklerde cinsiyet farklılıkları belirginleşir. Uyum sağlama, sosyal becerilere sahip olma, yüksek benlik saygısına ulaşmada arkadaş ilişkileri gencin sosyal tavırlarının oluşmasında etkiler bırakır. İnsanlar ve gençler dost edindiği kimselere dikkat etmek zorundadırlar. İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali misk satıcısı ile demirci körüğünü çeken arasındaki farklılığa benzer.

AHLÂK EĞİTİMİNİN TEMELİ AİLEDİR

Anne, baba ve çocuklardan oluşan topluluğa aile denir. En sıcak, en samimi ilişkilerin kuvvetli olduğu bir kurumdur. Nikâh akdi ile bir araya gelen bu kurum toplum düzeninin teminatıdır.

İnsan, ahlâkının karakterinin özünü aile ocağından alır. Ailede yaşadıklarını, gördüklerini bir ömür boyu unutamaz. Kazanılan alışkanlıklar kolay kolay terk edilemez. Bu nedenle *"İnsanı insan yapan ilk ocak ailedir."* Aile içi kurulan samimiyet, içtenlik ve ilişkiler sevgi ve saygı esasına dayanır. Bütün ilişkiler, ailenin yaşayış biçimi içinde şekillenir ve gelişir. İçinde yaşayanların farklı güzelliklerle gelişip olgunlaştığı mekânlar olarak *"her aile bir ahlâk okuludur."* Bu okulda anneler ve babalar birbirlerine destek ve yardımcı olmak zorundadır

Ailelerin, irfani zenginliklerle donanması gerekir. Evler, zengin düşünce mekânlarına dönüşerek, ibadet, sanat, edebiyat, şiir ve kültürel etkinliklerle süslenmelidir. *İnanç ve ibadet ile beslenen ve süslenen evler, evren olur.* Bu evlerde yaşayanların ortak sorumlulukları vardır. Aile içi ilişkilerde huzurun hâkim olması, yeteneklerin keşfedilip geliştirilmesinde anne ve babaların sorumlulukları önemlidir. Yaşanan gerginliklerin, olumsuzlukların ve tartışmaların giderilmesinde bu ilişkilerin ve atılan olgun adımların ve yaklaşımların rolü büyüktür. İnanç ve sevgi yüklü aile ortamında kimi yaramazlıklar, saldırganlıklar, hırçınlıklar olumlu yaklaşımlarla giderilebilir. Böylesi çocuklara sahip olan ailelerde hoşgörü ve sabır gösterilerek, çocuklara ve gençlere karşı ön yargılı davranılmamalıdır. Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl Kısakürek gibi şahsiyetlerin, çocukluk yıllarında hırçın oldukları unutulmamalıdır.

Ailede anne ve babalar, iyi bir eş, çocuklarına müşfik, sevecen, iletişim kurduğu aile yakınları ile iyi bir dost, çalışkan ve sevimli olma özelliklerini taşımalıdır. Her ailenin kendine özgü misyonu ve vizyonu olmalı, bu misyon ve vizyon doğrultusunda geleceğe yönelik hedefler gerçekleştirmelidir. *Vizyonu oluşturulmayan evlerde şaşkınlıklar yaşanır. Misyonu olmayan evler yabancılaşır. İlkeleri ve stratejileri belirli olmayan ailelerde yanlışlıklar ve hatalar çoğalır.* Bu sıkıntıları yaşamamak için aileler, yaşadıkları değerler doğrultusunda, geçmişlerini, yaşadıklarını, geleceğe bakışlarını, birlik ve beraberliği sağlamada sorumluluk taşımalıdır. Aile içi ve aile dışı yaşanan sorunları çözümlemede hoşgörülü, iyimser ve dostça tavırlar sergilemelidir.

Aile bağlarının güçlü olması, aile bireylerinin birbirini ve diğer insanları sevmesi düşünce ve davranış zenginliğinin, karşılıklı sevgi ve saygı kuralları içerisinde yaşanmasına bağlıdır. Huzurlu, mutlu ve başarılı aile ortamlarında uzun soluklu güzellikler yaşamak isteyenler, aile ortamındaki ilişkilerin tümünü inançla oluşturmalıdır. Bu konuda donanımlı olan aile bireyleri hem ailenin hem de yaşadıkları toplumun, ahlâk ve erdem öncüleri olur. Asil davranışları ve düzeyli diyalogları ile çevrelerine örnek olur.

Aile ortamında pek çok alışkanlıkların ve davranışların temeli atılır. *"Ahlâki eğitimin temeli de aile de atılır."* Toplumda arzulanan ahlâk ruhunun anlam kazandığı en etkili alan ailedir. Kardeşliğin ahlâkın ortak dilini, doğru adresini bulmak isteyenler aile ortamında iletişimde kullanılan dilin, paylaşılan değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasında titiz davranmalıdır. Paylaşılmayan, anlaşılmayan, pratik sonuçlar içermeyen, hayata yabancı olan düşünce ve davranışlarla arzulanan huzur ortamı ve toplumdaki ahlâk ruhu oluşmaz. Bu beklenti içinde olanlar sorumluluklarını bilerek donanımlı olmak zorundadır.

Ahlâki değerler, aile ortamından doğarak evrene yayılmalı. Şekil ve kopya değil, gerçek nitelikler taşımalı. Sözler yaşantıya, dönüşmeli dostluk ve arkadaşlıklar, yaşanan güzellikler paylaşılmalı. Ahlâk anlayışı bölgecilikten, ulusalcılıktan, politik çıkarlardan arınarak evrensel boyuta ulaşmalı. Böylesi oluşan ahlâk, uzun soluklu olup mevsimlik veya sezonluk olmamalıdır.

Aile ortamında gerçekleştirilen ahlâk eğitimi ile kalpler, birbirine daha da yakınlaştırılır. Ortak dil konuşulur, temel görevler paylaşılır. Böyle ortamlar, sevginin, merhametin, ülfetin, şefkatin doğru adresidir. Bu adreste sıkıntılar, yalnızlıklar, acılar ve dostluklar paylaşılır. *"Ben"*, *"biz"*e dönüşür. Böylece kişi kendi içinde olmaktan öte başkaları için de olabilmeyi düşünür.

Ahlâk bilincinin ailede kazandırılması ile kimlik kayıplarına, ruhsuzlaşmaya karşı kendini bulmaya yönelik önlemler alınır. Hayat yeniden anlam kazanır. Uzun soluklu olan bu yolda, birlikte saf tutmak, değerlere sarılmak, dinamiklere bağlanmak, ihlâsla yaşamak esastır. *"Benden sonra tufan gibi bencilce yaklaşımlar, yerini ahlâki erdemlere devreder."*

Aile ortamlarında geçmişte olduğu gibi bugün de yarın da sorunlar hep vardır, yaşanacaktır. Şekil ve davranış disiplinin gerçekleşmesinde her anne baba ve eğitimci, aile ortamındaki ibadetleri ciddiyetle

önemsemeli, aile bireylerinin ahlâki gelişimlerini olumlu yönde katkı eden bu temel özelliği ihmal etmemelidir. Ahlâki yapıyı oluşturmada kardeşlik ve benzeri değerlerin görünebilir nitelikler taşıması için sevgiye dayalı disiplin medeniyetini aile ortamında hâkim kılmalıdır. Ailede ve toplumdaki huzursuzluğa neden olan, ahlâki değerleri yok eden tüm engellemelere, tuzaklara, tertiplere, oyunlara karşı önlem alarak, çilelerle, sıkıntılarla, zorluklarla çevrili olsa da aile bütünlüğüne ve toplumdaki kardeşlik ilkesine doğru yol almayı becerebilmelidir. Bu konudaki sapmalara, olumsuzluklara karşı emniyetini ihmal etmemelidir.

Ahlâk bilinci tehlikeye düşmeden her aile yapısını yeniden sorgulamayı, uyguladığı yöntem ve teknikleri gözden geçirmelidir. İbadetleri, sosyal aktiviteleri ve kültürel etkinlikleri daha diri yaşayarak ve en önemlisi hem aile ortamında, hem de dışarıda sevdiklerine sevgisini seslendirmeyi ifade etmenin önemli bir söylem olduğunu unutmamalıdır.

Efendimiz (s.a.v): *"Bir kimse kardeşini severse, sevdiğini o kimseye haber versin."* (Ramuz, C: 1-25/9) Buyurmuştur.

Ahlâkın temeli olan ailede bu yolda yeni ufuklar çizilmeli. Aileyi zirveye ulaştıran sorumluluklar yeniden hatırlanmalı ve birbirlerine ***Hz. Musa'(a.s)*** mın şu duasıyla çağrıda bulunulmalı

"Rabbim, beni ve kardeşimi bağışla. Bize acı. Sen merhametlilerin merhametlisisin." (A'raf 151)

Ulaşılamayanlara da her zaman selam ve dua ile *"Ey Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. İman etmiş olanlar için kalplerimizde bir kin bırakma. Ey Rabbimiz, şüphesiz ki sen çok şefkatli ve merhametlisin."* (Haşr 10)

İLİŞKİLERDE AHLÂK KURALLARI

Yaşanılan ortamlar da emirler, tebliğler, yönetmelikler, yasalar belli zaman ve yerlerde hareket tarzını belirler. Davranışlara yön veren, kuralları belirleyen yasalar ve yönetmeliklerle birlikte ahlâk kurallarının önemi büyüktür. Her ortamda bulunup yer edinirken *"kişisel ahlâk kuralları her insan için önemli bir pusuladır."*

Ahlâk kuralları, hayatın her döneminde, her anında, iletişim içinde olunan tüm kişilerle davranışları belirlerken yasaların da uygulanmasında ve anlam kazanmasında önemli rolleri vardır. Ahlâk kuralları, toplumu ayakta tutan, hedefe götüren ve başarılı kılan önemli bir enerjidir. Bu enerjinin insan hayatındaki yeri büyüktür. İnsanların güvenini, saygısını, sevgisini kazanmada, alınan kararların, kuralların uygulanmasında, düşünce ve davranışların dürüst olmasında, tüm ilişkilerin anlam kazanmasında da etkisi büyüktür. Kişinin kendi problemlerini çözerek hayatına olumlu yön vermek, çevresindekileri tanıyarak, anlayarak, etkileyerek, daha iyi ilişkiler kurmada ahlâk kuralları onu umuda ve mutluluğa taşır. *"Benden sonra tufan"* gibi bencilce yaklaşımlardan korur. Akıllıca davranmayı, sevmeyi, yardım etmeyi, düşüncelerde ve davranışlarda dürüst olmayı öğretir. Anlık heyecanlardan ve davranışlardan korur. Her geçen gün irfana ve marufa yönlendirir.

Her insan, görev yaptığı ortamlarda iletişim kurduğu kimselerle iyi dostluklar edinmelidir. Kimi zamanlar *'Ahlâk Pusulası'*nı kaybetmiş kişilerle karşılaşılabilir. Bilgisiz, şaşkın, güvensiz, mutsuz, dağınık, beceriksiz, ne zaman ne yapacağı bilinmeyen, çelişkilerle dolu karakterlerin, ahlâki ilkelere aykırı olan tavırları, yaklaşımları, kararları, ilgisizlikleri karşısında incinir, kırılır, karamsar bile olabilir. Ancak, ahlâki erdemleri tüm boyutları ile ruhuna, düşüncesine ve davranışlarına egemen kılanlar, yaşanılan olumsuzluklara karşı sorumluluk bilinci ile sabreder, direnir, zor zamanlarda, sıkıntılı sınavlarda bile ahlâki onurunu kişisel iletişimde göstermek zorundadır. Zor bir sınavdır

bu. Böylesi sınavları başarılı olarak geçirmek, zihnimizi pozitif önerilerle besleyerek davranışlara yansıtmak önemli bir özelliktir. Maddi değerlerin gücüne esir olup ahlâki değerleri rafa kaldırmaya ve sadece dünyalık zevklerin peşine düşüp insan olmayı unutmak büyük bir tehlikedir.

Kişisel ilişkilerde ahlâki değerleri önemseyen, ön plana çıkaranlar sözlerine, davranışlarına, hizmetlerine özen gösterir. Kararlarında, uygulamalarında ortak alışkanlıklar sergiler ve böyle yaşamayı benimser. Başkalarından önce kendi yaşam biçimlerini denetime tabi tutar. Her şeyden önce kendilerine karşı dürüst davranır. Kendileri ve çevreleri ile uyum ve barış içindedir. Sevgiye dayalı ilişkiler kurar. Planlı olmayı, planlamayı önemser. Sorumluluklarını yerine getirir. Hayallerini bile denetleyecek bir ahlâki yapıyı öncelikli bir görev bilir.

Kişisel ilişkilerde, yaşantılarında ahlâki değerleri sürekli diri tutanlar kendilerine yönelik misyonu oluşturur. Ayrıldıkları ortamlardan daima iyimser ve güzel anılarla hatırlanmak ister. Önce ruhlarını, sonra da yaşamlarını sahip oldukları ahlâk pusulası ile dengede tutar. Yarınki kaygıları veya geçmişteki pişmanlıklara göre bugünü anlamlı kılmanın yollarını, güzelliklerini görür ve önerir. Daima dürüst bir yaşam sürme konusunda kararlı ve sabırlı olmaya çaba gösterir. Adil, sevecen, iz bırakan tavırları ile daima kahraman olarak anılır.

Kendisini tanımaya önem veren her insan bilir ki, kişinin kendisini bilmesi önemli bir erdemdir. Kendisini bilen faziletlidir. Kendisini bilen çevresini, arkadaşlarını bilendir. Kişi, yeteneklerini bildikçe, yakından tanıdıkça ilişkilerine daha da anlam kazandırmış olur. Böylece diğer insanlar ile kurdukları iletişimde daha tutarlı, daha ilkeli, daha ahlâki nitelikler taşımış olur.

Bu nedenle her insan varlık sebebini, zayıf ve güçlü yönlerini tanımalıdır. Hayatı ve yaşadığı ortamı bir kavga alanı olarak görmemelidir. Hedeflerini belirterek onurlu ve dürüst yaşamalıdır. Kaybedilen

kimlikleri, yaşanılan olumsuzlukları görüp de sızlanmanın faydasız olduğunu bilmelidir. Toplumun ihtiyaç duyduğu, unuttuğu, kaybettiği 'Ahlâk Pusulası'nı önlerine getiren çabalar sürdürmelidir. Tüm bu çabaları verirken farklı olumsuzluklar yaşasa bile bulunduğu ortamın deniz feneri olmalıdır.

TİCARİ AHLÂK

Çalışmak, insan hayatının bir parçasıdır. İnsanın, geçimini sağlaması, kimseye muhtaç olmadan yaşaması için çalışmaya ihtiyacı vardır. İnsanların çalıştığı iş kolları, kazanç yolları çeşitlidir. Çalışıp kazanmada temel konu kazancın meşru olarak elde edilmesidir.

Efendimiz (s.a.v): *"Doğru sözlü, dürüst ve güvenilir tacir, peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir."*(Tirmizi, Büyû: 4)

İş ve ticaret ahlâkında başarılı olmanın sırrı, verilen söze ve sözleşmeye sadakat, kârda kanaat, üretimde dürüstlüğe bağlı kalmak temel ilkedir. Kişiler ve kurumlar, kâr ve çıkar uğruna doğruluğu, utanmayı, merhameti ihmal etmemelidir. Ticaret ahlâkını ayaklar altına atarak servet yolunda şeref ve haysiyetlerini feda etmemelidir. Ticaret ile uğraşanların haktan ayrılmaması, yalanı ve ihmali bir kenara bırakması gerekir. Kalitesiz malların, kaliteli diye göstermek, gerçek dışı beyanlarda bulunmak ağır bir suçtur. Bu suçu işleyenler, ticaret ahlâkına sahip olmayan kimselerdir. Ticari ahlâka sahip olanlar, dürüstlükle her zaman dost yaşamalıdır, kimseye ihanet etmeden sözlerinde, davranışlarında hisleri ile değil, gerçeklerle iç içe olmalıdır. Anlık heyecanlarla olumsuz davranışlarda bulunarak çevresindekilerini incitmemeli, her tavrını ciddiye almalıdır. *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol"* (Hud 112) ilkesinden hareket ile aldığı kararı, uyguladığı davranışları, ürettiği malı en güzel şekilde sergilemelidir. Belli çıkarlar uğrunda kirli tercihler ve ufak hesaplar peşinde olmamalıdır. *Hedefe giden her yol mûbahtır,* anlayışı ahlâk sahibi, dürüst insanlara ve özellikle ticaret ile uğraşanlara yakışmayan tavırlardır.

Sosyal hayatın hangi biriminde ticaret yapılırsa yapılsın, ahlâk ilkeleri her zaman göz önünde bulundurulmalı, verilen sözler tutulmalıdır. Yapılan işler, satışlar, alınan kararlar unvan ve statülere göre değil, doğruluk ve tutarlılık ile uygulanmalıdır. Her birey ve kurum için ahlâki itibarın, önemli bir fotoğraf olduğu unutulmamalıdır. Tercihlerin, denetimlerin, haberlerin, kazançların sonuçlandırılmasında, duyumların netleşmesinde ahlâki kararlar esas alınmalıdır. Başarılı, mutlu olmanın ve gelişmenin temelinde doğru ve dürüst kararların önemi her zaman ciddiye alınmalıdır.

Efendimiz (s.a.v): *"Dürüstlük, insanı gerçek iyiliğe, iyilik de kişiye cennete götürür"* buyurur.

Ticari ahlâkta hoşgörülü, iyimser, güler yüzlü, yumuşak huylu olmak, muhatabını incitmeden yapılan alışverişi sonuçlandırırken kaba ve haşin davranmamak, sözünde durmak, insanları oyalamamak, yazışmalarda karşılıklı hakları korumak, insanların emeklerini, umutlarını, haklarını zamanında ödemek, gözetmek, bir verip on almamak, gayretsiz emeksiz kazançlara iltifat etmemek, her zaman güzel ahlâk ve davranışlarda bulunmak gerekir. Ticaretin amacı insanların ihtiyaçlarını karşılarken meşru ve helal kazanç elde etmenin olduğu unutulmamalıdır.

Mevlâna(r.a): *"İnsan nurunu ve kemâlini arttıran lokma helal kazanılmış lokmadır. Bir lokmanın içinde eğer hile ve kıskançlık görürsen, o lokmadan gaflet ve cehalet doğarsa bilesin ki o lokma haramdır. İlim, hikmet, aşk ve şefkat doğarsa bilesin ki o helal lokmadır. Lokma bir tohumdur, meyvesi düşüncedir. Lokma bir denizdir, incisi endişedir. Helal lokma ruhta ibadet aşkı uyandırır. Yıldız gibi tertemiz, parlak ruhlar gökyüzündeki yıldızlara feyiz verir, yardım eder."* (Mevlana'dan Seçme Hikâyeler, A. Çağlayan, Ağaç Yayınları)

Sokakta, okulda, sosyal hayatın her alanında yaşantının ahlâk kuralları ile süslenmesi, asilleşmesi kişiyi ve kurumları erdeme ulaştırır. Yaşanılan en zor dönemde bile var olabilmenin temel şartı olan ahlâki değerlere karşı duyarlı olmak gerekir.

SİYASİ AHLÂK

İnsanlar, topluluk halinde yaşamaya başladıkları dönemlerden itibaren iki kavram her zaman dikkat çekmiştir. Biri idare edenler, diğeri ise idare edilenler. Her dönemde bu iki özellik varlığını göstermiştir. Değişen sadece idare etme şekilleridir, anlayışlardır, zihinlerdir.

Bir milletin yönetimini elinde tutanlar, siyaset adamları ve diplomatlardır. Demokratik yönetimlerin egemen olduğu ülkelerde halk kendini yönetenleri seçimle belirler. İnsanlar, geleceklerini belirlemede, hayırlı yenilikler içeren köklü değişiklikleri gerçekleştirebilmek için her dönemde siyasi güce ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyacın giderilmesinde siyasiler, kendilerini halka tanıtan, sevdiren düşünceler etrafında ikna edici konuşmalar, nutuklar verirler. Halkın sevgisini kazanmak, halka hizmet etmekle mümkün olur. İçeride ve dışarıda halkın güvenliğini sağlamak, kültürüne katkılarda bulunmak, yaşam düzeyini yükseltmek, sıkıntılarını ve üzüntülerini gidermek, temel hak ve özgürlükleri korumaya dair sözler ve ümitler sarf eden siyasiler, pek çok etkinlikler yaparlar. Bu etkinlikleri salonlarda, meydanlarda farklı donanımlarla süsleyip halka sunarlar. Yapılan tüm konuşmalar, çalışmalar, siyasi partinin ve siyasi kimlik sahibinin temel özelliklerini yansıtır. Bu alandaki hizmetlerde ahlâki değerler ön plana çıkarak önemsenmelidir.

Siyaset, kirletilmeden güzel ahlâk ile de gerçekleştirilebilir. İnsan ve ülke yararı için kitleleri huzur ortamında geleceğe taşımak, onları mutlu, başarılı ve hayatı sevgi ile yaşamalarına zemin hazırlamak, bu konuda görev ve sorumlulukları yerine getirmek, önemli bir görevdir. Ahlâksız siyaset, bireylerin ve toplumların yararı için değil, sömürücü ve zalim kişi ve kadrolara hizmet için vardır. Ticarette ve siyasette ahlâk olmaz diyenlerin, toplumu ne hale getirdiğini herkes çok iyi bilir. Ahlâksız siyasetin beraberinde oluşan sömürü sistemlerinin, yaşayan kitleleri, çaresizlik içerisinde sürekli güvensizliğe, hayâsızlığa kavgaya ve kaosa sürüklediği bir gerçektir.

Siyasi ahlâk sahiplerinin iktidar mücadelesinde kendisini kaybetmeden bireysel sorumluluklarının yanında toplumsal sorumluluklarını da yerine getirirken çatışmadan, toplumun yararına hizmet etmelidir. Başka hiçbir maske altına saklanmadan itibarını korumalıdır. Hangi partinin, kulübün ya da grubun üyesi olursa olsun, daima gerçeklerden yana tavır alarak medeni, sevecen olmalı ve ahlâki sorumluluklar taşımalıdır. İfadeleri, tercihleri, yaptıkları, temsil ettiği parti ve insanları rahatsız etmemelidir. Az konuşup çok iş yapan insan olmalıdır. Olaylara sadece oturduğu koltuktan veya uçağın penceresinden dışarıya bakan bir özellik taşımamalıdır. Hayata ve insanlığa karşı sorumluluklarını en güzel ahlâki değerlerle yerine getirirken, yaşadığı toplumun değer yargılarıyla tersleşmemelidir. Kimi siyasilerin bilmeden de olsa içine düştüğü ikiyüzlü, hilekâr siyasetin ağına alet olmamalıdır. Kitlelere ve masum insanlara karanlıkta hayal seyrettirip, haksızlıklara ve ahlâksızlıklara seyirci kalmamalıdır. Geçmişten günümüze devam edip gelen yalanın, adaletsizliğin, hayâsızlığın sergilendiği ortamlarda manevi sorumluluklarını, ahlâki kimliğini hatırlamayı ilke edinmelidir. Siyasi ahlâk, aldatmak, çağdaş vurgunlar yapmak, hayâsızlığı körüklemek demek değildir. Bütün bu olumsuzlukların baş aktörlerine karşı mücadelesini sürdüren, temiz insan, temiz toplum, temiz siyaset sahibi siyasilere her zaman olduğu gibi günümüzde de şiddetle ihtiyaç vardır.

İnsanlığın horlandığı, haksız yere öldürüldüğü, işkence gördüğü ve acı çektiği her yerde, yüksek değerleri ön plana çıkaran ahlâksız düşünce ve ideolojileri reddeden, kişiliğine, inancına saygı duyduğumuz siyasilere geçmişte sahip olduğumuz gibi bugün de sahip olabiliriz. Yılların getirdiği yanlışlıkları bir dönemde düzeltmek, bir kalemle silmek elbette kolay değildir. Ancak, verilen vaatler, çıkarılan yasalar toplumun kirlenmesine değil, iyileştirilmesine zemin hazırlamalıdır. Bahanelerin arkasına saklanarak çok yönü ile kirlenmiş bir ahlâki çevrenin olumsuzluklarını dile getirerek hiçbir şey yapama-

mak, birbirimizi umursamamak, siyasi ahlâka sahip bir siyasetçiye yakışmaz. Sevgi, dostluk, şefkat, alçak gönüllülük ve daha çoğaltabileceğimiz güzel kavramlarımızı, derinliklerini ve boyutlarını tamamen yitirmeden bireysel sorumlulukları sürekli diri tutarak çabalar sarf edilmelidir. Siyasi ahlâk sahibi pek çok insan, kişisel çabası, yetenekli ve ahlâk sahibi kimliği ile kirletilmek istenen ahlâki atmosfer karşısında, dışarıdan seyreden değil, tam tersine, tarihine, mirasına ve ahlâkına yakışır bir tavır ile yasal görevini sürdürmelidir.

İyi yönetim, meşru ve adil güç ile meşru güç siyaset ile, siyaset de güzel ahlâkla olur. Her alanda olduğu gibi siyasi alanda da önemli mesajlar sürekli hatırlanmalıdır. Yöneticiler yönetimlerine her zaman güven vermeli, onları kuşatabilmelidir. Yönetimlerini ayakta tutan değerleri tanımada, korumada sorumluluklarını yerine getirmeyi ihmal etmemelidir.

Enûşirvan: *"Devlet asker ile askerde mal ile ayakta kalır. Mal vergi ile vergi kalkınmışlık ile kalkınmışlık adalet ile, adalet valilerin işlerini düzgün yapmalarıyla, valilerin işlerini düzgün yapması da, vezirlerin işlerinde sağlam olmasıyla sağlanır. Bunların hepsinden önce ise hükümdarın, halkının durumunu bizzat takip etmesi ve onları yola getirmeye muktedir olması gelir. Böylece yönettiklerinin ona değil, onun yönettiklerine hakim olması sağlansın."* (Mukaddime, İbni Haldun, I. Cilt, sh: 74)

2. BÖLÜM

AHLÂK EĞİTİMİ

AHLÂK EĞİTİMİ

Gerçek bir dine inanmak ve bağlanmak insan için en güvenilir sığınaktır. Bu sığınaktan yoksun bulunanlar boşlukta kalır. Allaha iman eden insanlar varlık sebeplerini öğrenmeye çalışır akıl ve düşünceleri ile kendilerine sunulan nimetleri tanır ve şükretmesini bilir. İman, sahibine güç kazandırır, cesaret verir. Karşılaştığı olumsuzluklara karşı dayanma ve mücadele ruhu kazandırarak kişisel ve toplumsal yaşantısına anlam kazandırır.

İnsanın iyi ve kötü olarak yetiştirilmesine yol açan manevi nitelikli huyların ve bunların etkisiyle ortaya çıkan davranışların kazandırılması sahip olduğu imanın ve inancın ahlâk eğitimi ile mümkündür. Ahlâk eğitimi, insan ilişkilerini öğreten bir davranış bilimidir. Evde, okulda ve toplumun her biriminde uyulması gereken davranışlar bütünlüğüdür. Ahlâk eğitimi toplumun her alanında, bilimsel, teknik, sosyal alanlarda örneklerle yaşanmalıdır.

Ahlâk sadece kişisel alanda değil, toplumsal alanda da huzur ve mutluluğun sağlanmasında önemli bir kavramdır. Her toplum bireylerden meydana gelir. Bireyin yalnız başına hayatını sürdürmesi, onun sosyal gerçeğiyle çelişir.

İnsan, toplumsal bir varlık olunca din ve ahlâkın emir ve yasaklarının da sosyal içerikli olması kadar doğal bir sonuç olamaz. Din, insanın iradesini eğitmesini, kendisine hâkim olmasını öğütler. Nefis terbiyesi dediğimiz budur. Ondan sonra iradesini eğitip eğitmediğini toplum içindeki tavırlarıyla ortaya koyacaktır. Evde, okulda, sokakta ortaya konan bu tavırlar belli özellikler taşımak zorundadır. *"Sadece inancımızda değil, diğer dinlerde de ahlâk konusu son derece önem taşımak-*

tadır. Yüce dinimizin kutsal kitabı olan Kur'ân'da birey ahlâkı, aile ahlâkı, toplum ahlâkı, iş ahlâkı ve siyaset ahlâkına yönelik çok sayıda hükümler yer alır. Ahlâki faziletler, ahlâki yasaklar, ailede ana babaya saygı, birlik ve kardeşlik, doğruluk, hayırseverlik, yardımlaşma gibi pek çok ahlâki özellikler kutsal kitabımızda tanımlanır." (Prof. Dr. C. C. Aktan, D. İ. Başkanlığı)

Dinin emir ve yasakları insanın ahlâkını güzelleştirmeyi, toplumda şeref ve onurunu korumayı amaçlar. *"Muhakkak ki namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar."* (Ankebut 45)

Efendimiz (s.a.v); *"Oruç kötülüklere karşı bir kalkandır..."*(Buhari, savm 2) buyurur. İnançlar doğrultusunda davranışların belirginleşmesi olarak tanımlanan ahlâk, kişiyi toplumsal her türlü olumsuzluklardan korur. Davranışları şekillendirir. Sevgi ve saygıyı yüceltir. Bu ve benzeri tüm ahlâki erdemler, sosyal içerikli olmakla birlikte toplumda belli bir düzen sağlamaya yönelik emirlerdir.

AHLÂK DERSİNİN AMACI VE İLKELERİ

Eğitim öğretim programlarında yer alan bütün derslerin ulaşmak istedikleri bir hedef vardır. Her ders kendine özgü hedefini gerçekleştirmede okulun amacına ve ülkenin eğitim politikasına katkı da bulunur. Ahlâk dersi de bu doğrultuda okullarda uygulanır.

Ahlâk dersi, ilk, orta ve liselerde resmi müfredatta yer alır. Bu derste öğrenciye, Türk Milli Eğitim politikası doğrultusunda genel amaçlara, ilkelere uygun, ahlâk bilgisi kazandırılır. Birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin dini ve ahlâki yönden pekiştirilmesi, iyi ahlâklı ve erdemli insanların yetiştirilmesi esas alınır.

Bu derste öğrencilere din ve ahlâk öğretimi konusunda sağlıklı bilgiler temel dini ve ahlâki değerler öğretilir. Öğretilen bilgilerin düşünce ve davranışlarında iz bırakan nitelikler taşımasına önem verilir. Konuların zihinlere yığınak olarak aktarılmamasına özen gösterilir. Öğrencilerin öğrendiklerinden rahatsızlık duymamaları, sınıf ve yaş durumları göz önünde bulundurularak onlara sahip oldukları inancın

değerleri tanıtılıp sevdirilir. Din dilini anlama, tanıma ve uygulamada temel alışkanlıklar kazandırılması ahlâk derslerinin temel amaçlarından bazılarıdır.

Ahlâk dersi, okuldaki diğer derslerden tamamen ayrılır. Matematik, Türkçe ve diğer derslerde rol oynayan, sadece hafıza ile zekâdır. Takip edilen program doğrultusunda temel amaç, kesin, sağlam bilgiler kazanmaktır. Diğer derslerde de geçmişte yaşayanların yüzyıllar boyunca yaptıkları çalışmaları, vatanın korunması, büyüklüğü için gösterdikleri fedakârlıkları öğrenilir, bu konudaki yazılı ve görsel kaynaklardan istifade edilir.

Ahlâk dersinin, bunun aksine, bambaşka bir amacı vardır. Bu amaç, çocuğun kalbini ve karakterini etkilemek, faaliyet ve davranışın canlı bir mayası olmaktır. Öğrencilere, ilköğretimi bitirecekleri zaman, OKS ve diğer sınavlarda kendilerine sorulacak sorulara cevap verebilmelerini sağlayacak bilgiler öğretmek yeter bir ideal değildir. Şüphesiz ki programda yer almış konuları esaslı bir şekilde incelemek tartışma kabul etmez bir önem taşır. Fakat bu inceleme, öğrencileri düşünmeye, yorumlamaya alıştıran mükemmel bir araç olmalı, onlarda tamamlanmış iş sevgisini ve gayret zevkini geliştirmelidir. Bir ahlâk ve eğitim formasyonu olmayan her inceleme eksik, tesirsizdir.

Ahlâk dersinin asıl amacı, İslam'ın temel değerlerini öğretmek, yüceliğini korumak, düşünce ve davranışları olgunlaştırmaktır. Çocuğun sadece zekâsına değil, kalbine iradesine hitap etmeli, çocuğu heyecanlandırmalı onu etkinliklere yöneltmelidir. Üstün ahlâklığın bir inanç işi olduğu öğrencilere hararetle öğretilmelidir.

Eğitimciler ve aileler tarafından yapılan rehberlikler iyi ilişkiler ile sürdürülmeli ve titizlikle uygulanmalıdır. Vicdan ve düşünce özgürlüğü incitilmeden, sevgi ve saygıya dayalı kardeşlik, arkadaşlık ve dostluk bağları kazandırılmalı, örnek davranışların kazandırılmasında bireysel ve toplumsal ilişkilerin erdeme götüren örnekleri sergi-

lenmelidir. Öğrencilere manevi değerler sevdirilmeli, onları tüm konularda bilgilendirerek iyi vatandaş olarak yetiştirmek amaç olmalıdır.

Aktarılan konuların, kazandırılan davranışların öğrencilerin genel kültür ve pedagojik gelişmeleri göz önünde bulundurularak bu dersin temel ilkeleri doğrultusunda işlenmesi de önem vermek gerekir.

AHLÂK EĞİTİMİNİN TEMELLERİ

Çocukların gelişimlerine yardımcı olmak, ihtiyaçlarına cevap verebilmek için ahlâk eğitimine ihtiyaç vardır. Verilen eğitim programı onu olgunlaştırmalı kişilik ve kimlik kazandırmalı, ileride kendisini bekleyen soru dizilerine ve şüphelere karşı onu hazır hale getirmelidir.

Eğitim ve öğretimde uygulanan ilke ve yöntemlerin ahlâk öğretiminde de uygulanması zorunludur. Çocukların gelişim basamakları göz önünde bulundurularak aktarılan konuların öğrenme olgunluğu düzeyinde olmalıdır. Ahlâk öğretiminin kazandırılmasında uygulanan yöntemler, kullanılan malzemeler onları yaşadığı dünyanın gerçekleri karşısında sıkıntıya düşürmemelidir.

Ahlâk eğitimi için gereken ön bilgiler, davranışlar, sözler ciddiye alınarak bir hazırlık yaşanmalıdır. Bu hazırlık çocukların gelişim ve büyümeleri, yaş ve cinsiyet farklılıklarını yakından tanımakla başlamalıdır. Çocukların yaşadığı ortamlar, ilişki kurduğu diğer insanlar, zihinsel ve duygusal dünyalarının tanınması ile daha olumlu sonuçlar alınır. Her türlü öğrenme için hazırlık, kişinin herhangi bir zorluğa uğramadan, kolayca ve yeterli bir şekilde öğrenebileceği dönemdir. Kur'ân-ı Kerim'de

"Yusuf tam kemal çağına varınca ona hikmet ve bilgi verdik." (Yusuf 22)

"Musa, tam ergenlik çağına gelip olgunlaşınca biz ona hikmet ve ilim verdik." (Kassas 14)

Çocuklar, ergenlik yaşlarından öncede pek çok konuları merak ettiklerinden dolayı bu düşüncelerini sorularla dile getirirler. Bu nedenle her yaşın özelliklerine göre bir rehberlik yapılmalı ahlâki olgunluğun ön hazırlıkları uygulanmalıdır. Ahlâk eğitiminde çocukların sınırları, özellikleri yakından bilinmelidir. Çocuğun bedensel ruhsal ve zihinsel yeteneklerini doyuran bir rehberlik önemsenmelidir.

Bedensel Büyüme

Bedensel büyüme, genellikle boyun uzaması ve kilonun artması gibi bedende gerçekleşen değişikliklerdir. Çocuk doğumdan sonra bütün alanlarda sürekli bir değişim içerisindedir. Beden gelişimi hızlıdır.

İnsan doğumundan ölümüne gelişimini belli dönemler içinde sürdürür. Gelişimini sürdürürken, yaşadığı çevre, sosyal-ekonomik ve kültürel ortamların etkin rolleri vardır. Bu ortamlarda büyüyenler bedensel, zihinsel ve ruhsal farklı gelişimler yaşarlar. Ailede, okulda ve toplumsal ortamda büyüyen çocuklar gelişim çağlarını göre farklı alanlardan ilgi ve başarılarına göre bilgi sahibi olur, ahlâki davranışlar kazanırlar. Büyüme ve gelişme dönemlerini kuşatan etkinlikler ve yaklaşımlarla çocuğa yakın olmak, yardımlarda bulunarak ilgi ve meraklarına cevaplar vermek gerekir.

Zihinsel Büyüme

Okula başlayan çocuklar anne baba otoritesi yanında yeni bir otorite olan okul ve öğretmenle tanışırlar. Bedensel gelişimi ile birlikte zihinsel gelişimi de gelişerek girdiği yeni ortamdan etkilenir. Yeni bilgiler edinme, hatırlama, algılama, tanıma gibi farklı zihinsel donanımlar elde eder.

Çocukların zihinsel gelişiminde bazı konulara hazır olmaları, verilen bilgilerin ruh ve zihin sağlığı üzerinde yıpratıcı etkileri olmamasına özen gösterilmelidir. Ahlâk öğretimini temel alışkanlıklar ve davranışlar olarak kazandırıldığı bu dönemlerde zihinsel çatışmaya düşmemesi için öğretilenler konusunda titiz davranılmalıdır. Aktarılan bilgiler ve konular hangi branş veya öğretmen tarafından olursa olsun çocuğun düzeyine uygun olması gerekir. Öğrenme için uyarıcılarının çok kısıtlı olduğu bu dönemde çocuklar mantıklı bir düşünceden yoksundur. Zihin gelişimleri yönünden henüz arzulanan düzeyde olmayabilir. Bu nedenle ailenin ve öğretmenlerin ortaklaşa rehberlikleri ile temel alışkanlıklar ve davranışlar, ahlâki ve dini motifler, çocukların zihin gelişimini göre öğretilmelidir. Verilen örnekler, anlatılan konular onun zihin yapısında gerilimlere yol açmadan yetenekleri doğrultusunda seçilmelidir.

Duygusal Büyüme

Ahlâk öğretiminde çocuğun tanınması, büyümesi, gelişmesi zihinsel yapısının özellikleri ile birlikte duygusal hazır oluşu çok önemlidir. Zevk, korku, öfke, nefret, sevgi gibi duyguların varlığı hayatın başlangıcından sonuna kadar her yaşta farklı örneklerle devam eder.

Duygular davranışlara yön verir. Tutum ve alışkanlıklara önderlik eder. Çevresi ile olumlu olumsuz etkileşimini belirler. "*Çocukların duygusal ihtiyaçları ihmal edilmemelidir. Bu ihtiyaçları ihmal edilmiş çocukların daha sonraki gelişimlerinde farklılık gözlenmiştir.*" (Çalışan Anne ve Çocuk, Razon 29)

Ahlâk öğretiminde duyguların rolü büyüktür. İnançların emir ve yasakların kişilerin duygularını etkilediği bir gerçektir. Ahlâk eğitimi ile korkunun yerini güven, merhametsizliğin yerini sevgi, ümitsizliğin yerini ümit alacaktır. Çocukların duyguları çelişkili olabilir. Duyguların kontrol edilmesi, yasak ve baskılarla değil, onları rahatlatan, başkalarına zarar vermeyecek sınırlar içinde rehberlikler yapılması önemlidir.

Yapılan rehberlik ailede, okulda ve çocukların bulunduğu her ortamda duygusal gelişimlerine destek niteliğinde rehberlik yapılmalı, çocuklara değer verilmelidir. Sevgileri, mutlulukları duyguları paylaşılmalıdır. Becerileri, istekleri, sıkıntıları sabırla dinlenmelidir. Ruh sağlığını olumsuz etkileyen davranış ve yaklaşımlardan uzak durulmalıdır. Duygusal yönden her çocuk bulunduğu ortamdaki yetişkine bağımlıdır. Bu bağımlılığından dolayı güvenliği sarsılmamalı, fırsatlar iyi değerlendirilmelidir.

Ahlâk öğretiminde çocukların yakından tanınması büyüme ve gelişimleri, zihinsel ve duygusal hazır oluşları önemli basamaklardır. Bu özellikleri ile tanınan ve bilinen çocuklara artık yaş guruplarına göre rehberlikler yapılarak gelişimine katkılar sağlanabilir. Çocukların yaş guruplarına göre yaptığımız çalışmaların daha verimli olacağına inanıyorum. İlköğretimin tüm sınıflarında ve liselerdeki öğrencilerin isteklerini, ihtiyaçlarını ve dini ve ahlâki yaşantılarını bu konudaki tanımlamalarını iyi gözlemleyen biri olarak kimi yerde onların ifadelerine yer vererek ele aldığım devreler çocuğun ahlâk eğitiminde hangi düzeyde olduğunu ve nelerin yapılması gerektiğini daha iyi açıklamış olur.

AHLÂK ÖĞRETİMİNDE YÖNTEM ve TEKNİKLER

Ahlâk öğretimi sadece ahlâk dersinde temel bazı konuların aktarılmasından ibaret değildir. Çok yönlü özelliklere sahip olan ahlâk öğretiminde pek çok farklı yöntemler, teknikler, etkin öğrenme ortamları oluşturulmalıdır. Davranışların her geçen gün olumlu sonuçlar verebilmesi için yöntem zenginliğini sürekli canlı tutmak gerekir.

Öğrencileri sorumlu, düzeyli ve ilkeli birey haline getirmek için onlara hangi yöneltici kurallar öğretilmeli, hangi yöntemler kullanılmalı bunlar önceden tasarlanmalı belirlenmelidir. Öğrenmede anlayışın, kavrayışın, sezginin, zihinsel ve duygusal etkilerin önemi ihmal edilmemelidir. Uygulanan yöntemlerin anlamlı ve kalıcı özellikler

taşıması, öğrenci merkezli, ilgi ve ihtiyaçlara göre olması önemlidir. Bu derste çok konuşmaktan ziyade öğrencileri konuşturmak, örnek model davranışlar sergilemenin rolü büyüktür.

Ahlâk öğretimi, ancak verdiği büyük ilhamla ruhun büyük tellerini titrettiği, gösterdiği birlikle düşünceyi, duyguyu, davranışı canlandıran, düzenleyen ahlâki bir doktrin halini aldığı takdirde ahlâki bir kuvvete sahip olabilir. Öğretimin derinliği olmadığında, yüzeysel kalıp etkili olamayacağı, insanı sadece görünüşü bakımından değil, ruhunu, değiştirmek için gereken canlılıkları veremediğinde yöntemde yanlışlık veya hata vardır.

Yöntem ve teknikler konusunda eğitimcilere düşen temel görevler, öncelikle, her devrin ahlâk ve edebiyat hazinesinden alınmış ünite konuları ile bütünleşen canlı, heyecan veren öyküler ile derslerin işlenmesidir.

Öyküler, tüm derslerde olduğu gibi ahlâk dersinde de bizzat merkezi oluşturur. Her şey onun etrafında döner, ona bağlanır, ulaşır. Hem şekil bakımından mükemmel hem de öz bakımından kuvvetli olması, dramatik veya heyecan uyandırıcı, içeriğiyle zengin bulunması için öyküleri iyi seçmek gerekir. Ünitelerin işleyişinde, denemelerin yazımında, anlatımların uygulanmasında, deneylerin, gözlemlerin, araştırma ve ödevlendirmeler de diğer derslerde neler yapılabiliyor ise ahlâk dersinde de yapılabilmeli...

Anlatılan veya okunan metin üzerinde öğrencilerle konuşarak onu yorumlamaları istenmelidir... Öğrencilere günlük hayatlarından alınmış örnekler bulunup objektif değerlendirmeler yaptırılmalı, ahlâk prensipleri etkileyici, iz bırakıcı bir şekilde toplayan bir kararı, bir düşünce veya öğüdü ortaya koymakla bitirilmeli. Bu yöntemle öğütler öğrencilerin zihinlerinde yerleşir, ahlâk hayatının, vicdan ve iradenin bir kuralı haline gelirler.

Her ders etkisini hayatın içine katabilmelidir. Eğitimci anlattıklarını, uyguladıklarının sonuçlarını gözlemlemelidir. Sınıfın gidişatını, öğrencilerin davranış türlerini kontrol etmeli, öğrencilere ahlâk öğretimiyle ilgili pratik alıştırmalar yaptırmalı, onlara, kendilerini idare konusunda sağlam alışkanlıklar kazandırmalıdır.

Öğretim metotlarını sınırlamak mümkün değildir. Eğitimciler öğretim metotlarını kendi çabaları ile sürdürürken beden dillerini aktif kullanmayı önemsemek zorundadır. Beden dili ile ilgili yetenekler sadece ahlâk dersinde değil tüm derslerde belirginleşmelidir. Ancak her dersin öğretiminde ahlâki bir rehberlik gereklidir. Eğitim kurumlarında öğrencilere özellikle gençlere yönelik ahlâk eğitimi ciddi bir program ve olgunlukla yürütülmelidir.

OKULLARDA AHLÂK EĞİTİMİ

Ahlâk öğretiminin amacı okuldaki bütün öğretimleri tanımlamak, yüceltmek ve asilleştirmektir. Diğer derslerin her biri özel yetenek ve bilgileri geliştirdikleri halde ahlâk öğretimi, insanda bizzat insanı geliştirmeye, yani ona bir kalp, bir zekâ, bir vicdan kazandırmaya çalışır.

Ahlâk öğretimi, bu haliyle, diğer öğretimlerden apayrı bir çevrede çalışır. Ahlâk eğitiminin kuvveti, öğretilen gerçeklerin kesinliklerinden, mantıksal ilişkilerinden ziyade duyguların şiddetine, yaklaşımların canlılığına, ikna etmenin başkalarına geçen hararetine bağlıdır. Bu ders bireye heyecan verir. Duygulu bir varlığa etki etmek istediği zaman düşünceden çok kalbe hitap etmek yolunu tutar. Ahlâkî davranışın bütün sebeplerini analiz etmeye çalışmaz, her şeyden önce bu davranışı meydana getirmeye, tekrar etmeye, onu hayatı idare eden bir alışkanlık haline sokmaya gayret eder. Ahlâk eğitimi, bilhassa ilköğretimlerde bilim değil, güzele sanata, özgür iradeye iyiliğe erdeme doğru yöneltme uğraşısıdır.

"Süslü, cazip, sanatsal ve estetik donanımlarla öğretime hazır hale gelen okullarda eğitim ve öğretimin başarılı ve etkili olmasında çaba sarf eden öğretmenlerin ahlâk eğitimini de ciddiye almaları gere-

kir. Günümüz dünyasında öğrenciler çok uyarıcılı bir ortamda büyüyorlar. Ailede yaşanan sorunlar, medyanın etkisi, ekonomik sıkıntılar, şiddet, yolsuzluk haberleri, kişisel çıkarlar, uyuşturucu alışkanlığı ve olumsuz gelişmeler tüm öğrencileri okullarda ve yaşadığı ortamlarda huzursuz etmekte ümitsiz, güçsüz ve ahlâki açıdan donanımsız bırakılan öğrenciler farklı sıkıntılar yaşamakta dolayısıyla bu dersin önemi ön plana çıkmaktadır.

Ahlâk eğitimi öğrencilere güzel alışkanlıklar kazandırmak ve sonuç almaktır. Ruhlara ve vicdanlara olan seslenişi ile güzellikleri yansıtması, yaşamasını istemektir. Aktif ve başarılı öğretmenler bu dersin öğrenciye kazandırdığı özgür iradeyi, iyiliği, doğruyu, saygıyı öğretmedeki yerini bilir. Anlamsız ve felsefi tartışmaları yapmaktansa pratik hayatında öğrenmenin kurallarını, davranışların disipline edilmesini öğretmelidir. Ahlâki değerleri kazandırmada bütün öğretmenler etkili ve başarılı olmada, işbirliği yaparak yönlendirmede bulunmalıdır." (Özlenen Öğretmen, Kayıhan Yayınları, A. Çağlayan)

Okullarda ve her ortamda ahlâk eğitimi ile duygular gelişir, şekillenir. Kişi, kendi dışındaki insanları tanır ve değer verir. Kazanılan ahlâk eğitimi ile bilgisizlik, çatışmalar, kırgınlıklar, güçlükler, huzursuzluklar, disiplinsizlikler ortadan kalkar. Karakterli, sosyal, sorumlu bireyler ile toplum huzurlu ortama kavuşur. Ses getiren sonuçlar alınır.

Ahlâk eğitimi öğrencilere kazandırılırken konular ve davranışlar yalnız din kültürü öğretmenine bırakılmamalı ve bu anlayış terk edilmelidir. Her öğretmen ahlâki niteliklere sahip öğrenciler kazanmada ortak görevler ve sorumluluklar taşımalıdır. Bu özelliği ön plana çıkaran öğretmenler ikna yetenekleri ile birlikte öğretmenler odasında da aktif temsilcilerdir. İnandıkları, yaşadıkları, önemsedikleri güzellikleri her ortamda kazandırmada etkili ve sorumludur. Bu konuda eğitimcilere büyük görevler düşmektedir.

ÖĞRENCİLERİN AHLÂK EĞİTİMİNDE GEÇİRDİĞİ DÖNEMLER

Çocuklar, masumiyetin, güzelliğin, iyiliğin, sevginin, özlemin, barış ve dostluğun sembolleri. Onlar geleceğimiz, güler yüzümüz, her şeyimiz... Çocuklara baktığımızda kendimizden pek çok şeyler görürüz... Onlar hayatın gerçek aynaları; Yürekleri sevgiyle dolu, küçük bedenlerinde evreni taşıyan gönlümüzün güneşleri ve bizlere yaratıcının emanetleridir.

Annelerin, babaların ve herkesin, dolayısıyla eğitimin ve okulların varoluş nedenleri, bu temiz varlıkların geleceğe en güzel şekilde hazırlanması için tüm çabaların seferber edilmesidir.

Öğretmenlerin öğrencilerini, anne-babaların çocuklarını, yakından tanımaları eğitimde önemli bir faktördür. Her öğrencinin, yaşının, seviyesinin ve çevresinin şartlarının çok iyi bilinmesi, alınacak tedbirlerin, önerilerin, tavsiyelerin ve davranışların seviyeye uygun bulunması gerekir.

Çocukların her yaşta karşılaşabilecekleri sorunlarının olması doğaldır. Önemli olan, bu tarz sorunlarla karşılaşıldığında, olumlu tepkiler vermek, temel ihtiyaçlarını gidermek, olgun davranış ve anlayışla onlara iyi örnek olabilmektir. (Aspirin Öğütler, A. Çağlayan, Bilge Yayıncılık)

Her çocuğun dünyasında farklı yetenekler ve güzellikler vardır. Bu yeteneklerin ve güzelliklerin keşfedilmesi geliştirilmesi ve yönlendirilmesi eğitimde özenli bir çalışmayı gerektirir. Her özenli çalışma gibi çocukları ahlâk eğitimi de sabır, zaman ve bilinçli bir çaba ister. Dün dinleyen, bugün konuşan ve yarın yöneten kişiler olarak çocuklar çağlayan sesimiz, geleceğimizdir...

Tüm anne-baba ve eğitimcilerin geleceğin mimarlarının yetişmesini şansa bırakmayıp onları ahlâk eğitimini yaşlarına, seviyelerine göre bilinçli bir çaba göstererek örnek modeller oluşturarak rehberlikte bulunmaları gerekir. Öğrencilerin ahlâk öğretiminde geçirdikleri dönemleri yakından tanımakla görev ve sorumluluklar daha iyi yerine getirilmiş olur.

A) Okul Öncesi Dönem

Okul öncesi dönemler ilk çocukluk dönemidir. Çevrelerinden haberdar olma ve tanıma dönemidir. Bu dönemde çevrelerinden büyük ölçüde etkilenirler. Büyüme ve gelişimlerini sürdürürken ilk yıllarda annelerinin etkileri altındadır. Daha sonraları kreşler (0-2 yaş), yuvalar (2-4 yaş), ana okulları ve anasınıflarına (4-6 yaş) gönderilerek okuma olgunluğuna ulaşmalarına rehberlikler yapılır.

Kreş ve yuvalar genellikle çocukları koruma onlarla oyunlar oynama ve oyalama özellikleri ile anaokulları ve ana sınıflarından farklıdır. Kreş ve yuvalardaki çocuklar bakıma gözetime ihtiyaç duyarlar. Anaokulları ve ana sınıflarında ise çocuklar gördüklerinden yaşadıklarından ve uygulanan davranışlardan ve ahlâki eğitimden yararlanır. Bu yaşlardan itibaren sosyal bir varlık olduklarının farkına vararak alışkanlıklar kazanmaya davranışlar sergilemeye başlar.

Okul öncesi eğitimde konular seviyeye uygun bir şekilde ve dilde aktarılır. Etkili öğretmenler bu yaşlarda işlenen konularla birlikte günlük yaşantıdan alıntılar alarak ahlâk eğitimini davranış biçimi olarak öğrencilere kazandırır. Çocuklara oruç, bayram, mevlit, doğum, sevinç, acı, güzel, doğru, yanlış... gibi kavramlar hakkında bilgiler aktırırken sorularına anlamlı cevaplar verir.

Okul öncesi dönemde çocuklar merak ettikleri konularda sorular sormayı sever. Dünyaya gelişleri, Allah, ibadet, dua gibi konularda sorular sorar: *"Biz nasıl doğduk, kardeşim nasıl doğdu, siz nasıl doğdunuz...? Allah nerededir?, Biz O'nu niçin göremiyoruz?, Annesi babası var mıdır?..."* Bu yaş çocuğunun mantık ve heyecan dünyası oldukça masumdur. Kavramlara ait tanımlarda onun bu özelliğini gösterir. *"Allah çok büyüktür evlere sığmaz... Evlerden daha büyük bir yerde yaşıyor... Belki bulutların üzerindedir... Onun evi bütün evlerden büyüktür..."* gibi yaklaşımlarla birlikte dedesiyle konuşan çocuğun

- Dede senin sakalın neden beyaz.

-Allah öyle boyamış da ondan.

-Neden O'nun başka boyası yok mu? Annemde çok boya var. Neden O'na vermemiş.

-Annen O'na bir şey veremez. Çünkü O'nda her şey var. O görünmez çok yükseklerdedir.

-Peki ama o yükseklere nasıl çıkmış, oradan düşmez mi?

-O istediği yere çıkar, istediği yerde durur.

-Şaka ediyorsun değil mi dede...

Bu dönemde çocuklar zihinsel olarak yeterince olgunlaşmadıkları için insanların yapamayacağı şeyi Allah'ın yapacağını şaka zanneder. ***İbadet ve dua*** anlayışları da bu özellikleri yansıtırlar. İbadet yerlerini merak ederler. Ne işe yaradıklarını sorarlar. İbadetlere karşı isteklidirler. Namaz kıldığım mescitte yanımda bulunan ana sınıfı öğrencilerine abdestli olup olmadıklarını sorduğumda, *'Bir hafta önce abdest aldığını'*, söylemesi unutamadığım güzel anılarımdan biridir. Bu yaşta büyüklerle birlikte ibadet yapma isteği fazladır. Kendileri de dua etmekten hoşlanır. Kendi dilleri ile dua ettiklerini istediğimiz de,

Allah'ım senden çok çikolata istiyorum...
Ben kocaman bir otomobil istiyorum bir de polis arabası...
Sıra arkadaşım çok yaramaz. Onu cezalandırılmasını...
Kocaman bir oyuncak istiyorum...

Sorular, dualar okul öncesi eğitimde önemli yer tutar. bu yaşlardaki çocuklara niçin dua edildiği öğretilmelidir. Küçük ve kısa dualar ezberletilmelidir. Şükür cümleleri, ilahiler belletilmelidir. Ezberletilen duaların, kısa öykülerin, şiirlerin ahlâk eğitiminde izleri büyüktür. Çocuklar, yaptıkları dualar ile yaşadıkları güzelliklerin farkına varır ve mutlu olurlar.

Öğretmenler, anne ve babalar meraklı sorulara verdikleri cevaplarda akılca davranmalıdır. En kısa, en doğru cevaplar verilmelidir. Öğrencimin *"Allah'ı niçin göremiyoruz?"* sorusuna *"Allah çok büyüktür.*

O hepimizi görür, biz ise O'nu göremeyiz. Çünkü bizim gözlerimiz küçüktür" ifadem onun için yeterli bir cevap olmuştu. Çocuklara verilen cevaplar kısa ve samimi olmalıdır. Çocuk neyi sormuşsa ona cevap verilmelidir. Anlatılan konular ve cevaplar çocuğun yaşına ve düzeyine göre verilmelidir. *'Ahirette bir araya nasıl toplanıyoruz'*, sorusu doğrusu güzel bir soru olarak geldiğinde cevap olarak 23 Nisan Bayramından örnekler vermiştim... 23 Nisan da bir araya gelen öğrenciler gibi öldükten sonra da tekrar dirilip toplanacağız. Tıpkı 23 Nisan da ki gibi iyi hazırlananlar başarılı ve mutlu olacak iyi hazırlanmayanlar ise üzülecekler. Ahiret de böyledir örneği onlara anlamlı ve yeterli bir benzetme olmuştu.

Bu yaşlardaki çocukların sözlü ifadelerini geliştiren düzeylerine uygun basit kısa öyküler anlatılmalı, şiirler ezberletilmelidir. Dikkatleri kısa süreli olduğu için ilgilerini diri tutan etkinlikler sergilenmeli katılımları sağlanmalıdır. El becerilerini geliştiren resimler, el işleri, boyamalar, makasla kesmeler, yapıştırma gibi görevlendirmeler verilmelidir. Şarkılar ilahiler ezberletilmeli, Drama çalışmalarına yer verilmelidir. Tüm bu ve benzeri etkinlikler zihinsel, ruhsal ve bedensel gelişimlerine uygun olmalıdır. Bu oyunlar aracılığı ile ahlâki davranışlar kazandırılmalıdır. Sevgi, merhamet, affetme, paylaşma, disiplin temizlik gibi kavramlar uygulamalı gösterilmelidir. Kendini tanıma, eşyaya ilgi duyma, düşünme, soru sorma, çevresini tanıma, temiz kullanma, olumlu ilişki kurabilme, sorumluluk duygusu alma gibi özellikler kazandırılmalıdır.

B) Orta Çocukluk Dönemi (7-9 yaş)

Bu dönem çocukların okula başladığı dönem olarak tanımlanır. Bu dönemde bedensel bir büyüme olduğu gibi zihinsel gelişme ve okuma olgunluğu da ilerlemiş durumdadır. Çevresindeki gelişmeleri keşfetme arzusu çok kuvvetlidir. Okul öncesi dönemlerde rastlanan yoğun heyecan azalmışsa da korku ve endişe etkin duygulardır. İletişim kurma isteği güçlü olup arkadaşları ile grup halinde oynamayı,

sorumluluk almayı arzular. Övülmekten hoşlanırlar. Görev ve sorumluluk verildiğinde çok mutlu olurlar. Yaparak yaşayarak öğrenmeye arzuludurlar. Oldukça hareketli olduklarından dolayı yerlerinde duramazlar. Her an her işi yapmada isteklidirler. Ancak kasları istedikleri hareketleri yapmaya elverişli olmadığı için hayali oyunlardan daha fazla zevk alırlar. Yeğenim Fatma'nın bu konudaki zengin hayal gücü ve oynadığı oyunlar, hayali arkadaşları ve onlarla olan sıcak sevimli arkadaşlığı veya hikâye okuma kahramanlar oluşturma, olayları anlamlı nitelikli ilişkilendirme, kelime dağarcığının zenginliği ve görev dağılımı yapmasındaki yeteneğini sergilediği saatler tüm ailemizin en keyif aldığı saatlerdir. Bu yaş gurubu öğrenciler davranış kalıplarını aileden ve okuldan etkilenerek şekillendirir. Özellikle öğretmene olan hayranlık duygusu bu dönemlerde yoğundur.

Okul öncesi ve orta çocukluk çağındaki çocuklarda ahlâk anlayışı çevrenin davranışlarıyla yönlendirilir. Çocuk hareketlerinde, iyi veya kötü davranışlarında çevresindekilerin etkisi altındadır. Ahlâk anlayışı otoriteye bağlı bir ahlâk anlayışıdır. Bu dönemde ki davranışlar, okul öncesinden yavaş yavaş farklılaşır. Ahlâki gelişmeler, semboller, dini tanımlar kullanılan motifler farklılık göstermeye başlar. Allah'ı farklı şeylere benzetme alışkanlığı yoktur ama Allah ve diğer ilgi dünyasına giren manevi kavramlarla ilgili merakları yorumları devam eder. Bu yaşlarda okulun, öğretmenlerin, anne ve babaların yaklaşımları açıklamaları onlar üzerinde etkilidir. Yaşı ilerledikçe ve hayat tecrübeleri çoğaldıkça kutsalı ifade etmede kullandıkları kelimeler zenginleşmekte ve derinlik kazanmaktadır. Bu yaşlarda Allah nerededir diye sorulduğunda alınan cevaplardan bazılar şunlardır: "*Allah göktedir... Gökyüzünde, yükseklerdedir... Nerede anarsan oradadır... İyi insanların kalbindedir...*"

Bu yaşlardaki çocuklar Allah'ı genellikle göklerde yükseklerde tanımlar. Allah'ın gücünü dile getirir. Her şeyin yaratıcısı olduğunu ifade eder. Yalan söylenmediği ve yanlış iş yapılmadığı sürece O'nun

bizi koruyacağı seveceği düşüncesi hâkimdir. Çevredeki tüm canlıların yaratıcısının Allah olduğunu bilir. Biz ne istesek bize verir... Tüm bu duygular, düşünceler, tanımlar bu yaş grubunun özellikleridir. Bu duyguların seviyeye uygun olarak geliştirilmesine çağın özelliklerinden ve çocukların yaşadıkları çevrelerden yararlanılarak sürdürülmesi onun düşünce ve ruh dünyasına yeni zenginlikler katacaktır.

Dua ve ibadet konularına karşı ilgisi yüksektir. İbadet edenleri izlemekten hoşlanır, onları taklit eder ve onlar gibi dua eder. İbadet yerlerini gezerken dua etmeyi sever. Sıkıntılı zamanlarda sınavlarda dua eder. Dualarında daha anlamlı isteklerde bulunur. Okul öncesi duaların yerini günlük dualar alır. Okul öncesi istediği şeker, çikolata, oyuncak yerine hastalıktan ve felaketten korunma, sevdiklerinin iyiliklerini içeren dualar yapar. Bu yaşlarda, annesine, babasına yakınlarına dua etmekten hoşlanır. Derslerini ön planda tutan duaları da çok göze çarpar. Niçin dua ederiz? Sorularına daha anlamlı cevaplar verirler. Dua ve ibadet anlayışının ahlâk gelişimindeki önemini bilen aileler ve eğitimciler bu konudaki rehberliklerini etkin bir şekilde sürdürmelidir.

Bu dönemdeki çocukların cennet, cehennem, melek, şeytan, helal, haram gibi kavramlara karşı ilgileri vardır, merak ederler. Bu kavramların anlatımında tanıtımında çocuklar kendilerine aktarılandan fazla bir şey bilmezler. Kavramları bilgileri iyice ayıklayarak doğru ve seviyelerine göre aktarmakta titiz davranmak gerekir. Onları korkutmadan duygu ve düşüncelerine zarar vermeden bilgileri aktarmak ahlâki eğitimin temel özelliğidir.

İlköğretimlerin ilk üç yılında bu konulara yabancı kalışın asıl nedeni din kültürü ve ahlâk dersinin okullarda okutulmayışıdır. Bu dersin ilköğretimlerin birinci sınıflarından itibaren tercihli olarak okutulmasında büyük yararlar vardır. Ahlâk eğitiminin ilk yıllardan başlamasıyla davranışlar disipline olur. Kişilik hakları, saygı sevgi kavramları, işbirliği, yardımlaşma ve tüm değerler ufak yaşlardan itibaren öğretilir. Böylece çocuklar uydurma düşünce ve yanlış bilgilerden korunmuş olur.

Günümüzde ilköğretimin ilk üç sınıfında uygulanmayan din kültürü ve ahlâk bilgisi dersinin olmayışını mazeret olarak geçiştirmekte doğru değildir. Bu konuda duyarlı olan her öğretmen Hayat Bilgisi dersinin aracılığı ile pek çok olumlu sonuçlar alabilir. Hayat Bilgisi hayatla ilgili temel bilgilerin kazandırıldığı mihver bir derstir. Öğrenci merkezli düzenlenen yeni müfredatta öğrenmeyi keyifli hale dönüştürerek mutlu bireylerin yetişmesi amaçlanmıştır. Benim eşsiz yuvam, okul heyecanım ve dün bugün yarın adlı üç temel konu başlığı ile ele alınan başlıklar ile öğrencilere pek çok donanımlar kazandırılabilir. Çocuğun ve yaşadığı çevrenin şartlarını çok iyi tanıyarak, ünite konularını yakından tanıyarak, kaynaştırarak temel değerleri aktarmada beceriler kazandırmada, sağlam bilgiler ve alışkanlıklar kazandırmada bu dersten istifade etmek mümkündür. Örneğin *"Evimiz Ailemiz"* ünitesinde aile içi ilişkilerin ahlâki boyutu pek çok örnek yaşantılarla zenginleştirilir. Karşılıklı ilişkiler, etkinlikler, konuşulan dil, davranışlarımıza yön veren dini inanışlar, komşuluk ilişkileri, yoksul aileler ve daha pek çok alt başlıklar... *"Çevremizi Tanıyalım"* Ünitesi aracılığı ile çevremizdeki tüm canlılara karşı görevlerimiz, sorumluluklarımız, manevi değerlerimiz, tarihi zenginliklerimiz ve pek çok konular tanıtılabilir. Ayrıca Bireysel ve Toplu Etkinlikler dersi ile her yıl uygulanan ve kutlanan Belirli Gün ve Haftalar aracılığı ile ahlâki değerlerin öğrencilere kazandırılması, yakından uzağa ilkesinden başlayarak, somuttan soyuta, görerek yaşayarak yaparak verilen dini motifler çocuğun Allah'a karşı görevlerini, dua ve ibadet anlayışını daha iyi kavratabilir.

Ahlâk eğitimine bu yaş dönemi çocuklar çok müsaittir. Çünkü onlar kurallara uymaya isteklidirler. Ancak bu yaşlardaki eğitimde baskı ve korku asla olmamalıdır. *"Allah seni taş yapar."* *"Allah seni yakar, kör eder"* gibi sözler çocukların ahlâk eğitimini olumsuz etkiler. Her zaman tatlı yumuşak ve sevdiren mesajlarla yakınlaşmak esas alınmalıdır. Konular çocukların hayatından, yeteneklerinden, alışkanlıklarından örneklerle, yaşantılarla aktarılmalıdır.

Gazzali (r.a): *"Çocuğun ruhu pırlanta gibi tertemizdir."* (İhya, C: 3-33) Her türlü işlenişe elverişlidir. O gördüğünü ve duyduğunu yapmaya elverişlidir.

İbni Sina: *"Çocuk doğarken beraberinde getirdiği yetenekler ve alışkanlıklar doğrultusunda eğitilmelidir."* (Şelebi, Etterbiyetu'l İslamiyye, s: 291)

İbni Miskeveyh: ,: *"Çocuğun kişiliği temiz ve sadedir. Henüz bir tercihi de yoktur ona ne verilirse ona göre* yetişir *ve alışkanlık kazanır."*(Ahlakı Olgunlaştırma, sh: 56)

İlköğretimin ilk üç yılında çocuklara verilen ahlâk eğitiminde sadece bilgi ile yetinmeyip davranışların eğitilmesi, güzel alışkanlıklar kazandırılması, tecrübelerin zenginleştirilmesi de esas alınmalıdır. Çocukların sağlıklı ve dengeli bir ahlâk anlayışlarına sahip olmalarında güçlü bir rehberliğin ve model olmanın önemi unutulmamalıdır.

C) İleri Çocukluk Dönemi (10-12)

Bu yaşlarda gelişimde bazı farklılıklar görülür. Vücut hızı büyüme ve olgunlaşma gösterir. Fizik gücü ve enerji harcama düzeyi çok yüksektir. Zihinsel gelişimde de farklılıklar görülür. Mantıklı ve soyut düşünme yeteneği önceki döneme oranla daha ileri düzeydedir. Zaman ve yer kavramları gelişmiştir.

Bu dönemde her öğrenci kişisel özelliklerinden dolayı okul ve sınıf ortamına göre farklılıklar gösterir. Dört ve beşinci sınıflarda okuyan öğrenciler duyarlı ve tutarlı özellikler sergiler. Kullandığı eşyaların kullanım amaçlarını, mevcut ders kitaplarını, başvuru ve kaynak kitaplarını rahatlıkla bilir...

Okumada, anlamada ve konuşmada belli özellikler kazanmıştır. Tartışma, yorum yapma, münazaralara katılma da isteklidir. Yazım ve okuma hataları yapmaması gerekir. Davranışlarında, heyecanlarında düzeyli ve olgun özellikler yansıtır. Yaşıtlarıyla birlikte bireysel ve grup çalışmasını olgun bir düzeyde sürdürür. Bedensel ve zihinsel istekleri her geçen gün gelişmektedir.

Oyun oynamaktan ve el becerisi çalışmalardan hoşlandığı gibi çevresindeki objeleri tanımada, gerçek ile sanalı ayırmada, duygusal problemlerini çözümlemede önemli gelişmeler gösterir. Başkalarına zarar vermemeyi öğrenir. Teknolojiye, spora ve dış dünyaya ilgisi gittikçe artar. (Evimizdeki Öğretmen, A. Çağlayan, Bilge Yayıncılık)

İleri çocukluk döneminde ahlâk öğretimi resmi müfredatlarda da yer alır. Amaç, çocuklara dini ve ahlâki terimlerin kavratılmasıdır. Bu düşüncelerin hayat boyunca kendilerine lazım olacağını hissettirmek ve bunun temellerini atmak ciddi bir çaba ister. İlk okuma ve yazma dönemini aşmış bu çocukların manevi dağarcığını zenginleştirmek için bu dersten yeterince yararlanmak gerekir.

İlköğretimin dördüncü ve beşinci sınıflarına gelen öğrencilerin tümü olmasa da bir kısmı soyut düşünmeye başlarlar. Okudukları parçalar, öğrendikleri konular ve izledikleri filimler, yaptıkları deneyler onları soyut düşünmeye hazırlayıcı nitelikler taşır. Sorular sorarak ilgilendikleri konuları öğrenmeye istekli davranırlar. Genellikle iman, ibadet esaslarını merak eden soruları fazladır. Ahlâk kurallarının niteliği ile diğer konuları içeren sorular (insan ve dünyanın yaratılışı, mucize, dinler, gezegenler ve buralardaki hayat...) da ilgi alanlarına girer... Soruların niteliği onların düşünce dünyaları konusunda da ipuçları verir. Anneler, babalar eğitimciler sorulan sorular karşısında sıkıntılar yaşayabilir. Sorularının niteliği şaşırtmamalıdır. Bu onların düşünmelerinin ve gelişmelerinin sonucudur. Soruların cevapları onları dehşete, korkuya, şüpheye götürmeden özelliklerine göre aktarılmalıdır.

Bu dönemde ailesinin, çevresinin dilinde yer alan konu ve ifadeler onu şekillendirmeye başlar. *"Allah' şükürler olsun, Allah kaza ve beladan korusun, Allah'a emanet ol, Allah iyiliğini versin, Allah yardımcı olsun, Allah zihin açıklığı nasip etsin, Allah seni korusun"...* gibi sözleri duyan ve kullanan çocuklar Allah inancından haberdar olup düşünce ve duygu dünyası davranışlarını olgunlaştırır. Aileler, eğitimciler davra-

nışla birlikte dile getirdikleri bu sözleri uygun ortamlarda aktarmayı fırsat bilmelidir. Bu ifadeler çocuğun davranışı ile birlikte Allah'a karşı sorumluluklarını hatırlatacak ona güven kazandırıp kişiliğini geliştirecek. Fırtınalı, yağmurlu veya farklı duygularla onu korkutan dış etkilere karşı Allah'a olan inancı, okuyacağı dualar onun en önemli sığınağı ve güveni olup korku engelini aşmasına destek olacaktır.

Ahlâk eğitiminde tüm derslerin zenginliğinden yararlanmak gerekir. Fen bilgisi derslerinde, yanan bir mumun fanus altına koyulması ile sönmesi olayı havanın varlığının delili olarak gösterilir. Işığın bir bakıma dalgalara bir bakıma zerreciklere benzetilmesi... Tavuğun veya başka bir hayvanın organlarının tanıtımında öğrenciler farklı düşünce ortamlarına çekilebilir. Amaç onların ilgisini çekerek belli değerlerin kavratılması olmalıdır...

Sosyal Bilgiler dersinde işlenen üniteler ve konu başlıkları üzerinde çalışmalar yapılarak, tanıtılan şehirlerin, ülkelerin, kıtaların, denizlerin okyanusların, dağların, ovaların, iklimin, yolların harita üzerinde tanıtımına, anlatılmasına, yer verilmesi gibi sahip olunan değerlerin görülen görülmeyen varlıkların tanıtılabileceği mümkündür. Tüm bu örneklerle birlikte diğer derslerin konu başlıklarından yararlanarak öğrencilere ahlâki özellikler kazandırılabilir. Özellikle belirli gün ve haftalar, sosyal etkinlikler ve kulüp çalışmaları ile dini motifler, ahlâki değerler sadece ezberleme ve belleme seviyesinde kalmayıp onlardaki özü kavrama esas alınarak etkinlikler sürdürülebilir...

D) Ergenlik Dönemi: (13-15)

Ergenlik döneminde verilmesi gereken eğitim çocuklar için oldukça önemlidir. Sabit bir yaşı yoktur ergenliğin. En belirgin ergenlik özelliği sivilcelerdir. Bedensel olarak farklı gelişmeler yaşanır. Bedensel büyüme hızında ilerleme görülür. Vücut oranlarının değişmesi, ses tonunun farklılaşması, kilo ve boya ilişkin büyümeler bu dönemin

özelliklerindendir. Bu dönemde çocuklar kendi bedenindeki olagelen değişikliklerin farkındadır. Bu değişmelerin yaşandığı ortamlarda onlara destek olmalı. Kızlara anneler, erkek çocuklara babalar rehberlik etmeli onları eğitmelidir.

Ergenlik döneminde dengesiz beslenme görülür, abur cubur yemeyi sevip sağlıklı beslenmezler. Vücutlarındaki büyümelerin bir kısmını sevinç bir kısmını da üzüntü ile karşılayabilirler. Duyguları çabuk iniş ve çıkış gösterir. Çabuk sevinir, çabuk üzülürler. Ani sinirlenir, olur olmaz şeyleri sorun yaparlar. Tepkilerini kontrol edemezler, düzenleri bozulur, bencilleşip istekleri artar. Ergenlikte yaşanan olumsuzluklar bununla bitmeyip evlerdeki, okullardaki kurallardan ve talimatlardan sıkıldıklarını ifade eder ve yakınırlar. Anne - baba ve öğretmenlerine *"ben çocuk değilim"* gibi ters cevaplar verirler.

Bu dönemin çocukları büyümek için sabırsızlanır ama çocuksu davranışlardan da kurtulamaz. Bu çağın belirgin özelliklerinden biri de bağımsızlık çağıdır. Evden kopmayı, çevreye yönelmeyi arzularlar. Evde oturmak onlara azap verir, işkence gibi gelir. Spora ilgileri artar. Kaslarını çalıştırmayı, güzelleştirmeyi önemserler. Ayna karşısında daha uzun süre dururlar. Karşı cinse ilgi duyarlar. Farklı kişilikleri, sporcuları, sanatçıları örnek edinir onlara hayranlık duyarlar. Bu onların öz kimliklerini arayış çağıdır. Anneler özellikle babalar bu durumlarda panik yapmamalı. Belli bir süreç sonra bu davranışların ve hayranlıkların geçici olduğunu kendileri de göreceklerdir.

Bu önemli dönemeçte olan çocuklara aileler ve eğitimciler arkadaşça davranmalı, zaman ayırmalı, konuşmalı, çabuk öfkelenmemeli. Sabırla dostça davranmalı. Kaygı ve saldırganlıkların doğal olduğunu çok iyi bilmeli, hazırlıklı olmalı. Davranışları ile önlemlerini almalı. Gazetelerin, dergilerin, televizyon dizilerinin ve bilgisayarın oluşturabileceği olumsuzlukları sağlıklı bir yaklaşım, güçlü bir inanç ve ahlâk eğitimi ile kontrol altına almayı hedef almalı. Onları daha olgun daha duyarlı davranmalarına, gelişimlerine destek olmalıdır.

Ahlâk eğitiminde Allah'a iman etmenin önemi, İslam dini ve diğer dinler, peygamberler ve görevleri, namaz, Kur'ân-ı Kerim, dostluk ve paylaşım, güzel ahlâk, kültürümüz davranışlarımız... vb. gibi konular bu yaşlardaki çocukların merak ettikleri konuların başındadır. Onlar doğru kaynaklardan yararlanmalarına yardımcı olmak, ilgi duyduğu konuları aydınlatmak, sorularını önemsemek ve cevaplar vermek gerekir. Bu konuların dışında yaşadığı çevrede gördüğü olayları, davranışları, güzellikleri ve olumsuzlukları yorumlayacak fırsatlar verilerek düşünce dünyasının olgunluğuna katkılarda bulunmak gerekir. Olgun düşünce ve davranışları onu ibadetlere ve düzeyli davranışlara yönlendirir. İbadetlerinin arzu edilen düzeyde olmayışından sürekli şikâyet etmek yerine örnek söz ve davranışlarla, sevgi ve saygı ile ibadet alışkanlıkları kazandırılmalıdır.

E) Lise ve Üniversite Dönemi

Yarınların umudu olan gençlik her toplum için en önemli kuvvettir. Geleceğe umutla bakan, bilinçli donanımlı, merak duyguları ile özgürlük atmosferinde büyümeyi arzulayan gençler, hayatın en güzel anılarını bünyelerinde taşır.

Ruhsal, zihinsel ve bedensel donanımlarla hayata hazırlanan gençlerin geleceklerini en iyi şekilde oluşturmak, onların önlerini açmak, sıkıntılarına çözüm bulmak, ahlâklı yetiştirmek asli görev olmalıdır. Aileler, okullar ve tüm toplum her yaştaki ve işteki gençlerin duygu dünyasını keşfederek, ilgi ihtiyaç ve isteklerini belirlemek, sorunlarına çözüm aramak, doğru işleri doğru zamanlarda yapmalarına ortam hazırlamak önemli sorumluluklardır.

Görevleri ve konumları ne olursa olsun tüm ailelerin, eğitimcilerin, yöneticilerin sahip oldukları gençler ile yakından ilgilenmeleri gerekir. Gençleri kaybetmek istemeyen, yanlışlıklara kurban etmeyen her türlü tehlikelerden korumak isteyen kişi ve kurumlar ahlâk eğitimini ciddiye almalı, gençlere karşı davranışlarını, kullandıkları dili

önemsemelidir. Ahlâk dilini, disiplin dilini, sevgi dilini, beden dilini her alanda en iyi bir şekilde kullanmalıdır. Aileler ön yargılı olmadan onların gönlünü kazanmanın yöntemlerini bilmelidir. Böylece gençler ile olan diyaloglarında taşıdıkları sorumluluklar, paylaştıkları sevgiler, adil ve sevecen yaklaşımlarla daha güzel sonuçlar alır. İleride pişmanlıklar duymazlar.

Ailelerin, ahlâk eğitimi konusunda sitem ve dert dolu oldukları bir gerçektir. Ancak aileler kendilerine düşen sorumlulukları yeterince yerine getirmemektedir.

Goethe: *"Çağımızın ahlâksızlığından niçin şikâyet ediyorsunuz. Siz ahlâklı olursanız çevrenizdekiler de ahlâklı olur, böylelikle itibarınız artar."* gerek ailelerin gerekse gençlerin, sahip oldukları tüm güzellik ve özelliklerle birbirlerini kabullenip, aklı ve düşünceyi önemsemeleri, incitmeyen davranışları, sevgi dolu bakışları ile destek ve çaba göstermeleri ve birbirlerini sabırla dinlemeleri hızla yaşanılan kırılmaların ve çürümelerin önünde önemli bir engeldir. Bu konuda sorumluluklarını yerine getirerek mutlu olmak isteyenler güzel ahlâkın özelliklerini birlikte paylaşmalıdır.

Eğitim hayatının önemli bir parçası olan okullarda eğitim gören gençler nitelikli bireyler olarak yaşamlarını sürdürürlerken ahlâk bilinci ile yetişmelidir. Anne ve babalarına, topluma nasıl destek vermeleri gerektiğini öğrenmelidir. Ailede ve okullarda ki ahlâk eğitimi gençleri sorun ve problem olmaktan çıkarıp, yaşadığı her ortamın sosyal zenginlikleri ile buluşturmayı amaçlamaktadır. Ayrıca okullarda yapılan çalışmalara destek niteliğini taşımaktadır. Gençlerin her geçen gün genişleyen ufkunu, öğrendiği bilgileri, yaşadığı davranışları ve değişimi olumlu yönde geliştirmeye katkıda bulunan bu eğitim farklı etkinliklerle uygulanmalıdır. Gençliğin dini ve ahlâki ihtiyaçlarına katkılar yapılmalıdır.

ÖĞRENCİ MERKEZLİ AHLÂK ÖĞRETİMİ

Ahlâk eğitiminde öğrenci merkezli rehberliğin önemi büyüktür. Öğrenci merkezli yaklaşımın en etkili elemanı olan öğretmenin ve aktaracağı bilgilerin ve davranışlarında dikkate alınması gereklidir.

Her alanda olduğu gibi ahlâk eğitiminde de öğrencilerin hayatındaki ilk deneyimler, ilk adımlar, alışkanlıklar eğitimcilerin davranış ve rehberlikleri ile oluşur. Onları geleceğe en güzel şekilde eğitip hazırlayan eğitimciler zengin özellikler taşımalıdır. Programların değiştirilmesi, eğitim sisteminin düzenlenmesi, güncel yaşanan olaylar ve gelişmeleri yakından takip eden ve uygulayan eğitimciler ahlâk eğitiminin vazgeçilmez temel taşıdır. Her öğrencinin zihninde, davranışında, bedeninde ve dilindeki tüm güzellikler ve ruhlarında sığınacak yerler bulan önemli mesajları öğrencileri ile paylaşan eğitimciler önder ve örnek insanlardır. Canlı, somut ve doğruların göstericisidir. Onlar her zaman bahçıvana, öğrencileri ise bilgi tomurcuklarına benzer. Bahçıvanın çabası ve emeği gibi eğitimci de yaşadığı toplumun gelecek kuşaklarına emek sarf eder. Öğrencilerini aydınlatan aydın olarak onların dünyasında yeri büyüktür. Verdiği emek hiçbir şeyle kıyaslanamaz.

Ahlâk eğitiminde öğrenci merkezli çalışmayı başarılı ve güçlü kılmayı amaçlayan eğitimciler, öğrencilerini aktif olarak devreye sokup, cesaretlerini kırmadan, arzulanan hedeflere ulaşmalarını kolaylaştıran ve yönlendiren bir anlayışla rehberlikler yapmalıdır. Sevgi eksenli bol metotlu paylaşımlar öğrencilerin dünyasındaki gizemleri daha iyi belirginleştirir. Bilinmeyen merak edilen değerlerin tanınmasına ve sevdirilmesine katkı kazandırmış olur.

Öğrenci merkezli ahlâk eğitiminde aktif görevler alan öğrenciler pek çok kazanımlar elde ederek kendisini, ailesini, okulunu ve çevresini daha iyi tanıyarak yaşam becerilerini geliştirir. Öğrendiği konulardan keyif alır mutlu bireyler olarak hayatı yaşar.

EĞİTİMCİLERİN GÖREVİ

Öğrenciyi her ortamda bilgilendiren, heyecanlandıran, iyiliğe yönlendiren, hayatına değer kazandıran, düşünce ve duygu dünyasına rehberlik eden ahlâk öğretimi eğitimciler tarafından ciddiye alınmalıdır. Bu öğretimi amaç edinen okullardaki öğretmenler ***Eflatun***'un ifadesi ile: *"Bilgeliğin ve aklın gerçek bekçileri olurlar"* Görevlerini örnek yaşantıları ile sevimli ve somut örneklerle, denemelerle, gezilerle, öğrenciye sıcak yaklaşımlarla gönüllü olarak sürdürürler. İnançların, davranışların yaşandığı, fedakârlıkların görüldüğü somut örneklerden öğrenciler etkilenir, konuşur, eleştirir ve tartışırlar. Böylece hem okullarını hem derslerini hem de yaşadıkları dünyayı daha yakından tanır, hayatlarındaki ve ruhlarındaki inceliklerin gelişimine destek olurlar.

Eğitimciler, öğrencilere ahlâki sorumluluk kazandırmada incitici, suçlayıcı söz ve hareketler yansıtmamalıdır. O, seven, sevdiren yaklaşımları ile içten ve samimi olmalıdır. Öğrencilerin zihinlerini karıştıran ifadeler kullanmamalıdır.

Efendimiz (s.a.v): *"İnsanlara akli seviyelerine uygun davranın, hitap edin"* (Buhari, İman-20/ Öğretmenim Peygamberim, Şura Yayınları, A. Çağlayan) öğütlerini, seviyeye uygun yapmalı, inanca ait değerleri, duygu ve düşünceleri abartmadan, objektif, somut örnekler ve davranışlarla sunmalıdır. Vicdanları incitmemelidir. Zarif ve güzel bir yaklaşım ile öğrencilere ahlâki değerleri aktarmalıdır. Sınıf ortamında anlatılan, erdemli davranışların ve iletişimin örnekleri her ortamda aynı nitelikler taşıdığını hatırlatmalı her alanda örnek model olmalıdır...

Eğitimci, karakteri, konuşmaları ve ikna edici özelliği ile örnek olmalıdır. Öğrenciye kalpten seslenmelidir. Ahlâk öğretiminde kalpten gelmeyen hiçbir şey kalbe gitmez. İnanmaksızın ahlâk öğütleri veren, çalışmadan ödevden bahseden bir eğitimci boşuna zahmete katlanmakla kalmaz, hata eder. Düzenli fakat soğuk, kuru bir ahlâk dersi

ahlâkı öğretemez, onu sevdiremez. Çocuğun ciddi bir ifade, samimi söz, bulabileceği basit bir hikâye, uzun ahlâk derslerinden daha faydalıdır.

Eğitimciler ahlâk öğretiminde nereye kadar gidebileceğini bilmeyebilir. Öğrencilerine herhangi bir ahlâk kuralını veya öğüdünü vereceği zaman, insanlardan herhangi birinin söyleyeceklerinden incinip incinmeyeceğini düşünmelidir. Ahlâk dersinin etkilerini düşüncelere, davranışlara hangi oranda yansıdığını yakın takibe almalıdır. Öğrencilerin dersi anlamaları, ezberlemeleri yeterli değildir. Verilen dersin karakterlerine etki etmesi gerekir. Dersin bu sonuca ulaşıp ulaşmadığını anlamak için öğrencilerin davranışları gözlemlenir. Sonuç olumsuz olsa da bu konuda ümitsiz olmadan yeni yöntemleri kazandırmada gönüllü, istekli davranmak gerekir. Karakterli yardım sever özgür bireyleri yetiştirmek için bol şans ve zaman tanınmalıdır.

Öğrencilerin ruhlarını tahrip etmeden, onları isyana sürüklemeden kurulan iletişim sonucu okuldaki paylaşım ve işleyiş konusunda ahlâki sorumluluklar hatırlatılarak uygulamaya konulabilir.

Arzulanan ahlâk eğitimini gerçekleştirmede, özlenen öğretmenler kişisel gelişimlerini, kullandıkları dili, örnek olaylar, öğrenci birikimlerini ve sorulan sorular karşısındaki sorumlulukları en iyi bir şekilde yerine getirmelidir.

Kişisel Gelişim

Kişisel gelişim kalbinizin derinliklerinde kendinize verdiğiniz bir yatırım sözüdür. İçinizdeki *'ben'*i yeniden ortaya çıkarmak ve geliştirmek, olabileceğin en iyisi olmaya çalışmaktır. Başarıları, yetenekleri ve bilgileri doğrultusunda saygınlık kazanmaktır.

Eğitimciler bedensel, ruhsal ve zihinsel gelişimlerine yeni değerler, yeni güçler kazandıran etkinliklerden uzak kalmayarak, çevrelerindeki değişimden, yeniliklerden haberdar olmalıdır. Kendilerini keşfetmede, geliştirmede, iyileştirmede çabalar göstermelidir. Kişisel gelişimlerini ön planda tutup, değişimi, gelişmeyi gerçekleştirerek kendisini her geçen gün yenilikler ile taçlandırmalıdır.

Eğitimciler, kişisel gelişim konusunda *"boş ver"* sözcüğünü dağarcıklarından silmelidir. İstedikten sonra pek çok konuyu başarabileceğine inanmalıdır. Görev yaptığı ortamlarda, yaşanmış kişilikleri, onurlu adımları, güzel ahlâk ile yetiştirdiği ve topluma kazandırdığı öğrencileri ile hatırlanmalı ve eli öpülen kimseler olarak iz bırakmalıdır.

Bilginin biri bir gün çok yaşlı bir arkadaşını ziyarete gitti. Arkadaşıyla insanlara gençlik veren otlardan, ilaçlardan konuşmaya başladılar. Bilgin, dostunun uzun yaşını neye borçlu olduğunu sorunca yaşlı adam ağzını bir karış açarak sordu: *"Bak bakalım, dişlerim hala yerinde duruyor mu?"* Bilgin, *"Hayır durmuyor!"* diye cevap verdi. *"Peki, bak bakalım, dilim hala eski yerinde mi?" Bilgin "Tabii"* dedi. *"Eski yerinde, olduğu yerde duruyor. "Öyleyse bundaki sırrı anladın mı dostum?"Bilgin "Sanırım ki anladım, yumuşaklık her zaman sertliğe üstün gelir. Öyle değil mi?" "Evet dostum, iyi bildin. Hayatın felsefesi de işte bundan başka bir şey değildir."*

"Eğitimciler, sanatsal, kültürel etkinliklerden haberdar olan, TKY ve NLP'nin eğitim dünyasındaki yeniliklerinden, kültürel etkinliklerden haberdar olmayı ilke edinmelidir. Okumayı, bilgilenmeyi, başarmayı bir yaşam biçimi olarak görmeli çalışmalarını planlı, gerçekçi, görülebilir, uygulanabilir, yaşanabilir nitelikte sürdürmelidir. Birikimlerine yeni yatırımlar yapmalıdır. Başarıya giden yolda hızlı ilerlemenin önemli bir özelliği de sahip olduğu düşünce dünyasını zenginleştirme de istekli ve neşeli olmasıdır." (Eğitimde Kalite Yolcuğu, Gülhane Yayınları)

Bu düşünceler doğrultusunda kişiliğine yaptığı yatırım ile eğitimciler lider kimlikleri ve örnek davranışları ile ahlâk öğretiminde sıkıntılara kolay çözümler üretebilir.

Kullanılan Dili Önemsemek

Dil anlatım ve çevreye uyum aracıdır. İnsanların bilgi, düşünce ve eğilimlerini aktarmalarını sağlar... İnsanların iletişiminde, anlatılanların ilgi ve sevgiyle dinlenmesinde dilin önemi büyüktür. Öğrenciler için her sınıfta, her yaşta, her zaman, her derste ve her yerde ihtiyaç duyulan dil öğretimi veliler, eğitimciler ve öğrenciler tarafından oldukça önemsemelidir.

Konfüçyüs'e, "Bir memleketi yönetmeye çağrılsaydınız yapacağınız ilk iş ne olurdu? diye sorduklarında, büyük filozof şöyle cevap verir: *"Hiç şüphesiz dili gözden geçirmekle işe başlardım"* dinleyenlerin hayret dolu bakışları karşısında sözlerine devam ederek: *"Dil kusurlu olursa, sözcükler düşünceyi iyi anlatamaz. Düşünce iyi anlatılmazsa yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz. Ödevler gereği gibi yapılmazsa töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilmez. İşte bunun içindir ki, dil çok önemlidir."* Konuşulan dil bir toplumun aynası, ruhunun dıştan görünüşüdür." (Öğrencilerin Dünyası, Gülhane Yayınları)

Ahlâk öğretiminde de kullanılan dilin önemi büyüktür. Konuşulan dil bilgilenmeye ve olgunlaşmaya zemin hazırlar. Zamanla ilgi dünyalarına giren kavramları konuları tanır kullanmasını öğrenir. Kelime hazinesinin sınırı, dilin doğru kullanılışı, ifade yeteneği, çocuğun sosyal, ruhsal ve duygusal gelişiminde rol oynar. Çocuğun, yaşadığı ortamı, çevresinde konuşulanları daha yakından tanıması için konuşmaları anlaması gerekir. Aktarılan bilgiler, duygu ve düşünceler herhangi bir olumsuzluğa yol açmaması için karşılıklı iletişimde anlaşılır bir dili kullanmak gerekir. Konular ve aktarılan bilgilerin anlaşılır bir dilde sunulması bir sanattır. Sessizce dinlenen her konu anlaşıldığı anlamına gelmemelidir. Eğitimciler kullandıkları kavramları, aktardıkları konuları öğrencilerin düzeyine uygun seçebilmelidir.

Din Kültürü öğretmeni olan bir arkadaşın bu konudaki anlatımı şöyle idi: *"Bir gün sınıfta öğrencilerime meleklerin özelliklerini ve görev dağılımlarını aktarıyordum. Cebrail adındaki meleğin peygamberimize 'vahiy' getiren melek olduğunu söyledim ve vahyin geliş şekillerini heyecanla, ayrıntıları ile anlattım. Tüm öğrenciler merakla dinliyorlardı. Dersin sonunda da alışkanlık üzere konu ile ilgili sorulara yer verip anlatılanların ne kadar anlaşıldığını kontrol ederdim. O gün çalışkan öğrencilerimden bile cevap alamayınca çok üzüldüm. Sonra fark ettim ki öğrenciler vahiy kelimesini o güne kadar duymamışlardı..."*

Kelimeler, kavramlar ve deyimler bilgiyi veren ve onu alanların ortaklaşa kullandığı anlam ve işaretlerdir. Öğrencilere bilgiler sunulurken kullanılan dil anlaşılır özellikler taşımalıdır. Din bilgisi ve ahlâk derslerinde kullanılan dil semboliktir. Dini metinlerde benzetme, mesaj, kinayeli anlatım kullanılmalıdır. Konuşma, tartışma yoluyla, atasözleri ve öykülerle öğrencilere yaklaşılmalıdır. Eserlerdeki anlatımlar çocuk dili kullanılarak aktarılmalıdır. Kalıplaşmış geleneksel bazı terimleri değiştirmek dini terimleri değiştirmek olarak görülmemelidir.

Ahlâk öğretiminde öğrencilerin kelime dağarcığını, gelişim düzeyine uygun olarak, zenginleştirme etkinliklerine yer verilmelidir. Eğitimciler, dil yeteneğini gelişim çağının her döneminde önemsemek zorundadır. *"Ahlâkın güzelleşmesi, gelişmesi* kullanılan *dilin gelişmesine bağlıdır."*

Örnek Olay İncelemek

Konuların aktarılmasında, kavratılmasında örnek olayların belirlenip incelenmesi oldukça önemlidir. Örnek olayların incelenmesinde öğrencilerin derse daha aktif katıldıkları görülür. Analizler, değerlendirmeler yapılır. Örnek verilen olaylar gerçek veya hayal ürünü olabilir. Örnek olayların işlenmesinde pek çok yarar vardır. Bu yöntem aracılığı ile öğrenciler konuşup tartışır... Yakın çevreleri ile diyaloga girer. Anlama ve kavrama yetenekleri gelişir. Sağlıklı düşünme ve karar verebilme yetenekleri gelişir.

Ahlâk eğitiminde önemli bir yeri olan örnek olayların incelenmesi eğitimci tarafından önemsenmelidir. Olayların *'körü körüne veya harfi harfine uyma, otoriteye boyun eğme'* gibi algılanmayıp sevgi saygı ve gönüllülük ilkelerince uygulanması paylaşılması esas alınmalıdır. Verilen örnekler incelemeye alınan konular günlük yaşantılarından alınmalıdır. Televizyon dizileri, izlenen filimler, okunan kitaplar, anlatılan öyküler, günlük hayatta karşılaşılan ilginç olaylar bunlardan bazılarıdır. Konular olaylar incelenirken sebep sonuç değerlendirmeleri yapılmalı her öğrencinin katılımı sağlanarak yanlış çözümlemelere gitmeleri engellenmelidir. İncelemede kilit sorular gündeme gelerek seviyelerine göre yorumlar yapmalarına özen gösterilmelidir. Bir iki örnek verecek olursak konuyu daha iyi kavramış oluruz

'Önemli bir maçı izlemeye giden bir öğrencinin yanındaki arkadaşının geçirdiği ufak ama ilgiye muhtaç bir kaza geçirmesi sonunda yapılacakların neler olması... Arkadaşına yardım edip ailesini bilgilendirmek orada beklemek mi, yoksa günlerdir beklediği bu çok önemli maçı kaçırmamak mı...? 'Acil bir hastası için ilaç alacak parası bulunmayan bir kişinin yaşadığı sıkıntılar sonucu ilacı eczaneden çalıp hastaya ulaştırarak onun yaşamına destek sağlaması...' gibi olaylar da insanlar ne yapmalı; Siz neler yapardınız? Diyerek sorular peş peşe sorulabilir. Öğrencilerin konuşmaları, davranış biçimleri, tercihleri, sebepleri gündeme gelerek doğru davranış kalıpları belirginleşmiş olur.

Konu ve örnek olay incelemesinde hiçbir eğitimci sıkıntı yaşamamalıdır. Bu konuda yazılı malzemeye de gerek yoktur. Çevresindeki her türlü olay onun için güzel bir kaynaktır.

Model Olmak

Kınalızâde Ali Çelebi: *'Öğrenciler huy taklitçileridir.'*(Kınalızâde Ali Çelebi'de Aile, Sh: 112, H. Öztürk) Her çocuk Evde, okulda, sosyal hayatta mutlaka yakından tanıdıkları, sevdikleri, ilgi duydukları, hoşlandıkları insanları taklit etmeyi severler. Taklit ettikleri insanlar, anneler, babalar, öğretmenler, sanatçılar, sporcular veya sosyal statüleri olan kimselerdir. Özellikle ergenlik döneminde bu hayranlık daha da belirginleşir.

Eğitimciler, söz ve davranışları ile okul ortamında, her yerde sevilen özellikler taşıyıp örnek ve model olmalıdır. Böylesi özelliklere sahip öğretmenin sevilmesi, benimsenmesi olasılığı daha fazladır. Öğrenciler değer verdikleri, önemsedikleri modellere karşı daha duyarlı ve istekli davranır... Sınıf ortamında ve farklı ortamlarda sevgi, saygı, empati ve dürüstlüğü ilke edinen öğretmenin örnek tavır ve davranışları bir öğrenci için en güzel modeldir. Öğrencinin dünyasını bilen ona yakın olan yaşadığı olayları ve değerleri yakından tanıyan öğrenci ve öğretmen ilişkileri her zaman olumlu sonuçlar doğurur.

Örnek model olma olayı derslerin aktarımında da kolaylıkla uygulanabilir. Derslerin konularına göre yapılan doğaçlamalar, görevlendirmeler, paylaşımlar, kurulan arkadaşlık ilişkileri ile daha olumlu sonuçlar elde etmesini sağlar.

Model alma yönüyle yapılan öğrenme, öğrenmenin tek yolu olmasa da etkili ve kolay bir öğrenme metodudur diyebiliriz. Bu yöntemle eğitimciler öğrencilerin model edindikleri kimselerin niteliklerini tanımaya yönelik rehberlik yapmalıdır.

Öğrencilerin Bireysel Yeteneklerinden Yararlanmak

Her öğrencinin farklı bir dünyası güzelliği ve yetenekleri vardır. Öğrencilerin dünyasına girerek onlardaki yetenekleri güzellikleri keşfetmek gerekir.

Mikel Anj'a: *'Taşlardan böyle güzel eserleri nasıl yapıyorsunuz, bunun sırrı nedir diye sorduklarında: ' O güzellikler taşın kendisinde bulunmaktadır. Ben sadece fazlalıkları alıyorum. 'cevabını alırlar.* (Akıl Defteri, Kayıhan Yayınları, A Çağlayan) Her öğrencinin dünyasındaki duygu ve birikimlerden yararlanmasını bilmek eğitimcinin görevidir. Öğrencilerin başlarından geçen, ailesinin yaşadığı, gördüğü, duyduğu olayları çıkış noktasını çok iyi analiz eden bir eğitimci ahlâk eğitiminde bu malzemelerden oldukça yararlanır.

Problemlerin çözümlenip mutlulukla sonuçlandırılmasında onlarla kurulan diyalogun rolü büyüktür. Eğitimciler öğrencileri ile kurdukları iletişimde onların duygusal ve zihinsel olarak yaşadıkları olaylardan dersler almasına yardımcı olmalıdır. Hayatın her türlü zorluklarına rağmen değerlerini koruyarak yaşaması, sahip oldukları güzellikleri görmesi konusunda görev paylaşımı yapılmalıdır. *Düşüncelerinin davranışlarına, davranışların alışkanlıklara, alışkanlıkların karakterlerine ve ahlâkına etki edeceğini çok iyi bilerek rehberlikler yapılmalıdır.* Bu özellikler kazandırılırken bireysel güzelliklerinin devreye çıkmasına yönelik uygulamalar, görevlendirmeler, roller verilmelidir.

Ahlâk eğitiminde öğrencilerin dünyasında yer edinen güzel alışkanlıklar, davranışlar ve sözlerin önemi büyüktür. Namaz ibadetine alışarak bedensel bazı güzelliklere ulaşabileceklerini, oruç tutarak açlığı, aç insanların durumunu ve dayanıklılığı, yağmur yağarken, şimşek çakarken yaşanılan bazı korku ve tereddütlerin, besmele çekilerek, dua edilerek giderildiği yaşanan örneklerden bazılarıdır. Bu konularda öğrencilerin yaşadığı deneyimlerden, ailesinden ve çevresinden kazandığı alışkanlıkların aracılığı ile manevi dünyası geliştiği gibi eğitimciler de öğrencilerini daha yakından tanıma fırsatı bulmuş olur.

Ders Konularından Yararlanmak

Öğrencilerin yaşadıkları ortamlardan etkilendikleri, pek çok konuyu merak ettikleri bilinir. Çevresindeki olaylar, kişiler, dersler, konular gelişmeler her zaman onların ilgi odaklarıdır. Bu ilgi ve merakların, duyarlılıkların her zaman canlı ve tazeliğini korumasında eğitimcilere büyük görevler düşer. Yaşlarına uygun bilgilerin aktarılması, davranışlarının güzelleşmesi, arkadaş grupları arasında sevilip sayılmasında ona güç ve destek kazandıran değerler konular ve derslerin kaynaştırılması ile kazandırılmalıdır.

Ahlâk bilgilerinin öğretilen konularla bütünleşmesi, üniteler doğrultusunda kazandırılması davranışlara yansıtılması eğitimcilerin aktif yönlendirmesi ile mümkün olur. Ahlâk eğitimi sadece teorik bilgilerin aktarıldığı, zihinlerin belli emir veya yasaklarla donatıldığı bir öğüt dersi değildir. O öğrencilerin günlük yaşantılarına anlam kazandıran davranışlar bütünlüğüdür. Bu davranış kalıplarının konularla-ünitelerle ortaklaşa örneklendirilerek kazandırılması sonucu daha olumlu sonuçlar aldırır.

İlköğretimin birinci devresinde olan her ünitede ahlâk eğitimini dolaylı ilgilendiren ünitelerin ve konuların sayısı oldukça fazladır. Her sınıf düzeyinde oluşturulan bireysel ve küme çalışmaları ile öğrenciler sorumluluklarını yerine getirerek, görev paylaşımı yaparak, kaynak kişilere başvurarak farklı zenginlikler kazanır. Öğrenciler ünite ve konular doğrultusunda elde edilen bilgilerin hangi davranış biçimini belirlediğini rapor haline getirip sınıfta tartışabilirler.

Okula başlamanın, okumanın önemi, etkinliklerde görev alma ve paylaşım, bayramlar, ailemiz, yaşadığımız yer ve çevremiz, toplum hayatımız yılın bölümleri, güneş ve dünya, hareket ve kuvvet sağlıklı büyüme, çevremizdeki canlılar, iletişim, vatan millet, yurdumuz, İslamiyet ve tatil bunlardan bazılarıdır.

Cevapları Önemsemek

Eğitimcilerin hangi yaş grubu olursa olsun öğrenci sorularını her zaman önemsemeleri gerekir. İlişkilerin anlamlı olmasında, karşılıklı paylaşımın, anlaşılmanın rolü büyüktür. Ahlâk eğitiminde sorulan her sorunun bir cevap bulması önemlidir. Öğrencilerin dünyası sırlarla örülüdür. Bu sırların aydınlanmasında verilen cevapların önemi büyüktür.

Akıllı, meraklı öğrenciler her konu ile ilgilenir sorular sorar. *'İyi bir soru zekaya, güzel bir cevap bilgiye işarettir.'* Düşünce dünyaları geliştikçe soruları değişir anlamlaşır. Eğitimciler soruları cevaplarken öğrencileri hafife almadan, önemseyerek, onları dinleyerek kızmadan cevaplar vermelidir. Yönetici olarak görev yaptığım bir okulda *'Allah'ı göremiyoruz belki de yoktur.'* İfadesi karşısında sinirlenen ve şaşkınlıkla olayı bana aktaran öğretmenimin heyecanını unutamıyorum. Her türlü soruya her zaman hazır olmak paniklememek gerekir. Verilen cevaplar öğrencilerin İlgi ve yeteneklerine göre kısa ve öz olmalıdır. Samimi verilen cevaplar öğrenciler tarafından da yeterli görüldüğü gibi bıraktıkları izler de anlamlı olur.

AHLÂK EĞİTİMİNDE ÇOCUK EDEBİYATI

Öğrenciler, sürekli bir gelişim ve değişim içindedir. Anneler, babalar, öğretmenler ev ve okul ortamlarında onların çok değişik alanlardaki bedensel, ruhsal ve zihinsel gelişimlerini etkileyen role sahip kişilerdir. Öğrencilerin bulundukları ortamlarda sosyal etkinlikleri tanıyarak, uygulayarak becerilerini geliştirmesi, tüm eğitimcilerin ortak arzusudur. Elde edilen bu becerilerle öğrenciler, kendilerini ifade etmeyi, güven duymayı, arkadaşları tarafından kabul görmeyi, bağımsız iş yapabilmeyi daha iyi gerçekleştirebilir.

Bu becerilerin ve düşüncelerin geliştirilmesinde tercih edilen kitapların yapılan etkinliklerin rolü büyüktür. Öğrenciler, farklı sebeplerden dolayı etkinliklerden uzak kalabilir. Tanımadığı, öğrenmediği, bilmediği etkinlikleri onlara öğretmek eğitimcilerin işidir. Herhangi bir kaygı duymadan önüne fırsatlar konmalıdır. Onların beceri ve yeteneklerinin keşfedilmesine neden olan çok yönlü etkinliklerle tanışmalarına zemin hazırlanmalıdır.

Öğrenciler, sosyal etkinlikler, akademik gelişmeler ve edebi eserlerle tanıştıkça davranış biçimini, duygularını daha somut olarak geliştirir. Evde, okulda ve yaşadığı çevrede bu etkinliklere karşı duyarlı olmasına anne-babalar ve eğitimciler rehberlik ettiğinden dolayı tercihler iyi yapılmalıdır.

Ahlâk eğitiminde edebiyatın, çocuk edebiyatının önemi büyüktür. Edebiyat duyguları, düşünceleri, görülenleri, kısaca kişinin kendisini bulduğu tanımladığı sanat türüdür. Çocuk edebiyatı da ilk yıllardan başlayarak gençlik dönemine kadar devam eden ve en çok güven duygusu, başarılı olma, sevme sevilme, sorumluluk alarak duygusal ihtiyaçları karşılayan özellikli bir edebiyat türüdür. Çocukları geleceğe hazırlamada, kullandıkları dili öğretmede oldukça önemli olan bu tür dünyanın en önemli kitaplar bölümünü oluşturur. Çocuklara pek çok davranış ve alışkanlıklar kazandıran ve ömür boyu unu-

tulmayan severek hoşlanarak okudukları bu kitaplar onların geleceklerine de rehberlik eder. Çocuk edebiyatı ile ilgili çalışmalar yalnız burada değil dünyanın her tarafında titizlikle hazırlanan, yayınına, baskısına ve içeriğine önem verilen bir edebiyat türüdür. Çocukların okudukları büyüklerin okuduklarından farklı değildir. Büyükler için yazılmış bir eser bazen çocuklara da keyif verebilir. Aradaki fark kullanılan dil imaj ve anlama yeteneğidir. Çocuk edebiyatını edebi akımlardan ayrı düşünmek doğru değildir. Çocuk edebiyatı, sadece okullarda uygulanan etkinliklerle kalmamalıdır. Aile ortamında, yaşanılan çevrede yapılan etkinlikler ile de bu alan genişletilmelidir. Eğitimciler, öğrencilerin gizli duygularını, özlemlerini, hayal ettiklerini, birikimlerini keşfetmede, ortaya çıkarmada istekli olmalıdır.

Öğrenciler, düşüncelerini, yeteneklerini, becerilerini ileriye götürmede, yeni heyecanlar yaşamada, beceriler kazanmada isteksiz ve ilgisiz olabilir. Farklı sıkıntılar ve sorunlar onları bu isteksizliğe itebilir. Onların farklı sıkıntı ve sorunlarını gidermekle görevli olan eğitimciler, öğrencileri soğuk, sevimsiz, sıkıcı ortamlardan, bıkılan ders kitaplarından uzaklaştırarak hayatı, okulu ve edebiyatı sevdirmekle görevlidir. Bu görevi yerine getirirken okullarda uygulanan etkinliklerden ciddi anlamda yararlanmalıdır. Bu etkinlikler aracılığı ile onlara ahlâki sorumluluklar ile birlikte hayat, okul ve kitap sevdirilir.

Her okul etkinlikler ile ilgili çalışmalarını sürdürürken oluşturduğu misyon ve vizyon doğrultusunda, kurum kültürünü geliştirme, yaygınlaştırma ve destekleme çalışmalarını planlamalıdır. Okullar, aileler ve tüm eğitimciler de oluşturulan bu planlama ve kültür çevresinde çocuk edebiyatı konusunda titiz davranmalıdır...

Çocuk edebiyatı konusunda önemli bir boşluğu dolduran öyküler, masallar, romanlar, şiirler, tiyatro, gözlem, araştırma, inceleme, müzik ve benzeri türlerin tercihinde kalite aranmalıdır.

Voltaire: *"Mademki insanları seçmesini biliyoruz, kitapları da seçmesini bilmeliyiz."* Tercih edilen, okutulan, tavsiye edilen eserler çocukların dünyasına aykırı özellikler taşımamalıdır. Çocuk edebiyatında önemli bir yeri olan öykü ve masallar hayatın renkli dünyasıdır. Öğrencileri için öykü ve hikâyelerin önemi büyüktür. Öyküler ve masallar moral dersleri niteliğindedir. Geçmişin güzelliklerini günümüze aktarmada, anlatanın da kişisel katkılarıyla güzelleşen ve önemsenen bu edebi türler yaşamın zenginlikleridir. Bu etkinlikle öğrencilerin sözlü ve yazılı ifade güçleri geliştirilir. Hayal güçleri pekişir, kelime hazineleri zenginleşir, kültürümüzün önemli isimlerini hatırlar. Beydaba, Mevlana, Feridun Attar, Yunus Emre gibi seçkin şahsiyetleri ile tanışma gerçekleşir. Olaylara ve hayata bakışları anlam kazanır. Öykü ve masalları önemsemek hayata gülerek bakmamıza sebep olur. (Gülümseyin Öyküleri Önemseyin, A. Çağlayan, Ağaç Yayınları)

Eğitimciler, öykü ve masalları tercih etmede titiz davranmalıdır. Çocukları ellerine verilecek kitapların seviyeye uygun olması, kullanılan dilin açık anlaşılır özellikler taşıması önemlidir. Ayrıca çocukların okumak istemedikleri kitapları onlara zorla okutmak doğru bir davranış değildir. Tercihler çok yönlü özellikler taşımalıdır. Anlamsız, niteliksiz, uydurma, kültürümüze yabancı özellikler taşıyan öyküler ve masallar önceden okunup bilinmeli, daha sonra öğrencilere tavsiye edilmelidir. Öyküler, öğrencilerin düşünce ve ruh dünyasını olumsuz etkilememelidir. Yalancı, tembel, ikiyüzlü, asalak, kuşkucu, öfke, şiddet gibi özellikleri yansıtan öyküler yerine sevgiyi, kardeşliği, yardımlaşmayı, dostluğu, merhameti, sabır ve başarıyı tanımlayan öyküler tercih edilmelidir. Günümüzde çocuk edebiyatı deyip genellikle çocukları avutan, uyutan uydurulmuş bir edebiyat piyasaya hâkim. *"Pamuk prenses, külkedisi, uyuyan güzel, kırk haramiler, çizmeli kedi, sihirli fasulyeler... gibi"* masalların içeriğindeki gizliliği, yanlışlığı, abartıyı her eğitimci yakından tanımak zorundadır. Çocukların okumasında sakınca görülen kitaplar, seyretmesinde sakınca bulunan filimler, aynı

ölçüde büyükler için de sakıncalıdır. Büyüklerin bu konuda örnek model olmaları gerekir. Çocukları, gençleri sevmekle yetinmek doğru değildir. *"Onların dünyasındaki yetenekleri keşfetmek, örnek olmak, onları hayata hazırlamak için ciddi sorumluluklar üstlenmek gerekir. Bu sorumlulukların başında iyi örnekler olmakla birlikte bilge insanı çok olan bir kültürden geldiklerini hatırlatan şahsiyetleri tanıtmayı ihmal etmemek gerekir."* (Onların Çocukluğu, Kayıhan Yayıncılık)

Okunan, tercih edilen eserler öğrencilere doğru bilgiler vermeli, değerler kazandırmalı, zorluklar karşısında dayanma gücü kazandıran, bireysel ve toplumsal yardımlaşmayı ön plana çıkaran mesajlar taşımalı, onları sisten, dumandan, soluk, kirli renklerden uzaklaştırıp, hayatın sevimli ve canlı renkleriyle tanıştırmalıdır. Böylece nezaket, sevgi ve saygıya dayalı davranışlar kazandırarak yeni semboller, yeni tasarımlar, yeni imajlar oluşturarak öğrencilere edebi değerler ahlâki, kültürel ve bedensel yeteneklerine yeni katkılar sağlanmış olur.

Öyküler sadece öğrenciler için değil yetişkinler için de düşüncelerin pekişmesinde önemli yer tutar. Sosyal dayanışmayı, barışı, iyiliği, sevgiyi vurgulayan, bazen güldüren, bazen düşündüren, bazen duygulandıran, ilham veren öykülerin yetişkinlere de olumlu katkıları vardır. Anlatılan konuların kalıcı olması için modern öykülerden örnekler verilmelidir.

Çocuk edebiyatında önemli bir rol oynayan şiiri de unutmamak gerekir. Şiir, yalnız çocukları değil her insanı bulunduğu bir durumdan başka bir ruh âlemine götürebilen zengin simgelerle, ritimli sözlerle güzel hayallere taşıyan sanatlı sözlerdir. Şiiri tarif etmek çok zordur.

Valeri: *"Düz yazı yürüyüşe, şiir raksa benzer"* der. Şiir, yaşanan dünyanın güzelliklerini farklı açılardan ele alan bir yazı türüdür. Duygu dünyasının güzel sözlerle seslendirilmesi ve yazılması olarak bilinen şiiri çocuk edebiyatının önemli bir alanı olarak görmek gerekir. Okul kültürünü ve öğrencileri olumlu yönde etkileyen önemli bir simgedir.

Eğitimciler, sınıflarda, okul ve aile ortamlarında şiir günleri, şiir yarışmaları yapmalıdır. Öğrencilere, şiir defteri tutmalarını öğretmek, şiirle tanışmalarını önemsemek önemli bir rehberliktir. Pek çok sıkıntılar şiirle giderilir. Şiirsiz bir yaşam insana sıkıntı verir. Şiir, güzelliğin ta kendisidir. Şairler, şiirleriyle halkın tutkularını, umutlarını, duygularını ve isteklerini seslendirir. Öğrencilerin ruhlarına kum taneleri değil gerçek tohumları ekerler. Öğrenciler de bulundukları ortamda şiirin bu atmosferinden esinlenerek dünyalarını seslendirebilir. Eğitimciler, şiiri, edebiyatı severek, rehberlik ederek, öğrencilere öğütleyerek çaba sarf etmelidir. Eğitimciler, öğrencilerinin güzel konuşmasını, güzel cümle kurmasını arzular. Şiir, böylesi güzellikleri kullanmada önemli bir sanattır. (Her sınıf ve öğrenci düzeyinde seçkin şiirlerden oluşan "Çağlayan Çocuk Şiirleri" adlı çalışmam, Şenyıldız Yayınlarından temin edilebilir.)

Çocukların bedenlerine, sağlıklarına giyimlerine verilen önem kadar okudukları eserlere de önem veren duyarlı insanlar onları pek çok olumsuz yönlendirmeden de korumuş olur. Uygarlık, adı altında batı yaşam tarzının etkisinde kalarak değerleri hafife alan ve alay eden anlayışlara karşı en onurlu davranış öğrencileri bu tarz magazin kültüründen uzak tutan eserlerle tanıştırmak onların ahlâk ve karakter gelişimlerini hakikatler doğrultusunda katkılarda bulunmak gerekir.

SURE VE DUALARIN ÖĞRETİMİNİ KOLAYLAŞTIRAN YÖNTEMLER

Konuyu Kavramak

Surelerin ezberlenmesine başlamadan önce öğrencilerle konu arasında bir yakınlaşma sağlanmalıdır. Öğrencilerin dikkat ve ilgilerini çekmek gerekir. Öğretilecek konular bilgiler, sorulacak sorular öğrencinin yakın çevresi, günlük yaşantısı ile ilgili olmalıdır. Öğrenciler, yeni öğrenecekleri duanın, surenin yakın çevre ile olan ilgisini ya da günlük yaşantıda kendilerine yararlı olabilecek yönlerini öğrenip tanıdıkça öğrenmede daha istekli davranırlar.

Öğrenciler çevredeki kitaplardan, ilgili kaynak kişilerden yararlanarak ödev hazırlayabilirler. Camilerde, birer sanat eseri olarak duvarları, sütunları süsleyen ayetlere bakılmalıdır. Ayrıca evlerde, arabalarda, işyerlerinde asılı duran kısa ayetler inceletilmeli, bunların özellikleri, büyüklerinden yararlanmaları sağlanarak öğrencilere fark ettirilmelidir. Duvarlara, arabalara, işyerlerine asılan bu ayetlerin anlamları üzerinde konuşulmalıdır. Duaların ne zaman ve nerelerde okunacağı öğrencilere hatırlatılmalıdır. (Din Kültürü Tatil Kitabı, A. Çağlayan Kayıhan Yayınları)

Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Tercümesinden Surenin Okunması

Eğitimciler ezberletmek istedikleri dua ve surelerin ana kaynağını sınıfa getirmeli ezberlenecek surenin yerini öğrencilere göstermelidir. Ders kitaplarında her konuyla ilgili Kur'ân ayetleri vardır; eğitimci, bu ayetleri de öğrencilere gösterebilir. Böyle bir tutum çocukların, Kur'ân-ı Kerim'in tercümelerine alışmalarına yardımcı olur.

Surenin Ezberlenmesi

Eğitimcilerin sure ve duaları, öğrencilere ezberletmekte güçlük çektikleri gözlenmiştir. Öğretmenler ezberlemede ileri derecede başarı gösteren öğrenciler olduğu gibi, ezberleme gücü yetersiz öğrencilerden de söz etmişlerdir.

Dua ve surelerin öğretiminde eğitimciler, önce birkaç kez sureyi kendi okur ya da bu görevi iyi okuyan bir öğrenciye verir. Ezberi önceden olan öğrencilerin özelliklerini kullanarak, diğer öğrencilerin eğitimine katkıda bulunabilir. Sureleri ezberlemiş bir öğrenciye ödev olarak sure ezberlemeyi vermek elbette onda bir bıkkınlık meydana getirecektir. Fakat o, arkadaşlarının ezberlemesine yardımcı olmak üzere görevlendirilebilir. Böylece sosyal liderliği teşvik edilebilir. Deneyimli eğitimciler, etkinliklere severek katılmalarını sağlamak için öğrencilerin bulundukları gelişim düzeyinden başlamaya özen gösterirler. Sınıfta sureleri ezberlemiş öğrencilerin sayısı fazla ise öğretme-

nin yapacağı iş, onları ayrı kümelerde toplamak olmalıdır. Bu öğrencilere geliştirici ödevler verilebilir, ansiklopedi, sözlük taraması, kaynak kişilerle görüşme vb. konularda inceleme yaptırılabilir.

Sure ile anlamı, ünite süresince öğrenilip ezberlenmiş olacaktır. Uygun zamanlarda, dersin başında ve sonunda toplu olarak yüzünden okuma ile veya ezbere bilen bir öğrencinin veya eğitimcinin cümle cümle okuması, diğerlerinin onun arkasından yüksek sesle tekrar etmesi şeklinde de ezberlemeyi kolaylaştırmak mümkündür. Hiç bilmeyenler için önce yüzünden duraksamadan düzgün okuma istenmeli, ezberleme giderek kendiliğinden gerçekleşmelidir. Belli bir gün ve saatte sınırlanan ezberler öğrenciyi sıkabilir, eğitimciye güçlük çıkarabilir.

Öğretimde *"okuma eğitimi"* kadar *"dinleme eğitimi"* de önemlidir. Derste konuşulanları dinlemeyi bilmeyen bir öğrencinin başarı şansı azdır. Bir öğrencinin duayı veya sureyi ezberleyip ezberlemediği kontrol edilirken aynı zamanda diğer öğrencilerde bazı temel alışkanlıkların yer etmesi sağlanmaktadır. Böylece çocuklar, bir kişi konuşurken veya bir şey okunurken dikkatle ve sonuna kadar dinlemeyi, okuyanın ya da konuşanın sözünü önemli bir neden olmadan kesmemeyi, onu küçük düşürücü davranışlarda bulunmamayı öğrenirler.

Duaları ve sureleri ezberletme etkinlikleri günümüzde resmi müfredat aracılığı ile ilköğretimin dördüncü sınıflarından başlamaktadır. Bu devrelerde çocuk, vakit namazlarını, Cuma ve bayram namazlarını, bir mukabeleyi, bir mevlidi, büyük bir içtenlikle takip ederek anlatabilir. Bir kandil gecesinde yaşadıklarını sınıfa getirebilir. Kısa sureleri kolaylıkla hatırında tutabilir, ezberleyebilir. Liseye kadar böyle uygulamalardan uzak kalmış bir genci, lisede bu yola götürmek güç olacaktır.

Suredeki Ana Fikrin Kavratılması

Eğitimciler, sınıfta Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe anlamı üzerinde çalışırlarken ana fikri, öğrenci bazen kavramakta güçlük çekebilir. Öğrencilere surenin temel düşüncesine götürecek bazı sorular düzenleyip Hep birlikte şu sorulara cevaplar aranabilir

- Allah *"bu sözlerle"* neyi ya da nasıl bir durumu anlatmak istemiştir? Bu sözleri kime söylüyor?
- Bu sözlerle nasıl bir duyguyu ya da düşünceyi dile getirmiştir?
- Bir kişiyi, bir canlıyı, bir eşyayı, bir duyguyu, bir düşünceyi anlatırken kullanılan bu sözler nasıl bir özellik gösteriyor?
- Burada hangi amaca ya da temel fikre ulaşılmak istenmiştir? Bu konuda atasözleri, deyimler var mı?

Bu sorular sayesinde öğrencinin din dilinin özelliklerini kavraması kolaylaşacaktır.

DEĞERLER EĞİTİMİ

Mevlâna: *"Değer Nedir?"* diye sorar ve cevaplar: *"Buğday ve un değerlidir. Asıl amaç ve ürün olan ekmek daha değerlidir. En değerli nedir? Tohumun ekmeğe dönüşmesine şükreden insan daha değerlidir."*

Yaratılmışların en güzeli, yaşam gemisinin kaptanı olan insan, keşfedilmesi gereken bir hazinedir. Yaşamı anlamlı kılan, renklendiren mesajları ve eylemleri ile gelecek günlerin habercileridir. Yeni ufuklara yolculuk açıp, güç kazanmak için insan değerleri tanımakla görevlidir.

Hayatımıza anlam kazandıran bizi biz kılan en önemli enerji kaynağımız değerlerimizdir. Sahip olduğumuz değerler olmazları olur, yapılamayanları yapılır hale getirmede oldukça etkilidir.

Değerlerimiz içimizdeki 'biz'in aynasıdır. Farklılıklarımızı öne çıkaran içimizdeki enerjidir. Arkamızda bıraktığımız silinmeyen izdir. Değerlerimiz vizyonumuzun temelidir. Misyonumuzdan vizyonumuza ulaşmamızı sağlayacak stratejinin, köprünün ayaklarıdır. Vizyonumuzun olmazsa olmazları-

dır. Değerlerimiz temel ve kalıcı öğretilerimizdir. Hayal ettiğimiz var oluş biçimidir. Kısaca değerlerimiz hayatımızın önemli kaldıracıdır.Değerleri olmayanın değeri olmaz..

Doğruluk, dürüstlük, kendini ifade etme, inanç, irade, sevgi, saygı güven, ahlak, özgürlük ve benzeri kavramlar yaşantımızı ve başkalarının yaşantısını anlamlı kılan önemli değerlerimizden bir kaçıdır. İyi insanlar olabilme, çevreye güven vererek etkileyebilmede abartılı rollerden kaçınarak unutulmaz etkinliklerle, iz bırakan davranışlar ve kişilikler sergilemede değerler eğitiminin önemi çok büyüktür.

Eğitim kurumlarında öğrencilerin düzeylerine ve ilgilerine göre değerler eğitiminin programlanması, tartışılması aklın süzgecinden geçirilmesi önemlidir. Öğrencilerin gelişim düzeyleri göz önünde bulundurularak akılcı bir yaklaşımla karakter ve ahlakını olumlu yönde etkileyen ona kimliğini, sorumluluklarını hatırlatan bu rehberlik önemsenmelidir.

DEĞERLER EĞİTİMİNİN AMACI

Değerler eğitimi, eğitimin vazgeçilmez amaçlarından biridir. İnsanın önemini öne çıkaran, bireysel kimliğine yeni özellikler kazandırarak kurumsal kimliğe anlam katan bu eğitim uzun soluklu planlamaların yapılması ile uygulamaya sokulmalıdır. Bilinen değerlerin gerçek yaşamla ilgisini, ilişkisini çok iyi belirleyerek tercih ederek, anlam kazandırarak kavratmak öğrenciler için önemli bir rehberliktir. Bu rehberlikte aktif görev alan eğitimcilerin, önyargılardan arınarak, tercihleri tek ve değişmez doğrular olarak değil, paylaşarak öğrencilerin mutluluğuna yönelik sorumluluklar hissederek örnek tavırlar oluşturmalı.

Değerler eğitimi aracılığı ile varılmak istenen amaç şöyle sıralanabilir

Değerleri tanıma, bilinçli bireyler yetiştirmek,

İnsan öncelikle kendini bilme ve tanıma ile işe başlamalıdır.

Yunus Emre: "*İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir...*"

Hacı Bektaş: "*Ne ararsan kendinde ara.*" ifadeleri bu gerçeği yansıtmaktadır...

Öğrencilerin, ruhsal, zihinsel ve bedensel gelişimlerine katkıda bulunmak,

Beden kuyuda olsa bile ruhun miraçta olması önemli bir özelliktir,

Yusuf zindanda mutlu özgür, Züleyha sarayda huzursuz, tutsaktı...

Beceri ve yeteneklerini geliştirmek,

Beceriksiz ve yeteneksiz öğrenci yoktur,

Yetenek ve becerileri keşfedilmemiş öğrenciler vardır,

Dünyadaki en önemli kişiye kendine inanmak...

Merak uyandırmak, davranışa dönüştürmek;

Her davranış bir tuğladır,

Örnek ve model olmak,

Davranışlar sözlerden etkilidir,

Kayıpların ve kazançların temelinde davranışların rolü büyüktür...

Araştırma, keşfetme ve üretmeye yönlendirmek,

Hiçbir şey için geç değildir,

Geç gelen bahar bile ağaçları yeşertir,

Düşüncelerin davranışlara davranışların alışkanlıklara,

Alışkanlıkların karaktere,

Karakter ahlaka yansımalıdır,

Klavye üretir, mause tüketir...

Değerler eğitimini önemseyen, değerleriyle özdeşleşen insanlar bulundukları ortamlarda büyük onurlar yaşarlar. Bu anlayışın eğitim kurumlarında sistemli olarak uygulanması, öğrencilerin hayata yönelik bilgilendirilmesi, yetiştirilmesi onların zihinsel gelişimlerine zenginlikler kazandırılması ve bu gücün olumlu kullanılması ile öğrencilerin çevre ve gelecek ile ilgili bakış açılarını farklılaştıracaktır.

DEĞERLER EĞİTİMİNDE ORTAMIN ÖNEMİ

Öğrencilerin ahlak ve değerler eğitiminde her türlü ortamlardan yeterince yararlanabilmesi için, onlara olanakların sağlanması gerekir. Uygulanan yöntemlerin, kazandırılan davranışların ve zengin ortamların sağlanması ile öğrenciler her geçen gün daha da olgunlaşır. Bedensel, ruhsal ve zihinsel gelişimi pozitif anlamda destekleyen ortamlar ile öğrenciler kendileri ve çevreleri ile daha uyumlu ve başarılı beceriler sergiler.

Modern donanımların katkıları ile zenginleşen ortamlarda ahlak ve değerler eğitiminin etkileri daha fazla olur. Sınıflarda, sosyal amaçlı salonlarda, resim ve şekillerin, projeksiyon, radyo, televizyon, internet vb... gibi araçların da yardımıyla öğrenci merkezli rehberliği yapan eğitimcilerin olumlu sonuç almaları daha da kolaylaşmış olur. Tüm zengin donanımların yanında bu işi severek gönüllü çalışarak rehberlikte bulunmak esastır. Öğrencilerin kişisel gelişimlerini önemseyen, onları geleceğe asil ruhlu kültürlü ve ahlaklı olarak yetiştirmede istekli ve gönüllü olan eğitim kurumları ve eğitimciler bu konuda sistemli çalışmak zorundadır. Öğrenci sağlık hizmetleri, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri, boş zamanları değerlendiren sosyal etkinlikler takvimi gibi çizelgeleri oluşturmak zorundadır. Bu birimlerin destekleri ile öğrencileri tanıma, bilgi verme, özel sorunları ile ilgilenme, istek ve ihtiyaçlarını belirlemede daha da etkili olur. Tüm bu etkinliklerin yaşanmasında uygun ortamları, öğrenme dilimlerinin çok iyi planlanması gereklidir.

Eğitim kurumlarında uygulanan yöntemler, konulan kurallar, hazırlanan ortamlar hangi nitelikler taşırsa taşısın tüm bu öğelerin öğrencilere sevdirilmesi benimsetilmesi, yapılanların görünebilir, yaşanabilir, uygulanabilir ve sevilebilir özellikler taşımasına önem vermek gerekir. Okulların çevre ve aile ile iş birliği yapması öğrencilerini önemseyip değer vermesi ile tüm ortamlar güzelleşir ve beraberinde huzur ve başarı görülür.

DEĞERLER EĞİTİMİNDE ÖRNEK UYGULAMALAR

Değerler, eylemleri içinde var edebilmek, yaşam yolunda ustalaşmanın önemli göstergesidir. Her eğitim kurumu değerler eğitimi konusunda atılımlar gerçekleştirmelidir. Yarın için kaygılar ya da geçmişteki pişmanlıklar bu günü kurtaramaz. Bu günün güzelliklerini fark etmek için önce ruhun sonra yaşamın değerler sistemini oluşturmak gerekir.

Eğitim kurumları, arzu ettikleri hedefe ulaşmak için engelleri nasıl aşacaklarını, kaynakları nasıl seferber edeceklerini çok iyi planlamalıdır. Misyon, vizyon ve değerler amacını gerçekleştirmede planlı çalışmak zorundadır. Planlı çalışma, eğitim kurumlarını ve bireyi dağınıklıktan kurtararak yaşamlarını sadeleştirir. Onurlu yaşamayı, sorumluluk almayı, güzelliklere ulaşmayı sağlar. Değerler eğitimi aracılığı ile yaşam, daha farklı nitelikler gösterir. Değerler eğitimi evrenseldir. Sadece eğitim kurumlarında değil, yaşam boyu hayatımızı dolduran etkinliklerdir. Daha üretken, daha mutlu bir yaşam için değerler eğitimini önemsemek, eğitim kurumlarında öğrencilere kazandırmak her okul kültürünün değişmez öğesi olmalıdır.

Değerler eğitiminde konu belirlemede İstiklal Marşı, Veda Hutbesi, okulun ismi, dersler, ana temayı oluşturabilir. Ayrıca selamlama, kişiliği tanıma, doğruluk, çalışkanlık, sevgi saygı, cesaret, fedakârlık, alçak gönüllülük, adalet, irade, sabır, sadakat, ödül, temizlik, özgürlük, sağlık... gibi konular da eğitim yılına ve yıllara paylaştırılabilir.

DEĞERLER EĞİTİMİNDE OKUL YÖNETİMİNİN GÖREVLERİ

A) Okul İçi Çalışmalar

Eğitim sisteminin en önemli parçası okullardır, okullar değerler eğitimini kazandıran kütüphanedir. Eğitimin kalitesi yönetimin kalitesine eşittir. Her eğitim kurumunda yapılabilecek çalışmalar şunlardır

- Değerler eğitimi kurul toplantısının yapılması,
- Konuların belirlenmesi,
- İş takviminin çıkarılması,
- Komitelerin oluşturulması,
- Sürecin belirlenmesi,
- Görevlerin paylaşımı,
- Çizelgelerin hazırlanması,

ÇİZELGELER

ANAOKULU

S.NO	AY	DEĞER	SORUMLU ÖĞRETMEN
1	EYLÜL-EKİM	ARKADAŞLIK	ANA SINIFI ÖĞRETMEN-LERİ
2	KASIM	TEMİZLİK	ANA SINIFI ÖĞRETMEN-LERİ
3	ARALIK	İYİLİK VE YARDIMLAŞ-MA	ANA SINIFI ÖĞRETMEN-LERİ
4	OCAK	TUTUMLU OLMA VE İS-RAFTAN KAÇINMA	ANA SINIFI ÖĞRETMEN-LERİ
5	ŞUBAT	GÖRGÜ KURALLARI (1)	ANA SINIFI ÖĞRETMEN-LERİ
6	MART	GÖRGÜ KURALLARI (2)	ANA SINIFI ÖĞRETMEN-LERİ
7	NİSAN	ÇEVREYE DUYARLILIK	ANA SINIFI ÖĞRETMEN-LERİ
8	MAYIS	BARIŞ SEVGİ VE KAR-DEŞLİK (1)	ANA SINIFI ÖĞRETMEN-LERİ
9	HAZİRAN	BARIŞ SEVGİ VE KAR-DEŞLİK (2)	ANA SINIFI ÖĞRETMEN-LERİ

İLKOKUL

S.NO	AY	DEĞER	SORUMLU ÖĞRETMEN
1	EYLÜL	OKUL KURALLARI	SINIF ÖĞRETMENLERİ
2	EKİM	TEMİZLİK	SINIF ÖĞRETMENLERİ
3	KASIM	ARKADAŞLIK	SINIF ÖĞRETMENLERİ
4	ARALIK	OKUMA BİLİNCİ	SINIF ÖĞRETMENLERİ
5	OCAK	ZAMAN	SINIF ÖĞRETMENLERİ
6	ŞUBAT	SEVGİ	SINIF ÖĞRETMENLERİ
7	MART	SAYGI	SINIF ÖĞRETMENLERİ
8	NİSAN	SORUMLULUK	SINIF ÖĞRETMENLERİ
9	MAYIS	TUTUMLULUK	SINIF ÖĞRETMENLERİ
10	HAZİRAN	GÖRGÜ KURALLARI	SINIF ÖĞRETMENLERİ

ORTAOKUL

S.NO	AY	DEĞER	SORUMLU ÖĞRETMEN
1	EYLÜL-EKİM	ZAMAN YÖNETİMİ	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
2	KASIM	ÇEVRE BİLİCİ	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
3	ARALIK	DOSTLUK, DÜRÜSTLÜK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
4	OCAK	FEDEKARLIK, İLETİŞİM, EMPATİ	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
5	ŞUBAT	SORUMLULUK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
6	MART	MEDYA BİLİCİ	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
7	NİSAN	SEVGİ, KARDEŞLİK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
8	MAYIS-HAZİRAN	ERGENLİK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ

LİSE

S.NO	AY	DEĞER	SORUMLU ÖĞRETMEN
1	EYLÜL	TANIŞMAK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
2	EKİM	DİSİPLİN	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
3	KASIM	KONUŞMAK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
4	ARALIK	DİNLEMEK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
5	OCAK	ANLAMAK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
6	ŞUBAT	PAYLAŞMAK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
7	MART	YAZMAK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
8	NİSAN	HAK VE SORUMLULUK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
9	MAYIS	GENÇLİK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ
10	HAZİRAN	ÖZGÜRLÜK	BRANŞ ÖĞRETMENLERİ

B) Okul Dışı Çalışmalar

Ailelerin bilgilendirilmesi ve desteği,
Sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği, (Dernekler, belediye, kadın kolları)
Kardeş okul kampanyaları,
Kamplar,
Anketler,
Yerel ve ulusal medya.

UYGULAMA AŞAMALARI

Planlama

En kötü plan plansızlıktan iyidir,
Her gün bir adım ileri, bir adım yükseğe...

Anahtar Kavramların Belirlenmesi

Söze yar olmak,
Düşündüren kavramlar...

Mesaj Panoları

Misafir gözlerin ilk dikkatini çeken köşelerdir,
Konuların özetidir,
Öğretimin parçasıdır,
Doğal malzemeler kullanılarak panolar;
Estetik, olgu ve özgüven oluşturmalı,
Günü yaşatmalı,
Görsellik ve içerik gündemi yansıtmalı,
Süreklilik değişkenlik heyecan oluşturmalı,
Hayaller sınırsız olmalı...

Spot Cümleler, Atasözü ve Deyimler

Sözün gücünü önemsemek,
Sen anılan güzel söz ol...

Belirli Gün ve Haftalar

Tarihine ve kültürüne yabancılaşmadan sahip çıkan söylemler,
Durgunluğu pasifliği izole eden etkinlikler,
Düşünmeyi, üretmeyi, sevgiyi pekiştiren çalışmalar...

Şiir, Anı ve Öyküler

Konuşmak yürümeye, şiir raksa benzer,
Az sözle çok şey anlatmadır,
Kelimelerle danstır,
Bilgisiz şiir temelsiz duvara benzer...

Röportaj, Münazara Panel Forum Düzenleme

Bilinmeyen, merak edilen konuların uzmanlar tarafından açıklanması...

Kitap, Dergi ve Bültenler

İnsanlar gibi kitap seçmesini bilmeliyiz,
İhtiyaç sıralamasında kitap 235. Yeri alıyor,
7 milyonluk Azerbaycan'da bir kitap 100.000 baskı, T.C de 2000-3000 baskı,
Japonya'da bir günde basılan kitap, T.C de bir yılda basılıyor,
Japonya'da yılda 4 milyar 200 milyon, T.C de 23 milyon kitap basılıyor,
Okuma oranında 173 ülke arasında 86. Sıradayız...

Örnek Şahsiyetler

İnsanlığa ışık tutan model insanları tanıma...

Gönüllülük ve Sevgi

Gönlünüzde ne varsa dilinize o yansır, gönüllü insanlara ihtiyaç var,
Denizinizde ne varsa kıyınıza o gelir...

Müzik Dinletileri

İyiye güzele çağrıdır,
Düşüncenin söze yansımasıdır,
Nağmeler ile düşündürmedir,
Duyguları keşfetmedir...

Geziler

Tanıma ve yenilenmedir,
İnovativ değişimdir,
Keşvedici yeniliktir,
Unutulanı hatırlamadır...

Film ve Slaytlar

Düşüncenin göze ve kulağa hitabıdır,
Az zamanda çok değerin anlatımıdır...

Resim, Sergi ve Karikatürler

İncelik ve sadelik sanatıdır,
Duygu düşünce ve hayalleri çizgilere dökmedir,
Ruhun penceresidir, göze ve gönüllere sesleniştir,
Renklerle buluşmadır...

Yarışmalar

Yeteneklerin keşfedilmesidir,
Yapılanların planlanmasıdır...

Drama Çalışmaları

Şaka, mizah, nükte, latife, gizli duygulardır,
Her dramada bir gerçek gizlidir,
Drama ve tiyatro hayatın aynasıdır...

Sunumlar

Hayal gücünü zenginleştirmektir...

Ödüllendirme

En güzel; grup, resim, söz, şiir, pano, slogan, sunum ve sınıfların belirlenmesi...

Yukarıda sıraladığımız uygulama aşamaları farklı donanımlarla zenginleştirilebilir. Ailede başlayan okullarda gelişen, hayatla olgunlaşan değerler eğitiminin sistematik uygulanması ile günümüz çocuklarında ki

- Sorumsuzluk,
- Bencillik, Hazırcılık,
- Rol yapma,
- Teknoloji bağımlılığı,
- Kolay tüketme,
- Kötü beslenme...

Gibi görülen olumsuzluklar her geçen gün daha da azalacak, arzulanan sonuçlara ulaşılacaktır.

KARAKTER EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Karakter, doğuştan kazanılmayan ve sosyal bir kavram olarak insanların çok yönlü özelliklerini tanımaya yarayan davranışlar bütünlüğüdür. İnsanın kendisine, çevresindekilere, genel olarak topluma karşı tavırlarını belirleyen karakter, toplumsal bir kavramdır. İyiyi bilme, iyiyi sevme ve iyiye ulaşma olarak bilinen karakter, düşünce hissetme ve davranış olarak da tanımlanır.

Alfred Adler: *"Karakter, ne verasetle geçen ne de doğuştan gelen bir takım yatkınlıklardır. Örneğin bir çocuk, tembel olarak doğmaz. Hırs, kıskançlık, güvensizlik gibi karakter özellikleri kişiliğin ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etsek bile, bunların verasetle geçtiğine ve değişmez olduğuna inanılamaz. Bunlar hayatın, erken yıllarında kazanılmış bir takım özelliklerdir."* Karakter denilince toplumda, olumlu-olumsuz davranışlar anlaşılır. Zayıf karakter, bir suç değildir ama insanı suça götürebilir.

Goethe: "İnsan karakteri, en çok nelere güldüğünden belli olur." Karakter insanın kendisini tanımasıyla, kendi kimliğini fark etmesi ile başlar. Bu süreç ailede başlar, okullarda devam eder.

Hz. Ali (r.a): "Her şey zeval bulmaya mahkûmdur. Bunun yalnız bir istisnası vardır. O da fazilettir." Öğrenciler fazileti ve temel ahlâki değerleri tanıma, anlama ve akademik donanımlarla birlikte diğer gelişimlerini ailede, okullarda ve yaşadıkları çevrelerde yaşları büyüdükçe de sürdürürler. İnce, derin anlayış, sağlam iman, güçlü sevgi ve fazilet ile beslenen ahlâk eğitiminin, karakter oluşumunda rolü büyüktür. "Ahlâk eğitimi ile çatışmalar, kırgınlıklar, huzursuzluklar, disiplinsizlikler ortadan kalkar. Sevgi, saygı ve sağlıklı ilişkiler egemen olur. Öğrencileri yücelten, asilleştiren, erdeme ulaştıran, hayata bakışı anlamlaştıran bu eğitim yalnız din kültürü öğretmenlerine bırakılmamalı, ortak bir bilinç oluşturulmalıdır. Her eğitimci bu alanda *Bilgeliğin ve aklın gerçek bekçileri olmalıdır."*

Karakter eğitiminde öğrencilerin, bedensel ruhsal ve zihinsel gelişimlerini tamamlamalarına yönelik yapılan rehberliklerde süreklilik esastır. Bu rehberlikte, manevi eğitimin önemi büyüktür. Manevi değerlerin sevgi ile bütünleşerek kazandırılması ile karakterler terbiye edilir. Maneviyatla güçlenen bu yapı ile kişilerin vicdanlarındaki en küçük ses bile anlam kazanır. Bu sese bağlı olarak her söze ve davranışa olumlu tepkiler verilir. Verilen tepkiler etkili sesler de getirebilir. Böylece bilgi ve belgeye önem verilerek düşüncelere ince ruhluluk kazandırılır. Düşüncenin açıklığı ve doğruluğu kimden gelirse gelsin kabul görmesi iradelere yön verir. Kişisel olarak alınan her kararda, uygulanan her davranışta ahlâki izler görülür. Vicdanlarda yerleşen bu duygu ile söz ve davranışlar karakter olarak belirginleşir. Kendini tanıyan davranışlarını önemseyen bireylerde, oldukça güzel karakter motifleri kendiliğinden gözükür.

Sağlam bir iradeye, temel özgürlüklere, öğrenme ve kişiliklere saygı ile birlikte sürdürülen karakter eğitimi yasaklar, cezalar ve suçlamalarla değil teşvik, edep ve nezaketle sürdürülmelidir. Bu eğitim birkaç saatlik seminer veya programla belirlenecek olay değildir. Ancak bu konuda verilen teorik bilgiler önemlidir.

Karakter eğitimi nitelikli insan yetiştirme eğitimidir. Kişiler farklı meslek gruplarında görev yapabilirler. Ancak ilişkilerinde *"karaktersiz"* ifadesi ile muhatap olmamaları için adam gibi adam olmak önemli bir özelliktir. Bu da karakterli bir kimlikle mümkündür. Karakter eğitimi uzun soluklu bir yoldur. Bu yolda her bireye, paylaşım ve sorumluluklar düşer. Gerçekleştirilen paylaşımlar etik davranışlar, alışkanlıklar bilgi ile bütünleşerek doğru-yanlış, güzel-çirkin, iyi-kötü potansiyeller sistematik olarak uygulanır, görülür. Böylesi bir sorumluluk yaşanmadan çalışkan, başarılı, dürüst, kaliteli, karakterli öğrencilere ulaşmak zor olduğu gibi yapılan eğitim de yetersiz ve noksan olur.

Yeni kuşakların karakter eğitiminde ciddi anlamda yaşadıkları sorunların temelinde ailelerin ve okulların ihmalleri vardır. Çevrenin ve medyanın oldukça etkili olduğu bu çöküşün durdurulmasında öğrencilerin daha fazla kimlik kayıpları yaşamamaları için ilkeli, planlı ve günlük hayattan kopuk olmayan hayat dersleri ile karakter eğitimi konusunda sorumluluklar önemsenerek, severek örnek davranışlar ve modeller oluşturularak rehberlikler gerçekleşebilir. Yapılan rehberlikler sadece akademik bilgilerle veya sadece doğru veya yanlışı öğreterek yapılmamalıdır. Yapılan tüm rehberlikler ahlâki değerlerle bütünleşerek ortak bir bilinç ile yerine getirilmelidir.

KARAKTER EĞİTİMİNİN İLKELERİ

Karakter eğitimi çalışmalarının en önemli bölümünü "Yaşam ilke ve değerlerinin belirlenmesi" süreci oluşturur. Yaşamını belli ilke ve değerler üzerinde yürüten bireyler kendilerinden emin görüntüler

sergilerler. İnsani değerler diye adlandırılan dürüstlük, hoşgörü, adalet, merhamet, saygı, doğruluk, güven, çalışkanlık, samimiyet, sorumluluk, sabır, yardımseverlik vs. Değerleri yaşamlarının merkezine alan bireyler, şartlar ne olursa olsun her zaman doğru tepkilerde bulunurlar ve kendilerince doğru sonuçları yaşarlar.

Karakter eğitiminde kabul edilen tek bir yöntem ya da program yoktur. Okullar kendi kaynakları ve imkânları doğrultusunda karakter eğitimi hedeflerini kullanarak farklı gelişim programları hazırlayabilirler. Eğitim uzmanlarından Tom Lickona, Eric Schaps ve Catherine Lewis karakter eğitiminde temel alınması gereken on bir ilkeyi şöyle ifade ederler.

1. Karakter eğitimi temel etnik değerleri iyi karakterin temeli olarak alır: Karakter eğitimi, felsefi ilke olarak şefkat, dürüstlük, adalet, sorumluluk ve saygı gibi temel etik değerleri alır. Karakter eğitimini programlarına katan okullar bu ahlâki değerleri detayıyla işlemelidir. Okul toplumunu oluşturan bütün bireyler, ahlâki değerler doğrultusunda davranışlar sergilemelidir.

2. Karakter bir bütün olarak düşünceyi, duyguyu ve davranışı tanımlamalıdır: Etkili bir karakter eğitim programı, düşünsel, duygusal ve davranışsal beceri geliştirmenin bütün boyutlarını içerir. Hazırlanan karakter eğitimi programın içeriği bireyler zihinsel ve duygusal gelişimlerini destekler nitelikte olmalıdır.

3. Etkin karakter eğitimi okulun her düzeyinde temel değerleri yükselten aktif, bütünü kapsayan bir yaklaşıma gereksinme duyar: Karakter eğitimini uygulamada kararlı bir okul, ailelerle ciddi bir iş birliği alanı gerçekleştirmelidir. Okul ve aile bireyleri, gösterdikleri her davranışın ve verdikleri her mesajın, öğrencilerin gelişimini etkileyeceğinin farkındadır.

4. Okul ve aile şefkatli bir topluluk olmalıdır: Karakter eğitimi çalışmalarını yürüten okul ve aileler öncelikle kendileri olumlu bir karaktere sahip olmaları gerektiğinin farkındadırlar. Karakter eğitimin-

de yetişkinleri, öğrencilere olumlu modeller sunmaları son derece önemlidir. Sınıfların ve evin günlük yaşamı; odalar, koridorlar, kafeterya, mutfak, oyun alanları, okul otobüsleri gibi okul ve ev ortamları, başkalarına saygı duyma, sorumluluk, iyi kalplilik, adalet gibi temel değerleri iletebilir.

5. Karakterlerini geliştirebilmek için çocuklar etik hareket edebilecekleri olanaklara gereksinme duyarlar: Karakter eğitimini uygulamalarına katan okullarda etkili öğrenme ortamları hazırlanmalıdır. Gerçek yaşamla ilişkilendirilerek hazırlanan öğrenme deneyimleri karakter eğitiminin gelişimine olumlu bir katkı sağlar. Öğrenme isteği ve heyecanı taşıyan öğrenciler sorumlu bireyler olmak konusunda çaba harcarlar. İşbirlikçi öğrenme ortamlarında etkili düşünme becerileri ile desteklenen öğrenciler karakter gelişiminde olumlu davranışlar gösterirler.

6. Etkin Karakter Eğitimi tüm öğrencilere saygı duyan ve tümünün başarılı olmasına yardımcı olan anlamlı bir akademik müfredatı içerir: Karakter eğitimi ve akademik programlar birbirlerini tamamlar nitelikte hazırlanmalıdır. Karakter eğitimi ile desteklenen öğrencilerin, akademik anlamda başarılı olmaları konusunda gereken destek sunulmalıdır. Farklı öğrenme yöntemleri kullanılarak hazırlanan derslerde ve öğrencilerin öğrenme biçimlerine saygı duyularak hazırlanmış ders ortamlarında, öğrenci aktif öğrenme sürecinin içine alınır.

7. Karakter eğitimi çocuğun iç değerlerinin gelişmesini sağlamalıdır: Etkili Karakter Eğitimi Programı, eğitim sürecinin sonucunda, öğrencilerin değerleri içselleştirmelerine imkân verir nitelikte olmalıdır. Korku ve baskıya dayalı bir davranış gelişimi yerine öğrencilerin iç motivasyonlarının oto kontrollerinin gelişimi desteklenmelidir.

8. Ailenin tüm fertleri ve okuldaki tüm öğretmenler karakter eğitiminin sorumluluğunu taşıyan, öğrencilerin uyması gereken bu temel değerlere uyan, sürekli öğrenen ve etik bir toplum oluşturmalıdır:

Karakter eğitimi çalışmalarını yürüten eğitim kurumlarında okul ve toplumunu oluşturan bütün bireyler, yaşam boyu öğrenme inancı içinde olmalıdır. Bu doğrultuda karakter eğitimi çalışmalarını yürüten eğitimciler de, sürekli, düzenli bir eğitim ve gelişim sürecinin içinde yer almalıdırlar.

9. Karakter eğitimi, öğretmen ve öğrenciler arasında ahlâki lidere gereksinim duyar: Etkili Karakter Eğitim Programları, etkili takım çalışmaları ile gerçekleştirilir. Karakter eğitimi çalışmaları boyunca yürütülen grup çalışmaları, yapılan organizasyon ve faaliyetlerde etkili ve örnek liderler programın verimliliği açısından büyük değer taşır.

10. Karakter eğitimi konusunda okul, aile ve toplum el ele çalışmalıdır: etkili bir karakter eğitim sürecinin ilk adımını aile, ikinci adımını okul oluşturur. Karakter eğitiminde üçüncü adım ise, karakter eğitimini destekleyen toplumsal çalışmalar organize edebilmektedir. Bu doğrultuda karakter eğitimi sürecinde sivil toplum örgütleri ile kurulan işbirliği son derece önemlidir.

11. Karakter eğitiminin değerlendirilmesinde, okulun, ailenin karakteri ve öğretmenlerin, anne babanın karakter eğitimcisi olarak davranışları ile ele alınmalıdır. Bu amaç doğrultusunda üç amaç incelenebilir

Okulun ve ailenin karakteri: Okul ve aile daha düşünceli, şefkatli oluyor mu? Bu, öğrencilere uygulanacak anketlerle ve onlarla yapılacak söyleşilerle anlaşılabilir.

Öğretmenlerin ve ebeveynlerin karakter eğitimcisi olarak kendilerini geliştirmişlerse; acaba ebeveyn, yönetici ve öğretmenler ne kadar karakter eğitimini anlamışlar ve uyguluyorlar? Bu konuyu bağlılar mı? Bu konuyu yürütecek becerileri var mı?

Öğrenci karakterleri açısından, öğrenciler ne kadar temel değerleri anlamışlar? Bu değerlere ne kadar bağlılar? Devamsızlık, kavgalar, disiplin cezaları, okul malına zarar verme ve sigara kullanımında azalma var mı?

KARAKTER EĞİTİMİNDE UYGULANACAK YÖNTEMLER

Karakter eğitiminde ailede ve okulda şu uygulamalar belli takvimlere bölünerek uygulandığında güzel sonuçlar elde edilir

- Karakter eğitimi öğrenme ile başlar. Öğrenmenin sınıf ortamının dışına taşınması, okulların ve yaşanılan yerlerin zenginliklerinin tümünden yararlanılması birlikte sonuçlara ulaşılması önemli bir adımdır. Gerçekleştirilen bu paylaşım kalıcı olur ve iz bırakır. Tüm eğitimciler zihinsel bir etkinlik olan öğrenme eylemini ortak bir bilinç ve sorumluluk bilmeli ve uygulamalı.

- Öğrencinin kendini tanıması ile, kendi mumunu kendisinin yakması, hem kendisini hem çevresini mutlu kılmada güven ve cesaret sahibi olması, abartılı roller üstlenmeden kendisine saygınlık kazandıracak, hayatı sevdirecek arayışlara yönelik rehberlikler yapılmalıdır.

- Hayatı ve ahlâki değerleri tanıması, bilmesi, inançlarını en doğru ve en yaşanabilir düzeyde sürdürmesi gerekir, yabancılaşmanın, kimlik kaybının ve hafife alınmanın tehlikelerine, hazırlanan tuzaklara karşı ahlâk pusulası ile önlemler alınmalıdır.

- Karakter eğitiminde gönülleri eğitmeye gönüllü olma önemli bir adımdır, bu konuda duyarlı olanların yol haritası bulunmalıdır, ciddiyetle ve süreklilikle bu ritmi devam ettirerek öğrencileri her geçen gün gerçeklerle yüzleştirmek önemli bir tavırdır.

- Öğrenciyi önemseyen, anlayan, sorunlarını, başarısızlıklarını gidermede istekleri, yetenekleri yakından tanıma, birlikte karar alma, yaşam becerilerini birlikte kazandırmada öncelikleri belirlemek.

- Karakter eğitiminde aileler ve okullar sorumlu ve koruyucu örgüt olmalıdır, planlı, aktif, amaçlara uygun, misyon, vizyon ve stratejilerini belirlemede, uygulamada titiz davranmalıdır.

- Ailede ve okulda bulunan tüm bireylerin ortaklaşa ahlâki liderlik konusunda iş birliği yapması karakter eğitimini uygulama da sistematik metotlar takip ederek, her geçen gün yenilenerek, değişimi kabullenerek öğrencilerdeki motivasyonu olumlu yönde etkilemeleri gerekir.

- Yazılı basın ve görsel donanımların katkısı ile düzeylerine uygun toplumsal olayları irdeleyen gerçekler aktarılmalıdır.

- Karakter eğitimi anlamlı ve nitelikli bir müfredatı içermelidir, bu müfredat tüm öğrencilerin özüne saygı duyan kişilikli ve başarılı olmalarını teşvik eden bir müfredattır. Her aile ve okul, bu anlamdaki müfredatını yazıya dökmeli, okulun kültür iklimini oluşturmalıdır.

- Karakter eğitiminde evlerin, okulların sevdirilmesi gerekir, bu alanların cazip, neşeli, sanatsal görüntülerle donanması, öğrencilerde hayranlık bırakması onları asil duygulara ulaştırması, sanat ve estetiğe yönlendirmesi, ruhunu inceltmesinde önemli yeri vardır.

- Kazancın ve yenen lokmanın önemi ciddiye alınarak rast gele her şeyin çocuklara yedirilmemesi, beslenmenin önemsenmesi gereklidir.

- Karakter eğitimi okullarda uygulanan etkinliklerde de kendini göstermeli, yapılan her çalışmada ve akademik gelişmede davranışlar, duygular farklı güzelliklerle donanmalıdır, tercih edilen kitapların, hazırlanan panoların, seçilen sahne oyunlarının, ezberletilen şiirlerin, deneylerin, incelemelerin, ödüllerin, meclislerin, sergi ve kermeslerin öğrencilerin ruhunda oluşturduğu etkileri önemsemeleri gerekir.

OKULLARDA KARAKTER EĞİTİMİ

Eğitimde okullar önemli bir öğedir. Aileler eğitim kurumunu seçerken ne aradıklarını, ne gibi beklentiler içerisinde olduklarını okulları gezerek, tanıyarak, sorgulayarak yakından araştırmalıdır. Çünkü

eğitim uzun vadeli bir planlamadır. Eğitim sisteminde yapılacak çalışmalar planlama ile gerçekleştirilir. Eğitim sistemimizin en önemli parçası okullardır. Her ne kadar kimi yazarlar bugün elde ettikleri başarılara katkıda bulunan okullarına ve öğretmenlerine haksızlık ederek *"okulda öğretilmeyen bilgiler" diye bazı atıflarda bulunarak okullara ve öğretmenlere haksızlık yapsalar bile her okul bilgi oluşturma, aktarma ve yönetme merkezidir. Öğrenmeyi görünebilir hale dönüştürerek kolaylaştıran alanlardır. Okullar, eğitim planlamasının odak noktalarıdır. Okullar aynı zamanda birer öğretmendir. Okullar, öğretme sanatının uygulandığı mekânlardır. Okullar, öğretim metotlarının yollarını sunan, öğrenmeyi kolaylaştıran kurumlardır."* Eğitimin planlanmasında maddi kaynaklardan daha çok insan kaynaklarının önemi büyüktür. Bu planlama yapılırken maddi kaynak ile birlikte insan kaynakları çok iyi oluşturulmalı ve uyum içinde oluşmasına önem verilmelidir.

Her okul hizmet verdiği alan ve taşıdığı amaçlara göre farklılık gösterir. Okullar belli özellikleri misyon, vizyon, ilkeler ve değerleri ile kendi kültürel özelliklerini üretirler. Bu özellikleri ile okullar kültürel mirasımızın kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir görev üstlenirler. Her okul hizmet üreten bir kurumdur. Diğer kurumlara oranla önemi büyüktür. Çünkü bu kurumda temel unsur insandır. Her ne kadar kimi yazarlar okulsuz toplumu savunup öğrencileri diplomalı öğretmenlerden diploma almaya aday modern köleler olarak tanımlasa bile bu anlayış sağlıklı ve doğru bir anlayış değildir.

Okulların kendilerine özgü sembolik dünyaları vardır. Bu dünyanın içine girildiğinde yönetici öğretmen ve öğrencilerin davranışlarını etkileyen semboller ile örülü özelliklerle karşılaşılır. Bu özellikler, sınıflar, tahtalar, panolar, kullanılan renkler, aydınlatma, ısıtma ve havlandırma sistemleri, sıra ve masalar, kapılar, askılar, dolaplar, laboratuarlar, kütüphane ve çok amaçlı salonlar, zümre odaları... vb. birimlerdir. Fiziki yapının okul kültürünü yansıtan öğelerle donatılması ve bu birimlerin, öğrencilerin güvence sınırları içinde eğitim görmeleri için dizayn edilmesi önemlidir.

Okullar sadece belli bürokratik kurallardan meydana gelen kurumlar değildir. Okulları yöneticiler, öğretmenler, öğrenciler ve personel olarak denize açılan bir gemi veya üretim yapan bir fabrika olarak görebiliriz. Amaç içindekileri ile birlikte sistemli bir paylaşım yapılarak sahile varmak, sonuca ulaşmak topluma hizmet vermektir. Her okul kültür üreten kurumlardır. Kendi kültürlerini oluştururken tarihi mirasını önemsemeli gereğini uygulamada çaba sarf etmelidir. Okul kültürü, okulun felsefesini oluştururken karakter eğitimi programlı bir şekilde uygulanmalıdır.

Kişiliğin önemli bir bölümünü oluşturan karakter eğitiminde bilinçli bir yetişkin desteği büyük önem taşır. Karakter eğitiminde ailenin yanı sıra, çocukların zamanlarının büyük bir kısmını geçirdikleri eğitim kurumlarının da belli sorumlulukları vardır. Karakter eğitiminin ilkokul yıllarından başlayarak lise sona kadar, sistemli bir program olarak planlanması, öğrenen, gelişen ve sağlıklı bir toplum oluşumu açısından büyük önem taşır. Bu önemli eğitimsel sorumluluk, bir ülke politikası olarak Milli Eğitim Sisteminin içinde mutlaka yer almalı ve konu uzmanları tarafından okul müfredatları içine yerleştirilmelidir.

Karakter eğitimi anlamında genel duruma bakıldığında, devlet okullarında ve özel okullarda, öğrencilerin ahlâki anlamda doğru bir karar geliştirmelerinin gerekliliği konusunda aynı fikri paylaşan öğretmenler görülür. Hangi eğitimci ile konuşursak konuşalım, her biri muhteşem öğrenciler yetiştirmek istediklerini her fırsatta ifade ederler. Her birinin konuşmalarında kendine güvenen başarılı gençleri yetiştirmek için çabaladıklarına dair pek çok süslü sözler sarf eder. Özellikle günümüzün popüler kavramlardan etkilenerek kişisel gelişim için çaba gösteren pek çok okul, eğitime, bir bütün olarak bakmadıklarından dolayı uygulamaya çalıştıkları tekniklerle, çoğu zaman yanlışlıklarla, öğrencileri ahlâki ilke ve değerlerden uzak daha büyük yanlış davranışlara itmektedirler. Açık iletişimi uygulayarak öğrenci

merkezli eğitim verme adına sınıf, düzen ve sistemini kaybeden pek çok eğitimci, sınıflarında ciddi sınıf yönetimi ve disiplin problemleri yaşar. Yaşanan bu durumun doğal bir sonucu olarak da, öğrenmede ve öğretmede verimlilik düşer. Kendine güvenen, yetiştirme gayreti ile bilinçsizce "*ben*" değerleri güçlendirilen gençler, eğitimcilerin yanlış uygulamaları sonucu her geçen gün insan olma adına, sahip olmaları gereken erdemli davranışlardan uzaklaşmaktadırlar.

KARAKTER EĞİTİMİNDE AİLENİN ÖNEMİ

Çocukların içinde büyüyüp, geliştiği evleri ve aileleri karşılaştıkları ilk sosyal kurumlardır. Sevgi saygı ve güvenin üstün olduğu aile kurumunda, anne ve babanın olgunluğu ailedeki eğitim anlayışını da olgunlaştırır. Ailede hâkim olan inanç ve ahlâk eğitimi ile evler cennete dönüştürülür. Anne ve babalar, evlerinde aile kültürünü oluştururken, özür dilemeyi, affetmeyi sözünde durmayı ve ödüllendirmeyi önemsemeliler.

Aile ortamında yapılan rehberlikler, okunan kitaplar, izlenen diziler, yapılan işler çocukları ve aile fertlerini kötülüğe değil iyiliğe götürmelidir. Yanlışı değil doğruyu göstermelidir. Başarısızlık, ümitsizlik ve isyankârlık değil yükseliş ve başarıya yönlendirmelidir.

Anne ve babalar çocuklarına mum gibi değil güneş gibi ışık saçmalıdır. Onları arzu edilen düzeyde ve olgunlukta görmeleri için sarf edecekleri çabayı öncelikle kendi yaşamlarında hâkim kılmaları gerekir. Anne ve babalar çocukların nelerden hoşlandıklarını yaparak, yaşarak ve deneyerek öğrenme metotlarını çok iyi bilmeli, öğrenmeli ve uygulamalıdır. Her yaştaki çocuklarda öğrenme isteğini uyandırmak, karşılaştığı problemlerde ona destek olmak, onunla duygu oyunları oynamak, onu kucaklayıp sevmek, merhamet etmek, öpmek, hata ve yanlışlarını görebilmesine fırsat vermek, okuma alışkanlığıyla örnek olmak, onlarla şiir ve şarkı ile dolu ve zengin bir Türkçe ile konuşmak, okuluna giderek, öğretmenleri ile görüşüp, arkadaşlarını eve davet etmenin önemini bilmek önemli ve etkili temel davranışlardan bazılarıdır.

Her yaştaki ve sınıftaki çocuklara, hak edilmiş övgüleri esirgememek gerekir. Genellikle anne ve babaların en büyük ve şaşmaz ödülü "*aferin*"dir. Oysaki bu sözcüğün yerini dolduran farklı cümleler seçilebilir. (*hayatıma renk kattığın için teşekkür ederim!, seninle onur du-*

yuyorum!, her zaman en iyisi oldun!, sendeki farkı görüyorum!, harika bir çalışma!, sen bizim için iyi bir örneksin!,... vb.)

"Anne ve babalar pencereden baktıklarında camdaki lekeyi değil, pencerenin ötesini görebiliyorlarsa harika çocuklar yetiştireceklerinden endişe duymasınlar. Ahlâk ve değerler eğitiminde uyguladıkları rehberliklerde ve metotlarda arzu edilen sonuçlar alamadıklarında paniklemeden uzmanlarla işbirliği yaparak yeni yöntemlere başvurmalıdır. Ahlâk eğitiminde gönüllülük ve süreklilik esas alınmalıdır." (Eğitimde Özlenen Anneler, A. Çağlayan, Ağaç Yayınları)

KARAKTER İLE İLGİLİ SÖZLER

Karakter bir insanın doğuşunda kazandığı ve ruhunun iskeletini yaptığı özelliklerden biridir.

Le Senne

Güzel bir düşünceyle güçlü bir karakter birleşince, harikalar ortaya çıkar.

Bir insanın hayatı onun karakteridir

Bir adamın karakteri, kendi hakkında söyledikleri ile değil, başkaları hakkında yaptığı değerlendirmelerle daha iyi anlaşılır.

Karakter bilginin yerini tutmaz ama tamamlar.

Bir adamın elbiseleri ve ev eşyaları şüphesiz karakteriyle ilişkilidir.

İnsanlar, gülünç buldukları şeyde olduğu kadar hiçbir şeyde karakterini ortaya koymazlar.

Karaktersiz insanın belirgin özelliği kararlarında adalet eksikliğidir.

İnsanın karakteri en çok nelere güldüğünden belli olur.

Goethe

İnsanlar, dünya ve hayat hakkında düşüncelerini ileri sürerlerken, karakterlerini de ortaya koyduklarının farkında değildir.

Emerson

Karakter ağaç ise, şan ve şeref de o ağacın gölgesi gibidir. Biz hep gölgeyi düşünürüz. Oysa gerçek ağacın kendisidir.

A. Lincoin

İnsanların yalnız yüzlerine değil, içlerine de bakın.

Chesterfield

İnsan kendi kişiliğini en iyi, başkalarının kişiliğini anlatırken ortaya koyabilir.

J. Paul Richter

Uygarlığın nihai amacı, insan kişiliğinin gelişmesidir.

Dr. Alexis Carrel

Hayatta başarılı olmanın temel aracı karakter ve ahlâk sağlamlığıdır.

İsmet İnönü

Karakter, zor ve uzun süren bir alışkanlıktan başka bir şey değildir.

Plutarkos

Karakter hızla elde edilir, fakat yeniden ona erişmek çok daha güçtür.

Thomas Paine

Sen, bir adam övüldüğü zaman, bunu nasıl karşıladığına dikkat edebilirsen, her adamın karakterini keşfedebilirsin.

Seneca

İnsanların mutluluklarını ya da mutsuzluklarını, kaderin olduğu kadar da karakterlerinin eseridir.

La Roche

Hayatımız karakterimizin değil, karakterimiz hayatımızın ürünüdür.

Peyami Safa

Karakter çelik gibidir, kırılmaz fakat bükülebilir. İnat ise beton gibidir, ancak kırılabilir bükülmez.

Ahmet Çağlayan

İnançlarımızdan eylemlerimiz doğar, eylemlerimizden alışkanlıklarımız meydana gelir, alışkanlıklarımızdan karakterimiz oluşur ve karakterimiz üzerinde de kaderimizi bina ederiz.

Henry Hancock

3. BÖLÜM

AHLÂK PUSULASININ İLKELERİ

AHLÂK PUSULASININ TEMEL İLKELERİ

Eğitim, ticaret ve hayatın her alanında çalışanların temel ahlâki ilkelere uyması, karşılaşacağı problemlere çözümler üretmesi gerekir. Bilinmesi ve uyması gereken bu ahlâki kurallar her insan için önemlidir.

İnsanların doğru sözlü, güvenilir ve dürüst olması, özelliklerini tanıması, ilişkilerinde ve davranışlarında sözünün arkasında durması, zamanı çok iyi değerlendirip planlamayı alışkanlık edinmesi oldukça önemlidir. Başarıları tanımak ve başarılara ulaşmak için ayrıntıların peşine düşmeden, karşılaştığı nimetlerin değerini bilen, iletişim kurduğu insanları ve dostluğu ön planda tutan, israftan kaçınan, mesleğinde basamak basamak yükselmeyi hedef bilenler, ahlâki ilkeler konusunda tutarlı davranmak zorundadır. Öğrencisine, çalıştırdığı kimselere iyi davranan, emeklerini geciktirmeden ödeyen, çaresiz kalınadıkça şikâyet etmeyen, her zaman yaratıcısına sığınan, endişe ve sıkıntı veren yollardan uzaklaşan bir anlayış ile cesur, sevecen, gönüllü, istekli, duyarlı bir yaklaşım ile işini sahiplenen, geniş kitlelere faydalı oldukları gibi çevresindekileri de güzel yerlere taşır.

Çevresinde iyi izlenim bırakarak, sevgi ve saygıyı önemseyerek, edep ve nezaketi uygulayarak, bilgi dünyasına ve gelişmelere yabancı kalmadan şükretmesini bilen, yaşantısını kolaylaştıran, hayatı yöneten, düzenli, disiplinli, değerlerini tanıyan insanlara ihtiyaç vardır.

Ahlâk pusulasının temel ilkelerini tanımada, uygulamada titiz ve duyarlı davranan kimselere bu açıklamalar, yeni ufuklar açacak, onları yeni hedeflere taşıyacaktır.

KENDİNİ TANIMAK

Yaşamın içindeki farklı durumları, olayları tanımlama, yorumlama karmaşası, insanların kendilerini bulmalarını güçleştirdiği gibi her geçen gün, toplumun her kesiminde kayıp kimlikler, arayışlar ve çok çeşitli hayat hikâyeleri için sarf edilen çabalar duyulur ve görülür.

Daha başarılı, daha mutlu bir gelecek için simgesel liderler, semboller, sanal sevgililer, alışık rollerden kopan, star olmaya çalışan gençler, gözetlenen evler, dedikodu programları, kısa yoldan köşeyi dönmek isteyen iş adamları ve ailelerin sayısı son zamanlarda artmakta *"kim olabilirim"* kaygısı yoğunluk kazanmaktadır.

Böylesi bir dünyada yaşamanın zorluklarını görmemek, etkilenmemek mümkün değil. Gerek iş hayatında, gerek eğitimde, politikada ve tüm alanlarda ahlâklı olma unutuldu... Oysaki okumak, bilgilenmek, araştırmak, yenilenmek, yapılan işten zevk almak için ihmal edilen bazı adımların atılması gerekir. Öncelikle kişisel gelişime önem vermek, ahlâki değerleri tanımak, yeni gelişmeleri ve yeni bakışları, yetenekleri, birikimleri bilmek zorunluluktur. Nelerin yapılmak istendiği, nelerin gerekmediği çok iyi bilinmesi gerekir. Aile de, en iyi okul olan işyerinde bile kişiliği, bakış açısını, insani ilişkiler, becerileri, ahlâki değerleri yeniden gözden geçirmek gerekir Değişimi gelişimi kendi değerler atlası ile süsleyerek marifet odaklı davranışlar sergilemelidir.

Kişinin kendisini bütünüyle tanıması önemli bir özelliktir. Kendisini tanımakla varlık sebebini, zayıf ve güçlü yönlerini tanır. Piyasadaki önemini bilir. Hayatı bir kavga alanı olarak görmez. *"Sen çalış ben yiyeyim"* ya da *"ben kazanayım sen kaybet"* demez. Hedeflerini belirterek onurlu ve dürüst yaşar. Sosyal yaşantısına renklilik katar. Bu düşünce dünyası onu her geçen gün yeni başarılara ulaştırır. Kaybedilen kimlikleri, yaşanılan olumsuzlukları görüp de sızlanmanın faydasız olduğunu bilir. Toplumun ihtiyaç duyduğu, unuttuğu, kaybettiği *"Ahlâk Pusulası"*nı önlerine getiren çabalar sürdürür. Başkalarının yanlış ve olumsuzlukları ile zaman kaybetmez.

Benjamin Franklin'e başarısının sırrı sorulduğunda *"İşe yaramayan, iş yapmayan insanlar ve işleri sürekli eleştirilir, suçlanır. Ben böyle yapmadım. Kimsenin yanlışı, kusuru ve kötülüğü ile ilgilenmedim. Her olayın ve kişinin olumlu yönleri vardır. Ben hep o tarafları gördüm. Başarımın sırrı budur."*

Başarıyı herkes sahiplenirken başarısızlıklarda ise hep başkası suçlanır. Kişi kendisini hiç ama hiç sorgulamaz. Sistemin bozukluğunu, eğitimin yetersizliğini, ekonominin istikrarsızlığını, fiziki donanımların ve benzeri olumsuzlukları sıralar durur... Nedense kendine toz kondurmaz. Oysak her insan öncelikle kendini tanıyarak ve sorgulayarak bakışlarını belirginleştirmelidir. Çünkü bakışlar insanın rotasını belirler. Benliğini hatırlatır, öğrenme kaynaklarını yakından tanıtır. Onu uyanık kılar, hafızasını diri tutar. Evinin en küçük çocuğunun bile düşüncesini küçümsemeden önemsemesine fırsat tanır.

Carl Jung: *"Dışarıya bakan rüya görür, hayal dünyasında kaybolur. İçeriye bakan uyanır, kendisini keşfeder."* Kişi kendisini tanıyarak, keşfederek gönülden inanarak, birbirine güvenerek arzulanan ortamlara ulaşır.

Her nerede olursa ve her ne işi yaparsa yapsın kişiler, kimliklerini tanıyarak ve elde edeceği başarıları aile ortamından başlatarak sosyal hayata yaymakla işe başlamalı. Evinde, işinde, okulunda yenilikçi, katılımcı, paylaşımcı davranış ve düşünceleri üreterek *"ahlâk pusula"*sını önemseyerek kişisel gelişimine yeni değerler katmayı ihmal etmemelidir.

ZİHİNSEL YÖNETİM KURULUNU OLUŞTURMAK

Kayıpların, kazançların temelinde davranışların, tepkilerin rolü büyüktür. Davranışlara yön veren, anlam kazandıran kişisel ahlâk kurallarıdır. Yaşanılan ortamlarda bu kurallar, birer *ahlâk pusulası* görevi görür.

Ahlâk Pusulası'nı oluşturarak çalışmalarını planlayanlar, kendilerine özgü misyon ve değerler bildirisi oluşturur. Bu misyon onların işlerinde, ailelerinde, yaşantılarında, kurumlarında, yönetimlerinde davranışlarını, yaşamlarını şekillendirir. Neyin, nasıl, nerede, niçin, gerçekten önemli olup olmadığını belirler. Yaşamın pahalı, insan yaşamının ve haklarının ucuz olduğu bir toplumda yaşadığını öğretip, unutulmamayı, hayatı sona erdiğinde hizmetleri iyilik ve güzellikle anılmayı hatırlatır.

İz bırakan, hatırlanan, sorumlu bir hayat yaşamayı arzulayanlar, önemli adımlar atmalı, yaşantısına renk kazandıran, örnek edineceği kahramanlar listesini önemsemelidir. *Telefon şarjını önemsediği gibi, zihinsel dünyasını, düşüncesini şarj etmeyi de önemsemek zorundadır.* Düşüncelerini, hayallerini, davranışlarını, kişisel gelişimini her geçen gün geliştiren, denetleyen zihinsel yönetim kurullarını ve üyelerini de oluşturmalıdır. Yönetim üyeleri yaşayan veya hayal ürünü değerlerden oluşabilir. Ancak bu kurul, onun ahlâk pusulasını oluşturmada, kararlarını almada, uygulamalarında neyin doğru, neyin yanlış olduğunu belirlemede, alışkanlıklarını, öğrenme biçimlerini geliştirmede katkılarda bulunmalıdır. Zor zamanlarda verilen kararların, onurlu davranışların gerçekleşmesinde destek olmalıdır. Böylesi sorumlu bir yaşam, kişiyi unutturmadığı gibi daima iyilikle hatırlatacaktır.

İyi hatırlanmada da sadece sahip olunan maddi zenginlik ölçü alınmamalıdır. Dünyada kalıcı olan, gözle görülmeyen, ama insan yaşamında etkili olan adalet, dürüstlük, davranışlarda tutarlılık, sevgi, merhamet gibi ahlâk pusulasının tüm öğelerinin görülebilir, yaşanabilir, uygulanabilir örneklerle dolu olması gerekir. Bu güzelliklerin, hem kişiye, hem çevresine kazandırdığı pozitif enerji unutulmaz sırlarla doludur. Zihinsel denetim kurulu, geçmişi acıya dönüştürmeden güncelleştireceği gibi gelecek için de yeni başlangıçları, yeni ufukları, yeni heyecanları belirlemede aktif rol oynamalıdır. Hoş bir yaşam biçimi ile çevresini incitmeden sevilen özellikler kazandırabilmelidir. Her yönetim bilerek, çalışarak, seçerek hayatı anlamlı kılmada yeni bakışlar, yeni tavırlar sergilemede misyonunu, *Ahlâk Pusulası*'nı belirlemede önemli görevler üstlenen üst düzey zihinsel denetim kurulunu oluşturmada geç kalmamalıdır. Bu kurulun oluşması ile hayata anlam ve biçim kazandırılmalıdır.

Düşüncelerin, davranışlara yansıyan tüm hareketleri, tepkileri zihin kurulunun etkili uyarıcılarıyla belirlenip şekillenmesi ile *"tamamdır, uygundur, araştıralım, acele etmeyelim, planlayalım, başlayalım, sevelim, uygulayalım..."* gibi ifadelerle desteklendiğinde daha iyi yaşayarak daha iyi yaşlanarak, daha iyi hatırlanarak hayatın tadını çıkarır.

ZAMANI İYİ DEĞERLENDİRMEK

Zaman sınırlı, nefesler sayılıdır. Hayatın anlamını bilmeyenler zamanı değerlendiremez. Zamanın değerini bilmeyenler de ömürlerini boşa geçirmiş sayılır. Zamanın sürekli gelip geçtiği, geçen sürenin de bir daha geri gelmeyeceği unutulmamalıdır.

Zaman hayatın ta kendisidir. Günümüzde zamansızlıktan şikâyet edenlerin çoğu zamanı iyi kullanmasını bilmeyenlerdir.

İmam Şafii (r.a): *"zaman kılıç gibidir, sen onu kontrol edemezsen, o keskinliği ile sana zarar verir"* Zamanın kıymetini bilmemek hayatın kıymetini bilmemektir. Hayatın her diliminde zaman kavramı önemli bir olgudur. Bütün başarılar zamanı iyi ve verimli kullanmakla beraber işleri zamanında yapmaya bağlıdır. Zamansızlıktın şikâyet etmemek gerekir.

Üstad Bediüzzaman (r.a): *"zamandan şikâyet edenlere karşı zaman dile gelseydi kaçacak delik ararlardı"* Disiplinli, planlı ve zamanını iyi düzenleyen bir insan için başarı kaçınılmazdır.

Peygamberimiz (s.a.v): *"İki nimet vardır ki insanların birçoğu bu iki nimet hususunda aldanmıştır. Bunlar sağlık ve boş zamandır."* (Buhârî, Rikâk 1; Tirmizî, Zühd 1; İbni Mace, Zühd 15) buyurmuştur. Felaketlerin en büyüğü de vaktin boşa geçirmek olduğu hiç unutulmamalıdır.

Zamanı kontrol etmek, hayatı kontrol etmektir. Bu kontrol sonucunda pek çok iyilikler elde edilmiş olur. Zamanın kullanılması, planlanması zaman kaybının önlenmesine dair her insanın kendine özgü ilkeleri bulunur. Önemli olan bu ilkelerin yerine getirilmesinde zamanın tuzaklarına ve israfına fırsat verilmemesidir. Hayatımızdaki zamanı değerlendirmek için kendimize göre çareler bulup uygulamada

istekli olmalıyız. *"Bazen yüzyıllar gelir birkaç yıla sığar, bazen de birkaç saat de olup bitenler yüzyıllarca anlatılır da bitmez."* Bu nedenle zamanın değerini, önemini, *"verilen kutsal bir emanet"* olduğunu özellikle bilinmeli. Ahlâk ve değerler eğitimde, iş dünyasında, farklı çalışma alanlarında zamanla ilgili cetvellerin, kuralların aksaması sonucunda var olan sonucun hiç de hoş olmadığı görülür duyulur. Sıradan insanlar, zamanı nasıl bitireceklerini, akıllı insanlar ise zamanı nasıl kullanacaklarını düşünür ve dua ederler.

Hz. Ömer (r.a): *"Allah'ım senden zamanın iyisini ve vakitleri bereketli kılmanı diliyorum"* der.

Zamanı değerlendirmede, ibadetlerden sonra en hayırlısı bilgilenme, okuma ve dinleme eylemidir. Karmaşık, değişken ve kaygan ortamların içinde bulunanların okuma eylemine sımsıkı sarılmaları önemli bir özelliktir. *"Saatlerce, günlerce aylarca yazılan eserleri, yılların verildiği kitapları okumak için kişi birkaç saat ayıramıyor, zamanı mazeret olarak gösteriyor ve okuma eylemini terk etmiş ise hüsranda olduğunu unutmamalıdır."* Kitaba, okumaya önem veren bir dinin günümüzdeki temsilcileri olarak bu eylemi sürdürmeliyiz. Kitaplarla dost olmayı başarılarımı mutluluklarımı, düşünce dünyamın zenginliğini çok yararlandığım rahmetli babamın sohbetlerine ve zengin kütüphanemize borçlu olduğumu söyleyebilirim.

Yılın 364 gününü sorumsuz ve duyarsız geçirip 365. günü titiz ve disiplinli davranmanın hiçbir yararı yoktur. Yapılan her çalışma zamanı düzenli, etkili ve planlı uygulama ile mümkündür. Zaman konusunda geriye dönüş ve yarından avans almanın mümkün olmadığını herkes bilmelidir.

Eğitim dünyasında her zaman dilimi önemlidir. Zamanı verimli ve planlı kullanmak gerekir.

Dün mazi oldu, yarın meçhul. Bugün ise avuçlarımızın içinde bize sunulmuş armağandır, onu iyi değerlendirmek gerekiyor.

İLETİŞİM KURABİLMEK

İletişim, tanım olarak kişi ya da kişilerin karşılıklı bilgi, duygu ve düşüncelerini paylaşma sürecidir. Diğer bir anlatımla anlamları eşit kılma sanatıdır. Sevmenin yolu nasıl ki anlamaktan geçiyor ise, insanlar arasındaki şüphe ve korku da her zaman bilgisizlik ve uzaklıktan kaynaklanmıştır. Bu olumsuzluklardan kurtulmak, çok iyi bir iletişimle mümkündür. İletişim haberleşmedir, beklentidir, istektir, propagandadır.

İnsanlar arasındaki ilişkiler, iletişim yoluyla kurulur. İletişim kimi zaman düşünce, duygu, istek ve arzularını sözlü ve yazılı olarak duyurulması, kimi zaman amaçlara varmak için tüm simgelerin kullanılma sanatı veya yüz ifadeleri, vücut hareketleri ile karşılıklı etkileşim sanatıdır.

İletişim sorunlarını çözmeden, mutlu bir yaşam sürdürmek olanaksızdır. İletişim becerilerini sürekli geliştirmek gerekir. Gönül zenginliği, sevgi, anlayış, hoşgörü ile desteklenen iletişimler, kişiyi yalın ve anlamsız yaşantıdan korur. Karşılıklı gerçekleşen duygu alışverişi ile yaşanılan hayat daha da anlam kazanır. İletişimde elde edilen yeni değerler ile ilişkilerin kalitesi yükselir. Bu yükseliş, kişiye bulunduğu ortamda daha düzeyli, daha dengeli, daha saygın katkılar sağlar. Vücudunun eldiveni olan bedenini daha kaliteli şekle büründürür.

İnsan ilişkilerinin sürekli olumlu yönde gelişmesi için karşılıklı sevgi ve saygı, önemli bir etkendir. Muhatap kim olursa olsun, saygıya dayalı oluşturulan ilişkiler, anlamlı beklentilerin sonuçlanmasına fırsatlar tanır. İnsanları anlayarak, dinleyerek, yargılamadan, sorunlarına geniş bir pencereden bakıldığında ilişkiler daha da zenginleşir,

hoşgörü artar. *Ahlâk Pusula'sının* öngördüğü izleri taşıyan ilişkiler, güven verir. *Ahlâk Pusula'sı şefkat, sevgi ve hayâ bulutudur. Onun uğramadığı yerlerde kuraklık başlar. Her esen fırtına ve rüzgâr önüne aldığını siler süpürür. Çölleşme başlar. Çöllerde nazlı fidanları, gülleri, bitkileri, menekşeleri beklememek gerekir. Bu nedenle ahlâka erdeme, öz kültürümüzün değerlerine sımsıkı sarılarak değişimi, gelişimi kendi değerlerimizle kabullenip yaşamalı, uygulama alanında da istekli ve gönüllü olmak gerekir*

Ahlâk ve değerler eğitiminde kurulan ilişki boyutunda kimliği tanımanın rolü büyüktür. Kendini bilen, çevresini, yaşadığı dünyayı tanıyıp, farkında olanlar, çevresindekilere de önem verir, etkiler. Hayatın her döneminde ve eğitimde iletişimi önemser. Öğrencilerini ve özelliklerini iyi bir iletişim sonucu tanıyan eğitimciler, zamanı en güzel biçimde kullanan özellikler sergiler. Sahip olduğu bedenin tüm sistemlerini devreye sokar. Sisteme ait parçaların da bütünlük içinde çalışmasına yeni güzellikler, değerler, çıktılar kazandırır. Her parçanın sistem içinde dağınık, sistemin de birbirine yabancı, farklı ve çelişkilerle dolu olmasına fırsat vermez. Zengin, etkinlikleri ile başarıyı, iç huzuru anlamlı ilişkiler ile güzelleştirir. Çalışma sistemini destekleyen maddi gıdalar yanında manevi ölçütleri de ihmal etmez. Düşünce yüklü bilge insanların yanında bulunarak, soluklanarak, mola vererek onların öneri ve tekliflerinden yararlanır. Doyurucu bir etkileşim sonucunda ilişki kurduğu insanlara etkide bulunur, iletken olur. Yalıtkan olmaktan Allah'a sığınır. Bu etkileşimde ailenin, çevrenin, sosyal ve ekonomik yapının özelliklerini göz önünde tutar. İnsan, toplumsal bir varlık olduğu için elde ettiği yetenekleri, değerleri çevresindeki katılımcıların desteği ile geliştirir.

Ahlâk ve değerler eğitiminde, iletişim penceresini sürekli açık ve geniş bırakmak gerekir. İletişimde kabul görmeyen, onaylanmayan, umursanmayan tavırlar, tutumlar terk edilmelidir. Çatışma nedenleri bilinip, farklılıklar ve noksanlıkların giderilmesine yönelik samimi çabalar sürdürülmelidir. Beden dilinin, en güzel şekilde devreye sokularak kurulan ilişkiler her zaman pozitif enerjiler kazandırır.

DOSTLUĞU SÜRDÜRMEK

Her insan farklı özellikler taşır. Kişiliği ve ahlâkı doğrultusunda bulunduğu sosyal ortama göre çevresindekilerle arkadaşlıklar ve dostluklar kurar. Gerçekleştirilen her dostluk tanışmakla başlar. Birlikte yaşanılan, paylaşılan, duyulan güzellikler tanışmanın ve gerçek dostluğun ürünüdür. Tanışmakla düşünceler, davranışlar, bakışlar yenilenir. Güzel alışkanlıklar ve sonuçlar kurulan dostluklarla daha da anlam kazanır.

Tanışmak ve beraberinde pek çok duyguları paylaşmakla gerçekleşen dostluklar insana hayatında önemli başarılar, mutluluklar ve izler kazandırır. Sevilme, fark edilme, öne çıkma, kabul ve değer görme arzuları daha da belirginleşir. Hüzünler, sevinçler, kayıplar ve kazançlar paylaşılır.

Yaşamın tüm dönemlerinde ihtiyaç duyulan dostluklar sosyal ve önemli bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç ile sosyal ve ruhsal sıkıntılar giderilir. Birlikte yaşanılan güzellikler daima hatırlanır.

Gerçek ve her zaman aranan dostluklar yüz yüze yaşanan inanca dayalı dostluklardır. Böylesi dostluklar karşılıklı itiraf edilen sevgiler ve dostluklardır.

Efendimiz (s.a.v) in: *"Ülfet edin ki, ülfet edilesiniz"* buyruğu bu sevgiye anlam katmaktadır. Çıkara dayalı dostluklar bu sevgide yer edinemez. Gerçek dostluk karşılıklı ihtiyaç duyulan bir dostluktur. *"Güneşle ayçiçeğinin dostluğu, böyle bir dostluktur"* Ayçiçeğinin sabahtan akşama kadar yüzünü güneşten ayırmaması gibi...

Kimi dostluklar ise uzak dostluklardır, bir birlerine çok uzaktır. Denizlerin ortasındaki bir ada ile dağların arasındaki bir gölün uzaklığı gibidir. Birbirlerine mesajları gündüz kuşlarla, gece yıldızlarla sağlanır...

Sessiz dostluklar vardır. Haksızlığı görür ama çaresiz ve suskun kalır. Sevdikleri ile yolları ayrılsa bile yaşadığı anıları yüreklerinin derinliklerinde yaşar. Sevgilerini sürekli diri tutar. Katkılarını tebessümleriyle, incitmeyen anlam yüklü bakışlar ile sürdürür. Bu dostluğu dilsiz bir insanla, duymayan bir başka insanın elleri arasında ki dostluk olarak tanımlayabiliriz. Her şeyden konuşur sessizce bu eller...

Zorunlu dostluklar vardır. Aynı kurumda, aynı odada çalışmak zorunda olduğumuz insanlar gibi. Bunlar pazar ile pazartesinin dostluğu gibidir. Pazar ağır bir gündür, pazartesi hızlı bir gün... Ayak uyduramazlar birbirlerine. Farklı kişilik ve farklı ahlâk pusulasına sahiptirler. Ama dost olmak, yan yana durmak, birlikte çalışmak zorundadırlar.

Uzun dostluklar vardır. Kalıcı, iz bırakan, etkili, inanç ve anlam yüklü dostluklardır. Gönüllerini, herkesi, her düşünceyi, her insanı misafir edecek düzeyde geniş tutan incitmeyen, kırmayan, sürekli yenilenen dostluklardır. Tıpkı her ikindi güneşinin altında uzayan gölgeler gibi uzun boylu bir dostluk oluşur aralarında...

Günün birinde unutulan, yok olan dostluklar vardır. Böylesi dostluklar çıkara dayalı dostluklardır. Olumsuz ve şiddetli sesler, kaba davranışlar ve alışkanlıklar sonucunda bir çırpıda güzellikleri feda eden dostluklardır. Bir bahçe içindeki ahşap ev ile yanı başında duran ceviz ağacının dostluğu gibi olarak da tanımlayabiliriz. Bir gün kocaman "elli, kötü yürekli insanlar ve kocaman gövdeli makineler o bahçeye girip de, bir süre sonra evin ve ceviz ağacının yerinde asık suratlı binalar yükseldiği zaman yok olan dostluklar gibidir.

Vakitsiz dostluklar vardır. Sürpriz dostluklardır. Ne zaman, nerede, nasıl karşımıza çıkacağı bilinmez. Bir peçete, bir kâğıt mendil vakitsizce dost oluverir gözlerimizde... Ya da ayrılırken verilen bir dal karanfil ellerimize o anda gelen vakitsiz dostluklardır dostluktur...

Bakımsız dostluklar vardır. Unutulan, terk edilen, hatırlanmayan dostluklardır. Varlığı ile yokluğu fark edilmeyen bu dostluklar yıllarca bir telefonun, birkaç cümlelik mektubun bile çok görüldüğü dostluklar gibidir.

Dostluklar hangi tür ve düzeyde olursa olsun ahlâki özellikler taşıyan ve iz bırakan özellikler taşımalıdır. Ahlâka dayalı dostluklar, nadide mücevherlerdir. İnsanı mutlu kılar, ilham verir, cesaretlendirir. Ahlâk dostluğunun temelinde yatan gerçek sevgi, saygı, tevekkül, vefa, tevazu ve cömertlik oluştuğunda gerçekleştirilen arkadaşlıklar kırılmaz. Kimlik bunalımları yaşanmaz. Kaygılar azalır, tutum ve davranışlar, yorumlar ve tavırlar anlamlaşır, gelişir ve pekişir. Hayat daha da yaşanılır ve güzelleşir. "*Unutmayın, dost kazanmanın tek yolu dost olabilmektir.*"

DÜŞÜNCEDE VE DAVRANIŞLARDA DÜRÜST OLMAK

Yapılan tüm işlerin gerçekleşmesinde ve yürütülmesinde, kısaca kişisel iletişimde dürüstlük önemli bir erdemdir. Dürüstlük, herkesin bildiği ama ifade etmekte zorlandığı bir kavramdır. Ahlâki kurallara bağlılık, sağlam ve doğruluk olarak da tanımlanabilir.

Dürüstlük en iyi ve değişmeyen dosttur. Asla ihanet etmez, önceliklerimizi doğru tutar, kestirme yollara çekildiğimizde doğru yolda kalmamıza yardımcı olur. Doğru eleştirilere kulak vermemizi sağlar. Düşüncede ve davranışlarda dürüst olmak, kişiyi olgunlaştırır. Dürüst insan ilkelidir. Hisleri ile hareket etmez. Anlık heyecanlarda ve davranışlarda bulunmaz, özgürdür, başkalarının değişken isteklerine boyun eğmez. Dürüst insan her davranışını önemser, özelliklerini keşfeder.

Ailede, sosyal hayatta bu önemli özelliği ciddiye almak gerekir. *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol"*(Hud-112) ilkesinden hareketle alınan kararların, yapılan davranışların, gerçekleştirilen fiillerin nasıl bir iz bırakacağı iyice hesaplanmalıdır. Hiçbir canlı varlık sonsuz değildir. Her canlının ölümü tatması, yaptıklarının hesabını vermesi unutulmamalıdır. Bu nedenle toplumdaki bireyler, düşünceleri, dürüst davranışları ve özellikleri ile ilişkilerini sürdürmek zorundadır. Bu düşünce ve davranış biçimi yalnız kişisel özellikler ile kalmamalı, toplumsal duyarlılığı da taşımalıdır. Dürüstlüğün davranışlara egemen olmasında düşünce, yetişme tarzının, çevrenin önemi oldukça önemlidir. *"Hedefe giden her yol mübahtır"* anlayışı dürüst insanlara yakışmayan tavırlardır.

Günümüzde iş dünyasında, eğitim dünyasında, siyasal tercihlerde, alınan kararlarda ve ilişkilerde güzel sonuçlar görüldüğü gibi belli çıkarlar uğrunda kirli tercihler ve davranışlar da görülebilir. Geçmişini, yaptıklarını, ilişkilerini, tercihlerini ve düşüncelerini yakından tanıdığımız kişiler belli zamanlarda dürüst ve itibar sahibi kimselerin gölgelerine sığınarak çıkar peşinde olabilirler. Böylesi mevsimlik şahsiyetlere pek iltifat etmemek gerekir.

Davranışlarında ve düşüncelerinde dürüst olmayanlar ne kadar çaba sarf ederlerse etsinler, ahlâki bir ilke olan dürüstlüğü ihmal ettiklerinden dolayı daima mahcup olurlar. Her alanda tercihler yapılırken kimliklerin sorgulanması, karakterlerin doğası iyice didiklenmelidir. *"Evlerin anahtarını emanet etmekte sakınca gördüklerimize, beldelerin okulların emanetini vermemek gerekir."* Kişiler ile ilgili alınan kararlarda, geçmişte veya günümüzdeki unvan ve statülerine göre değil, davranışlarındaki dürüstlük, düşüncelerindeki doğruluk, karakterlerindeki tutarlılık baz alınmalıdır. Unutulmamalıdır ki dürüstlük ve itibar, önemli bir fotoğraftır. Tercihlerin, denetimlerin, haberlerin gerçeğe çıkarılmasında, sonuçlandırılmasında, duyumların netleşmesinde titiz davranılmalıdır. Bu konuda yetkili olan amir, yönetici, il veya ilçe başkanları halka ve hakka karşı sorumluluklarını unutmamalıdır.

Başarılı ve mutlu olmanın temelinde doğru ve dürüst kararlar yatar. İnsan olmanın önemli bir öğesi olan dürüstlük ilkesi her alanda ve her zaman ciddiye alınmalıdır. Kişinin işinde, sözünde, davranışlarında, kararlarında, ilişkilerinde, düşüncelerinde ak yüzlü ve dürüst olması gerekir. Çünkü *"dürüstlük, insanı gerçek iyiliğe, iyilik de kişiyi cennete götürür."*

NEŞELİ VE MUTLU OLMAK

Sadi Şirazi: *"Hayat bir nefestir, Alır veremezsiniz ya da verir alamazsınız"* diyor. Bir nefes olan hayatı anlamlı, nitelikli ve mutlu olarak yaşamak, yaşantıya yön vermek önemli bir sorumluluktur.

Hayat sürprizlerle doludur. Yaşamın amatörleri olarak değil de profesyonelce yöntemlerini bilmek, mutlu yaşamak gerek. Mutluluk, tutulamayan boşluk, seçilemeyen renktir. Bazen de yaşanılan sıcaklıklardır. Kelimelerle tanıtılamayan, anlatılamayan, satırlara sığdırılamayacak kadar güzelliklerle doludur. Mutluluk başarıdır, neşedir. Elini tutamadığımız ama hissettiğimiz duygulardır. Bazen bir çiçek demet, bazen bir gülüş, tatlı bir söz, neşeli ve incitmeyen bakış olarak da tanımlayabiliriz mutluluğu.

Jackson Brown: *"Mutluluk sorunsuz bir yaşam değil onlarla başa çıkabilme yeteneğidir."*

Konfüçyüs: *"Mutlu olmak için içinde bulunduğunuz andan daha iyi bir zaman olduğuna inanmaktan vazgeçin. Mutluluk bir varış değil yolculuktur. Pek çokları mutluluğu yükseklerde veya alçaklarda arar, oysa her zaman boy hizasındadır..."*

Mutlu ve neşeli insan hayata pozitif bakar. Farklılıkları görebilen, yapabilen ve kendisini taçlandıran kişidir. Güneşin insanları aydınlattığı gibi neşeli ve mutlu insanlar da girdikleri ortamı aydınlatır ve hareketlendirir. Soğuk yüzlerdeki bozuk havayı giderir. Evlerde, sınıflarda, okullarda, iş ortamlarında enerji dağıtan özellikleri ile bilinen kimseler hep sevilir ve aranır.

Neşeli olmanın insan hayatında önemi büyüktür. Yapılan işlerde olumlu sonuçlar almanın temelinde neşenin yeri tartışılmaz. Toplumun bireyleri huzurlu ve güvenilir bir ortamda bulundukça neşeleri

de yerinde olur. Karşılaşılan sorunlar, yaşanan zor günler neşe ve mutlulukla aşılır. Aksini düşünmek, olayları daha sıkıntılara sokar, çıkmazlara iter. Soğuk, mutsuz, neşesiz ortamlarda suratlar asıktır, insanlar mutsuzdur. Başarı hep gecikir, ertelenir. Neşe ve mutluluk insan yaşamına heyecan kazandırır. Okullarda öğretmenler, çocuklara *"neşeli ol ki genç kalasın"* şarkısını öğreterek hayata bakışı sloganlaştırır.

Üzüntü, kasvet, hüzün insanı maddi ve manevi yönden çökertir, karamsarlığa iter, kötü alışkanlıklara yönlendirir, ümidini yitirir, hayatı yaşanmaz hale getirir, yıkımdır. Neşe ise, hayattır, insanı dinç kılar. Neşeli olmak Polyannacılık da değil, hayal ve düş hiç değildir. Neşeli olmak, mutlu olmak akıp giden yaşantımıza önem vermektir, doyumlu yaşamaktır. Araçları amaç olarak görmemektir. Sebepleri problem olmaktan çıkarmak demektir. Neşeli olmak, hayata açık, sıcak bakmak ve her anın değerini hissederek, önemini bilerek yaşamaktır.

Yaşanılan yerler ne kadar acı, hüzün ve kederle dolu olursa olsun siz daima neşelenecek bir yol bularak hayatı neşeli kılın. Mutluluğun sırrını neşe ile yakalayın. Önemli olan mutluluğun gizlendiği yerleri bulup çıkarmak ve *"ben çok mutluyum"* diyebilmektir.

KENDİ MUMUNU YAKABİLMEK

İnsan her ne konuşursa konuşsun günün birinde konuşamayacak. Her ne biriktirirse biriktirsin günün birinde kaybedecek. Kimi severse sevsin günün birinde ondan uzaklaşacak. Bu nedenle daima ardından konuşulacak, geride bırakacak ve sevilecek işler ile yad edilmeli. Çalışmalarını kalıcı sloganlarla, ihlâs ile yaptığı hizmetlerle sürdürmelidir.

Mevlâna (r.a): *"İnsanların önemli üç arkadaşı vardır. Bunlardan biri vefalıdır, ikisi ise gayet gaddardır. Bu üç arkadaştan biri mal mülk, biri dost ve arkadaşlar, üçüncüsü ise yaptığımız iyi işlerdir.*

Ölünce mal insanla birlikte gelmez, bütün mallar geride kalır. İnsan öldü mü dostlar gelir, gelir fakat ancak mezarın başına kadar gelir. Fakat o vefalı olan gerçek arkadaş yani yapılan iyi işler insanla birlikte mezarın içine kadar gelir ve hatta öbür tarafa da geçer." (Mevlana'dan Seçme Hikâyeler, A. Çağlayan, Ağaç Yayınları)

Her zaman ahlâklı dostlar kazanmalı, bu dostlukları en büyük kazanç olarak değerlendirmelidir. Dost kalabilmeyi başarmalıdır. İhtirasların gerginliği sevgi bağlarını koparmamalıdır. Karanlık ortamlarda kaldığında kendisini ve çevresini aydınlatan kendi mumunu kendi yakabilmeli. İşi, özü ve sözü her zaman doğru olmalı. Hizmetlerini üstüne başına verdiği değer kadar önemsemeli.

Mevlâna: *"Nice elbiseler gördüm içinde insan yok, nice insanlar gördüm üzerlerinde elbisesi yok"* ifadesinde olduğu gibi her zaman adam gibi adam diye anılan, iz bırakan nitelikler taşımalıdır. Başarıları şekilde ve kıyafette aramamalıdır. Kusurlarını görebilmeli, söylediklerini uygulamada titiz davranmalı. Konuk olarak kaldığı dünyayı, kal-

bini ve kendisinden iş bekleyen kalpleri anlamalı, dinlemeli. Günahı, vebali bilen bir vicdan taşımalı. Vicdanı ve mantığı her zaman uyumlu olmalı.

Gereksiz vaatlerden, gurur verici sözlerden uzak kalmalı. Kalbini ve çevresini aydınlatan ahlâki değerleri ciddiye almalı. Yaptıklarını denetlemeli, unutkanlık hastalığına yakalanmamalı. Aklını kullanarak, bilimsel gerçeklerle donanarak iz bırakan ciddi çabalarıyla sıkıntılara çözüm ve değerler katabilmelidir. Bulunduğu ortama mana ve güzellikler kazandırmalıdır.

Yaşadığı çevresini yakından tanıyarak *"sadelik tevazünün süsüdür"* mantığı ile hareket ederek her türlü gösterişten, riyadan, manevi hastalıklardan arınmalıdır. Gereken yerde konuşup gereken yerde susmasını bilen sabırlı ve umutlu bir şekilde yolculuğunu sürdürmelidir. Sahip olduğu ahlâk pusulası doğrultusunda çevresini aydınlatmalıdır. *"İnsanların en hayırlısı insanlara faydası dokunandır"* ilkesince hareket etmeli, sahip olduğu her anı en iyi şekilde değerlendirmelidir.

Toplumda kendi mumunu kendi yakan böylesi dostlar, nadide mücevherlerdir. Onlar, hem kendilerini hem çevrelerini mutlu kılar, önem verir, övgüyle bakar, paylaşmayı bilir, ilham verir ve cesaretlendirir. Işıklarından herkes yararlanır. Dostlukları değerlidir.

EVİ, AİLESİ VE İŞİ İLE BARIŞIK OLABİLMEK

Evler, barınak, sığınak, ahlâk okulu... İzinsiz kralların bile giremeyeceği kaleler. Evler, maddi ve manevi sığınaklar. İncitmeyen bakışların, yumuşak ve tatlı seslerin, iyilik ve rahmet dolu duyguların hâkim olduğu, gönlümüze şifa veren mekânlar. Evler, farklı hayatların, farklı ahlâkların, farklı kültürlerin, farklı sırların dolu olduğu alanlar...

Evlerin, yaşam dünyasında önemli izleri vardır. Umutların, mutlulukların, barışların, kayıpların, kazançların elde edilmesinde her evin kendine özgü misyonu ve vizyonu simgesel özellikleri olduğu bir gerçektir.

Sağlıklı oluşturulan evler düşünce kültürünün, değerler eğitiminin en etkili alanlarıdır. Düşünce dünyasına, değerler atlasına her geçen gün yeni ahlâki güzellikler katmaktadır. Cennet güzelliklerinin izdüşümü olan evler, başarı ve mutluluğun teminatıdır. Etkili bir ahlâk okulu olan evler, pek çok yüksek değerlerin pratiğe dönüştürüldüğü ortamlardır. Özellikle çocukların kişilik kazanıp, olgunlaştığı sevgi, merhamet ve şefkat alanlarıdır. Birer evren olan evlerle dost ve barışık yaşamak, değerini bilmek, önemsemek önemli bir özelliktir. Kültür ve bilgi hazinesi olan bu evlerde kiracı veya ev sahibi olmanın önemi yoktur. Her ev, içinde yaşayanların huzur mekânı olmalıdır. Çünkü *"mekânı güzelleştiren, içindeki güzel insanlardır, evler, içindeki şerefli insanlarla şeref kazanır"*

Tüm annelerin, babaların aile bireylerinin evlerini önemsemesi, bakımını, temizliğini, düzenini ciddiye alarak olumlu yönde iyileştirici, etkileyici tavırlar sergilemeleri gerekir. İnsanın kendini bulmada, geliştirmede, yaşam felsefesini huzur ve başarılarla donatmasında evlerin mana ve şekil güzellikleri ciddiye alınmalıdır.

Günümüzde pek çok insan, özellikle babalar, evleri otel olarak görüp akşamdan akşama kullandığı gibi, yaşadığı evin özelliklerini, gizemlerini, zenginliklerini, sorunlarını da yakından tanımaz, bilmek istemezler. Anneler bu konuda babalardan daha duyarlı olmakla birlikte sürekli dışarıda gezen, evinin güzelliğini, değerini, estetiğini önemsemeyen, evini cennet bahçelerinden birer bahçeye dönüştüremeyen annelerin de sayısı az değil. Anne ve babalar cennete götürecek birliktelikleri, yaşayıp, paylaştıkları evleri ile dost oldukça, çocuklarına mutlu, sevimli, temiz bir okul kazandırmış olur.

Evlerdeki tüm birimlerin ayrı güzellikleri ve zenginliklerinden çocuklar yararlanabilmelidir. Enerjilerin depolandığı evlerin kalbi olan *mutfağın,* birlikte oturulup ilişkilerin anlam kazandığı, sohbetlerin yapıldığı *oturma odalarının,* görüntülerin yenilendiği, temizlendiği *banyoların,* bitkinliğin ve yorgunluğun giderilmesindeki *uyuma odalarının* kısaca evlerin her alanı bakımlı, temiz, aydınlık, düzenli, güvenli olması ile rahatsızlıklar, huzursuzluklar giderilir. Olgun yaklaşımlarla, karşılıklı anlayış ve sevgi tabanlı iletişim ile evler cennete dönüşebilir.

Evlerinizden uzak kalmayın, kaçmayın, farklı bahaneler aramayın, evleri huzur ve neşe ortamı edinin, saygınlık ve şahsiyet kazandırın. Çocukları, özellikle gençleri evlerinizle dost kılın. Evleri onlara farklı güzelliklerle sevdirin. Onları evlerden uzaklaştıran davranışları terk edin. Evlerinizde dolu dolu yaşayın. Ara sıra evlerinizi özleyecek seyahatler yapın. Evlerinizi özleyin ama güzelliği, enerjiyi, huzuru yeniden yakalamak istiyor iseniz evinizi önemseyin, yaşanılan güzel huzur ortamlarına dönüştürün. Hayatınıza anlam katın. Güzel gelecekleri ailenizle birlikte yaşayın.

SEVGİDE AHLÂKLI OLMAK

Mecnun Leyla'ya bir mektup yazmak ister. Ancak kâğıda şu mısraları yazabilir: *"İsmin dudaklarımda, hayalin gözlerimde, hatıran kalbimdedir. Öyle ise ben kime yazayım."*

Sevmek inanmaktır, inandığı değerleri ahlâkı yaşamak ve yaşatmaktır, özlemektir, duymaktır. Sevdiği ile sevgisini paylaşmaktır. Sevmekle kırgınlıklar ikilikler yok olur. Sevmek tek yürek, tek gönül olmaktır.

Sevmek, Allah'ın bir lütfudur. Düş değil hayatın ve gerçeğin ta kendisidir. Gerektiğinde kardeş olmak, dertleştiğinde dost olmak, dizinde yattığın anne olmak, başını omzuna dayadığın sevgili olmak, ahlâklı olmaktır.

Sevmek her şeyden ilham alarak sevgiliye yol bulmaktır. Her aracı kullanarak mutlak bire ulaşmaktır. Sevmek Rabbimizin bize gönderdiği rahmet gıdasıdır. Abı hayattır. Sevgililerin birbirlerini sırlarını açması, dertleşmesi, konuşması birbirlerini anlamasıdır. İnsan dertlerini en yakınına, en sevdiğine anlatır. Tıpkı Hz. Yakup gibi *"Ben hüznümü, derdimi ancak Rabbim olan Allah'a anlatırım."* demesi gibidir.

"Mümin kıldığı namazdan sonra bir sonraki namazı özlem ve hasretle bekler." ifadesi gibi sevgililer de *"Bir daha ne zaman buluşacağız."* deyişleri gibi değil midir? Gene Yunus'un *"İsteyene ver cenneti, bana seni gerek seni."* sözlerinden olduğu gibi sevgiliye sığınmaktır sevmek.

Sevmek sevgiliye zarar vermemek ona gelecek zarara engel olmaktır, onu incitmemektir. Kendisine neşter vuran doktora Mecnun'un: *"Hekim Bey dikkat edin içimdeki Leyla incinmesin"* demesidir. Sevmek sevenlerin, sevilenlerin buluşma mekânı olan Hac'tır.

Sevmek Hatice'nin Muhammed'i, Hacer'in İsmail'i, annesinin Musa'yı sevmesi ve koruması gibidir. Sevmek, Mecnun'un Leyla'yı, Kerem'in Aslı'yı, Ferhat'ın Şirin'i, Mem'in Zîn'i sevmesi demektir. Sevgiliye yardımcı olmak, kuşatıcı olmak, acılarını yüklenip sevgilinin sevinci olmaktır. Sevmek kalbin meyvesidir. Cennetin aynasıdır. Ötelerden gelen rahmet rüzgârıdır. Sevmek sevgiliyi her türlü tehlikeden korumak, sevgili ile birlikte kendini bulmaktır. Sevenler için unutulmak zor değil unutmak çok zordur. Her seven bunu çok iyi bilir. Unutamayacağı sevgileri mahşere kadar taşır. Sevmek için illa güzele bakmak gerekmez. Bu duyguyu çirkinin yüreğinde de görmektir. (Önce Sevgi, A. Çağlayan, Gülhane Yayınlar)

EDEP VE NEZAKETİ ÖNEMSEMEK

Öğrenme, insan varlığıyla başlar. Bilgi kazanma etkinliği olan öğrenme, bir şeyi yapabilme, başarma işidir. Bilgi, beceri ve anlayışların elde edildiği heyecanlı bir serüvendir. Elde edilen bilgilerin uygun zamanda kullanılmasıdır.

Her insanın kişisel özelliklerini devreye sokarak bu zihinsel canlılıktan yararlanması gerekir. Düşünsel bir etkinlik olan öğrenme gerçekleşirken sorumluluklar taşımak gerekir. Mevcut bilgileri elde etme ve kullanmada okumanın, istekliliğin, dikkatlice dinlemenin, düşünmenin önemi kadar ahlâkımızda edep ve nezaketin de yeri büyüktür. İnsan, öğrendikçe düşünür, düşüncesi ile gideceği yolu cesaret ve açık sözlülük ile şekillendirir. Bazı alışkanlıklar kazanmada, belli bilgi, beceri ve anlayışlar edinmede önemli bir yer tutan öğrenme olayı gerçekleşirken edep ve nezaketi ihmal etmemek gerekir.

Kişinin yaşadığı çevresini yakından tanıması *"sadelik tevazunun süsüdür"* mantığıyla hareket etmesi, her türlü gösterişten, riyadan ve manevi hastalıklardan arınarak öğrenmesini sürdürmesi gerekir. Günlük yaşantıda, gerektiği yerde konuşup, gerektiği yerde susmasını bilen, sabırlı ve umutlu bir şekilde yolculuğunu sürdürmelidir. Eğitim ve öğretimde ve hayatın her döneminde öğrenme belli bir edep ve tevazu ile sürdürülmelidir. Öğretmen okulda, anne baba evde, işveren iş yerinde edep ve nezaketi öğretmelidir.

Efendimiz (s.a.v): *"Çocuklarınızı sevgi ve edep ile büyütün"* buyurmuştur. Elde edilen güzel ve olumlu davranışlar ve örnek kişilikler her çevreye etki edebilmelidir. İnsan, eğilip bükülmeden, böbürlenmeden, tevazu ve ağırbaşlılıkla yürümeyi, yapmacık hareketlerden

kaçınmayı önemli bir davranış biçimi olarak yaşayabilmelidir. *"Rahman'ın kulları tevazu ve vakar ile yürürler. Cahiller kendilerine laf atıp, sataştıkları zaman, aldırmadan, selametle (esenlikle) kalın deyip geçerler"* (Furkan 65)

Davranışlarımızın kişiler ve toplum üzerinde önemli izleri vardır. Kayıplarımız ve kazançlarımız davranışlarımız yüzünden gerçekleşir. Güzel sonuçlar almayı isteyenler davranışlarını önemseyerek mutluluğu kolay yakalar.

Kurulan ilişkilerin ve davranışların temelinde sevgi ile birlikte edep ve nezaketin önemli bir yeri vardır. *"Edep, kendisinden üstün olanları çok büyük görmemek, onlara kul köle olmamak, onlara layık oldukları yerde ve seviyede görmek, kendisinden aşağı olanları küçük görmemek, herkesi durumuyla hoş görmek, yaratıcının hatırı için yaratılanları sevip merhamet etmektir."*

Hz. Lokman'a sormuşlar: *"Edebi kimden öğrendin?"* O da *"edepsizlerden öğrendim"* diye cevap vermiş. Edep ve nezaket, bir insanda iyi ve güzel huyların tamamının meydana geldiğinin görülmesidir. Edep, kişiyi, bütün davranışında, sözünde, inancında sorumlu tutan, ona saygınlık kazandıran önemli bir erdemdir.

Kişiler, evinde, işinde, giyiminde, görüntüsünde edep ve nezaketi önemsemelidir. Nezaket güzel davranışların ortaya çıkmasıdır. Nezaket ruhun aynasıdır. Birbirimize karşı en içten, en samimi, en etkileyici, en sempatik, en duygusal sesleniştir. Nezaketli kimseler, çevresine güven verir. Sahip olduğu nezaket, yapacakları konusunda ona kararlı adımlar atmasını öğretir. İlişkilerini olgunlaştırır, huzur kazandırır. Gurur ve kaba davranışları önler, ona tevazu kazandırır. Nezaket sadece sevdiklerimize, büyüklere, çevremize değil, öğrencilere, çaresizlere, tüm insanlara, hatta hayvanlara da gösterilmesi gereken, ahlâki bir sorumluluktur. İnanan eğitimci, tüm davranışlarında bunu örnekleriyle yaşar. Fatih Sultan Mehmet'in, hayvanların dinlenip, yük taşımayacağı günü kararnamesine alması da, hayvana duyulan nezaketin en belirgin özelliğidir.

Nezaket ve edep, kişinin dıştan, huzur da içten görünüşüdür. Yaşadığımız çağda eğitim kurumlarında, iş dünyasında ve tüm sosyal ilişkilerde bu değerlere daha fazla ihtiyaç duyulmalıdır. Hemen hemen her gün dayak yiyen, beğenilmeyen, yaramazlık ve sıradan ufak olaylardan dolayı incitilen öğrenciler, işçi çocuklar ile yöneticilerin, velilerin ve işverenlerin olumsuz tavırlarından etkilenen kimseler ile ilgili haberler duyulur. Tüm bu olumsuz, kaba tavırlar ve davranışlar bilgisizlikten kaynaklanır. Yaşanan bedensel ve ruhsal kırılmaların temelinde sevgiyi, bilgiyi, edebi ve nezaketi önemsememek önemli bir etkendir. Sevgi ve nezaketin, yüreklerde yer edinmesiyle yaşanılan olumsuzluklar azalır ve giderilir.

Eğitim dünyasında edep ve nezaketin en güzel, en duygusal örnekleri yaşanır. Mezun olan öğrencilerin yıllar sonra öğretmenleriyle karşılaşmaları, meslekte yeni olan gençlerin yetenekli ve yaşlı öğretmenlere olan saygıları ve yaşanılan duygusal atmosfer bunun bazı örnekleridir. Eğitim kurumlarında nezaket gönül davranışlarındaki alışkanlıklarla tanımlanıp uygulanırken ayrıca sevgide, şiirde, şarkıda, ahlâkta, ulusal ve evrensel tüm kurallarda da nezaketin incelikleri anlatılır, uygulanır, yaşanır.

Eğitim kurumlarında ve hayatın her diliminde yaşanılan nezaketle tüm değerler anlamlaşır. Nezaket insanlara para kazandırmayabilir ama her şeyi satın alabilecek güçtedir.

Mehmet Çağlayan Hocamız: *Dünyada, her şey çoğaldıkça ucuzlar, değeri düşer. Ancak edep ve nezaket çoğaldıkça, sahibini yüceltir.* Her alanda olduğu gibi sevgide, dostlukta, arkadaşlıkta, ahlâkta, ailede, okulda ve iş yerinde kulun Rabbi ile olan ilişkilerinde de edep ve nezaket önemli bir erdemdir.

Sevgisini sözleriyle, davranışlarıyla seslendirmek kişinin dünyasında önemli bir yer tutar. Sınıf ortamında, iş ortamında, sohbetlerde, camilerde anlatılan konular, öğretilen bilgilerin işlenişinde edep ve nezaketi yaşayanlar, uyguladıkları etkinliklerde de sahip oldukları

kültürün temel özelliklerini taşıyarak çalışmalarını sürdürür. Çizilen bir resim, öğretilen bir şarkı, anlatılan bir öyküde bile mesajlarını anlamlı bir şekilde ulaştırmayı becerir. Edep ve nezaketi sevgide de görmek mümkündür.

Mevlâna (r.a): *"Sevgi, acıları tatlandırır. Sevgiden bulanık sular arınır, bakışlar yumuşar, sözler güzelleşir."* İfadesi gibi yıllardır dilden dile, gönülden gönüle ulaşan Selahattin Pınar'ın hicaz makamındaki şu şarkısı sevgiyi ve nezaketi seslendirmede güzel ve unutulmaz bir örnektir

Bir bahar akşamı rastladım size
Sevinçli bir telaş içindeydiniz
Derinden bakınca gözlerinize
Neden başınızı öne eğdiniz
İçimde uyanan eski bir arzu
Dedi ki yıllardır aradığın bu
Şimdi soruyorum büküp boynumu
Daha önceleri nerelerdeydiniz

Sözlerinde, davranışlarında edep ve nezaketi yaşayanlar çevrelerindeki insanların değerlerini anlayan kimselerdir. Onlar, sevmek için sevilmeyi, duaya inanmak için acıları ve sıkıntıları beklemez, nazik ve kibar olmak için de başkalarının kendilerine gülümsemesini beklemeden sevmenin ve sevilmenin güzelliklerini olgunca yaşayan erdemli davranışlar sergiler.

Manevi sorumluluğunu bilen, inançlarının gereği ile ahlâki değerler kazanan, edep ve nezaketi önemseyenler, davranışlarıyla bulundukları ortama örnek olmalıdır.

Mevlâna (r.a): *"İnsan ile hayvan arasındaki en belirgin fark edeptir."* Her insanın en önemli ilkesi olan edep, onun giysisi, en değerli süsü ve mağlup olmaz silahıdır. Sahip olduğu edep ve tevazu ile kişi, bulunduğu ortamda sevilir, sayılır, karakteri kuvvet ve parlaklık kazanır. Nefsinin ateşini söndürür, kendisine ve çevresine zarar veren tehlikelere karşı onu uyanık kılar.

GÖNÜLLÜ VE DÜZENLİ OLMAK

Öğrenme insan varlığıyla başlar. Bilgi edinme yolculuğu heyecanlı bir yolculuktur. Bu yolculukta elde edilen bilgilerin yorumlanarak hayata yön vermesi, davranışları anlamlı kılması kişiyi başarıya ve mutluluğa ulaştırmasında gönüllülük ve düzenli olmak önemi adımlardır.

Birlikte yaşamak, birlikte çözmek ve başarmak için yapılan iş ne olursa olsun sevilerek, gönüllü ve sistemli olarak yapıldığında olumlu sonuçlara mutlaka ulaşılır. Hayatı zorlaştırmadan gönüllü ve istekli çalışarak elde edilen ışık ile karanlıklar her geçen gün aydınlanır, güzelleşir. Değerler eğitiminde yer alan her davranış biçimi ve sözler gönüllü çabalar ve enerjiler ile farklılıklar kazandırır, yaşamı kolaylaştırır ve sevdirir. Hayatın iniş ve çıkışları, sorunları ve güzellikleri ve başarıları dilin yumuşaklığı gibidir. Sert dişler uzun zaman yaşayamaz. İletişimde yumuşaklığın etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Bu özelliğe sevgi ve gönüllülük ilave olduğunda yapılan işler iz bırakan nitelikler taşır.

Değerler eğitiminde gönüllülük ve düzenli olmak önemli bir pusuladır. Gönüllülük bireyin hayatına artılar kazandırdığı gibi kişisel gelişimine katkılar sağlar. Önemli bir pusula olan gönüllülük ve düzenlilik ile öğrenme kalıcı, etkili ve örnek model oluşturur. Yaptığı işin yol haritasını çıkaran gönüllü olarak katkıda bulunan ve gönüllü olmanın gücüne inananların sonuçları değil başlangıçları değiştirmede istekli oldukları görülür. Gönüllülük istektir, inançtır, başarıdır, başarıya ulaşmadır. *"İnanıyorsanız üstünsünüz"* (Ali İmran 139) Her kurumun gönüllüler topluluğuna sahip olması kaçınılmazdır.

Gönüllü olarak yapılmayan şekil ve şovdan öteye gitmeyen davranışların temelinde başarısızlık ve isteksizlik vardır. Eğitimi, öğrenmeyi, okumayı, bilgilenmeyi cazip donanımlara ulaştırmada her eğitimci gönüllü olmalıdır. Gönüllüler ordusunun çoğunluk kazandığı ortamlarda sesler daha etkili olmaya başlar.

Eğitim ve iş ortamında başarılı olmak, gönüllü ve düzenli olmaya bağlıdır. Dosyaları düzenlemek, yapacağı işlere karar vermek, sistemleri değerlendirmek, belgeleri güncelleştirmek, gereksizleri ortadan kaldırmak, düzenli ve titiz bir özellikle daha da anlam kazanır. Yapılan işler başkalarını etkileyecek türden ise başkalarının işine yarıyor ise düzenli ve gönüllü çalışmanın bir işaretidir. Yapılan her türlü etkinliklerde her zaman gönüllü olmayı ve düzenli çalışmayı alışkanlık edinenlere ne mutlu...

BİLGİ İLE DOSTLUĞU SÜRDÜRMEK

Cemil Meriç: *"Bilgi paylaşıldıkça zenginleşen bir hazine. Kudret sağlar, mutluluk sağlar, ün sağlar sahibine. Ne çalınabilir, ne de yok edilir saltanat fani bilgi ebedidir. Çiçeğe benzer bilgeler. Bazen saraylarda baş tacıdırlar. Bazen solarlar ormanda. İkbal şımartmaz bilgeleri, yükseldikçe alçak gönüllü olurlar..."* diyor. (İnsanlığa Işık Tutan Konuşmalar -A Çağlayan) Bilgili ve ahlâklı bir insan olmanın en etkili yolu kitap okumaktır. Dünyaya bakış okuma eylemi ile gelişir ve genişler. Bilgiler, düşünceler kitaplar aracılığıyla zenginleşir. Kitaplar ahlâkın ruhun gıdasıdır. Pek çok çirkinliklere karşı en şifalı ilaçtır. Bedenin, gıdaya, yemeğe-içmeye ihtiyacı olduğu gibi zihnin ve ruhun da okumaya ihtiyacı vardır. Sıkıntıları unutmak, hayatı, düşünceleri daha da güzelleştirip, geliştirmek için okumaya ihtiyaç vardır. Kitaplar, vazgeçilmez ihtiyaçlar ve dostlardır. Kitaplar, başta eğitimcilerin, öğrencilerin olmak üzere herkesin en iyi, en candan dostudur. İnsanı tatlı hayal dünyasının gizemli ortamına götürür.

Kitap okumak tadına doyulmayan sudan içmek gibidir. Hayat suyu gibidir. İçtikçe insanın içesi gelir. Gönüllerin ve zihinlerin olgunlaşmasında okumanın önemli izleri vardır. Okumak hayatı tanımak ve yaşamaktır. Okudukça hayat anlamlaşır. Dostluklar artar, yalnızlıklar giderilir. Kitaptan, okuma eyleminden uzak kalmak acıdır, kederdir, cehalettir. Bilgi açlığının ilacı kitap okumaktır. Okumak, yemek ve içmek kadar önemli ve gereklidir.

Kitaplar, fertlerin, milletlerin hayatını değiştiren, yenileştiren ve gelişimlerini sağlayan önemli etkenlerdir. Her anne, baba öğrencilerini, işverenler yanında çalıştırdıklarını kitap okumaya alıştırarak, her zaman kitaplarla dost olmalarını sağlamalıdır.

Muhyiddin İbn Arabî (r.a): *"Hayatımda kitap gibi, cübbenin yenine sığabilen bir bağ, kucakta taşınabilen bir bahçe, ölülerle konuşan ve dirileri konuşturan bir şahıs görmedim. Ancak seninle birlikte yatıp kalkan ve sadece senin hoşlandığın şeyleri konuşan, sır sahibinden daha fazla sır saklayan, emanet sahibinden fazla da emaneti muhafaza eden uysal bir dost başkaca var mıdır? Onun kadar iyilik sever bir komşu, insaflı bir dost, itaatli bir arkadaş, mütevazı bir haldaş, bıktırıp usandırmayan, kötülük yapmaya imkan vermeyen, kavgadan uzak tutan ve öldürmekten alıkoyan birisini tanımıyorum"* der.

el-Cahız(r.a): *"Kitap; susturduğunuz zaman sessiz, konuşturduğunuz zaman konuşan, meşguliyetiniz varken sohbete başlayan, çalışma zamanında sizi yalnız bırakan, kendisi için giyinip süslenme ve utanıp sıkılma zahmetine sokmayan bir gece misafiri; yüzüne karşı dalkavukluk etmeyen bir arkadaş, azdırıp sapıtmayan bir dost, bıktırıp usandırmayan, münafıklık yapmayan ve size karşı yalan söyleyip dolap çevirmeyen bir yoldaştır"* (Akıl Defteri, A. Çağlayan, Kayıhan sf: 191) diyerek kitapların önemini hatırlatır. Okumanın ve kitabın önemini hatırlatan böylesi edipleri, şairleri, yazarları tanımak, tanıtmak, kalkınmayı ve gelişimi hızlandırmak, düşünceyi olgunlaştırmak ancak okumakla mümkündür.

Öğrenciler, her gün sadece ders kitaplarını, aileler, günlük gazeteleri okuyup, dizileri takip etmekle yetinmemelidir. Her ortamda ilgi çeken değişik türdeki eserleri yakından tanımalı, okumalı, yazılı kültüre yabancı kalmamalıdır. Modern dünyanın vazgeçemeyeceği özelliklerden birinin de yazılı kültür olduğunu bilmelidir. Kitap okuma alışkanlığını titizlikle uygulamalıdır. Gelişmekte olan dünyada yaşadıklarını, gördüklerini, öğrendiklerini daha düzeyli algılayabilmesi için okumanın önemini hatırlamalıdır. Kitap tanıtımlarına katılmalı, kitap fuarına geziler düzenlemeli, aile, okul ve iş ortamında kitap okuma saatlerini alışkanlık edinmelidir.

Ailelerde, iş yerlerinde kitap tanıtımının yapıldığı günler oluşturmalı, sırası geldikçe her birey okuduğu kitabı önce kendi aile ortamında veya iş yerinde iyi bir şekilde sunmayı gerçekleştirmelidir. Düzeylere uygun dergilere abone olmaları önemsenmelidir. Gençlere öğrendiği konularla bütünleşen, yaşantısına ve ilgisine rehberlikler sunabilen zengin kitap tanıtımları yapılmalıdır. Her insan ayda en az bir kitap rahatlıkla bitirebilmelidir. Okuma zevki ile kişisel gelişimini geliştirmeyi alışkanlık edinmelidir.

Yeni ufuklara, yeni ülkülere ulaşmayı arzulayan her insan, okuma eylemini sıradan değil düşünerek sürdürmelidir. Okurken ana düşünceleri yakalamayı, bilgi dağarcığını geliştirmeyi, okuma hızını artırmayı hedef almalıdır. Günümüzde bilgilerin hızla üretildiği bir gerçektir. Bu hıza, etkili ve hızlı okuma ile uyum sağlamalıdır. Okumayı sadece zevk için değil bir ihtiyaç için görmelidir.

Anne ve babalar, eğitimciler, yöneticiler, işverenler okuma eylemini ciddiye almalıdır. Reçetesiz ilaçlardan korktukları gibi okumayan insanlardan da korkmalıdır. Rahatsız, hasta veya farklı bedensel sıkıntılarla karşılaşılan insana gösterdikleri özeni okumama eyleminde de göstermelidir. Evlerde ve iş yerlerinde mutlaka kitaplıklar oluşturmalıdır. Okumanın ömür boyu süren bir etkinlik olduğunu sürekli hatırlatmalıdır. Okumanın, çocuklarının düşünce dünyasına kattığı zenginlikleri önemsenmelidir. Kendi kütüphanelerini, uzmanlık alanlarına göre zenginleştirmelidir. Dergileri tanımalı, abone olmaları, gazete okumaları, güncel olayları takip etmede duyarlı davranmalıdır. Bilgisayar ve internet dünyasının zengin atmosferinden yararlanmayı da ihmal etmemelidir.

HAYAT GEMİSİNDE YERİNİ BİLMEK

Duvarları olmayan bir dünyada yaşıyoruz. Ülkeler arasındaki sınırlar kalktıkça sorunlarda gittikçe çoğalıyor. Çıkar kavgaları, bombalar, çatışmalar her geçen gün hayatı olumsuz etkilemekte, kuşkular artmakta, kalpler sıkışmaktadır.

Tüm insanlık hayat gemisinde yol alıyor. Bakışlar, yorumlar, çabalar, dünyalar farklı olsa da aynı gemide, farklı kamaralarda olup biteni seyrediyor. Nereden geldiği, kim olduğu önemli olmaksızın herkesin bu gemide bir rolü var. Topluma bakış, olayları irdeleyiş farklı olsa da herkes söz sahibi olup, birlikte çalışıp, paylaşımlarda bulunarak gemiyi mutluluk limanına *"ahirete"* ulaştırmakla görevli. Elbette çevredeki olaylar karşısında tepkisiz kalamaz.

Yaşanılan hayat gemisinde gönüller herkese açık olmalı, özgür düşünceye değer verilmeli. İletişim kurulan her insanla diyalog ahlâki değerler doğrultusunda olmalı. İstesek de istemesek de aynı havayı soluduğumuz insanlarla duygusal bir köprü oluştururken bu köprüdeki duygu alışverişinin kalitesini inançlar, kişisel yaklaşımları ise davranışlar ve sözler belirlemeli.

İlişkilerin, düşüncelerin niteliği, önemi öncelikle kalplerde başlamalı, şekillenmeli, güncelleşmeli ve dışa yansımalıdır.

***Hz. Ali* (r.a):** *"Düşüncelerin, sözlerin kaynağı mekânı kalptir, gönüldür."* der. Düşünceler, fikirler kalplerden aldıkları hızla ilerler. Büyük fikirler kalplerin eseridir. Akılların çözemediği nice olaylar vardır ki kalplerle çözülür.

Heinrich Heine: *"Kalp denize benzer. Fırtınaları, sakin zamanları ve taşkınlıkları vardır. Bazen de derinliklerinde inciler gizlidir."* Sırlarla dolu kalplerin en büyük düşmanı insanın kendisidir. Bu nedenle kalplerin

bakımı önemsenmeli. İnanç kaynağından beslenerek, hayata, davranışlara anlam kazandırmalı. Çünkü cilalı kalpler, bakımlı kalpler, parlak gören, ayna gibidir.

Hayat gemisinde yer alan her insanın kalbi dışarıdan bütünüyle gözükmese bile bazı ipuçları verir. *"Kırık testi içindekini sızdırır"*, *"yollardaki ayak izleri, birilerinin geçtiğine işarettir."* *"Elmanın içindeki tohum yine elmadır. Toprağa saçılınca dal budak salar."* Boş kalplerin tepkileri de boş ve anlamsızdır. Cılız sesler çıkarır, çevreyi incitir ve kirletir.

Peygamberimiz (s.a.v): *"Vücutta bir et parçası vardır ki, o düzelirse bütün vücut düzelir. O bozulursa bütün vücutta bozulur. Dikkat edin o kalptir."* (C. Sağir 3856; Buhari, İman, 39) Kalpleri yeniden temizlemeli. *"Kalp temizliği"* kavramı yeniden sorgulanmalı. Hayata bakış, insanlarla iletişim ve sorumluluklar, görevler bir kez daha gözden geçirilmelidir. Hayat gemisindeki *"Ahlâk Pusulası"* belirginleştirilmeli. Kalplerdeki kirli ve kötü duygular, kin ve nefret hızla ayıklanarak yola devam edilmelidir. Kalplerde inanç saltanatı yer edinmeli. Söz ve davranışlar sürekli aydınlık saçmalıdır. *"Önceleri bilemedik, yapamadık"* dememek için ileriye dönük çabalar olmalı. Yaşanılan gemide sallantılar, denizde fırtınalar kopsa da azgın dalgalar oluşsa bile ruhunuzun derinliklerinde her zaman bir gök kuşağı görebilme umudu olmalıdır. Geminiz ister Hz. Nuh'un gemisi, ister Titanik olsun veya onların izinden gidip onlara benzeyen nitelikler taşısın önemli olan sizin tercihiniz, gemideki değerleri tanımanız ve yaşamanızdır. Teknoloji, modernizm her zaman çözüm olmayabilir. Kurtuluşun yolları öncelikle kalplerde hissedilmeli ve yaşanmalıdır. Yaşam gemisinin kaptanı siz olduğunuz sürece yeni ufuklara yelkenler açabilirsiniz.

Hayatımızın, ömrümüzün, yolculuklarımızın özü kalplerimizdedir. Kalplerimizi yeniden temizlemeli, donatmalı ve güçlendirmeliyiz. *"Onlar o inananlar kalpleri Allah'ı anmakla huzur bulmuştur. Dikkat edin kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."* (Rad 28)

AHLÂK İLE İLGİLİ SÖZLER

Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür. (Zilzal 7-8)

Allah'ın resulünde, sizin için uyulması gerekli güzel örnek vardır. (Ahzab 21)

Şüphesiz ki sen en büyük ahlâk üzeresin. (Kalem 4)

Ben güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim.

Sizin bana en sevimliniz ve kıyamet gününde bana en yakınınız ahlâkı en güzel olanınızdır.

Sizin en hayırlınız ahlâkça en güzel olanlarınızdır.

Dört şey sende olduktan sonra dünyadaki kaybından sana zarar gelmez. Emaneti korumak, doğru söylemek, güzel ahlâk ve helal lokma.

Güneşin donmuş suyu eritmesi gibi, güzel ahlâkta günahları eritir.

En güzel hicret, kötü huylardan iyi huylara yapılan hicrettir.

En olgun mü'min, ahlâkı en güzel olandır.

Tedbir gibi akıl, güzel huy gibi asalet olmaz.

Allah'ım, senden sağlık, afiyet ve güzel ahlâk isterim.

Güzel ahlâk kişinin saadetindendir.

Hz. Muhammed

O'nun ahlâkı Kur'ân'dır.

Hz. Aişe

Güzel ahlâk en hayırlı dosttur.

Hz. Ömer

Ahlâk üç özellikle bilinir. Haramdan uzaklaşmak, helali aramak ve aile halkına gücü oranında genişlik göstermektir.

Ahlâk ve fazilet aklın dışardan görünüşüdür.

Güzel ahlâk, Allah'a karşı isyan sayılmayan şeylerde, insanlara muhalefet etmemektedir.

Hz. Ali

Her binanın bir temeli var, din binasının temeli de güzel ahlâktır.

İbn-i Abbas

Bütün cihanı araştırdım, güzel ahlâktan daha üstün bir liyakat bulamadım

Mevlana

Kötü huyluya ilk fenalık eden, kendisinin kötü huyudur. Zira kötü huy, sahibine azap vermektedir.

Hasan-ı Basri

İnsanın temeli ahlâk, ahlâkın özü bilgi, bilginin özü akıldır.

Kendini temizlemeyen başkasını temizleyemez.

Gözü ilerde, gönlü geride olan kimse yola gidemez.

Hacı Bektaş-ı Veli

Kötü ahlâklı insan, kırılmış saksı gibidir, ne saksıdır, ne çamurdur.

Vehb b. Münebbih

Ahlâk kemal, güzellik cemaldir.

Herkesin kalbi para ve mal ile kazanılmaz. İyi ahlâk, güler yüz, tatlı dil ile onları memnun edebilirsiniz.

Mehmet Çağlayan

Ahlâksızlıkların en büyüğü, insanın bilmediği bir işi yapmaktır.

Ahlâk olmayan yerde kanun bir şey yapamaz

Napolen

Hakiki ahlâk samimiyetin başlangıcıdır.

Andre Gide

Ahlâkın ana temeli iyi niyettir ki, o da tabiatı gereği yalnızca doğruya yönelik olabilir.

Kültürlü insanların ahlâk çıkmazlarına yardımcı olmak, kültürsüzlere yardımcı olmaktan daha zordur.

Goethe

Milletler parasızlıktan değil, ahlâksızlıktan çökerler.

Çiçero

Ahlâk da, sanatta olduğu gibi hiç konuşulmaz, ancak yapılır.

Ernest Renan

Ahlâk toplumun temelidir.

Victor Hugo

Fedakârlık yapmaksızın fazilet olmadığı gibi, kendimizi sıkmaksızın da ahlâk olmaz.

S. de Sacy

Ahlâksızlık karanlıkların dostudur.

J. J. Rousseau

Ahlâk insanla beraber ve onun içinde doğar.

Ahlâksızlık, ahlâkın mevcut olmasının nedenidir.

Anatole France

Din ve ahlâk bir bütünün iki parçasıdır.

Heinrich Heine

Güzel ahlâktan daha güzel hiçbir şey olmaz.

Ovidius

Ahlâksız normlar yalnız ve yalnız insan aklı tarafından oluşturulabilirler.

Erich Fromm

Ahlâk cemiyetin temelidir.

Chateaubriand

İyi ahlâklı ve erdemliyseniz, ömrünüzün son günlerinde size kimsenin veremeyeceği gücü onlar verir.

Nalter Scoot

Ahlâkın temeli iyi düşünmektir.

B. Pascal

Ülkedeki, ahlâk bunalımının bir kaynağı da anne babaların çocuk eğitiminde tuttukları yoldur.

Namık Kemal

Ahlâk, insandaki manevi değer ve davranışlardır.

Fethi Gözler

Hayatta servetten, sağlıktan, candan, ölümden daha değerli şeyler vardır. Bu da ahlâktır.

Nihat Genç

Ahlâk ve değerlerimiz içimizdeki "*biz*"in aynasıdır. Enerjimizi ve farklılığımızı açığa çıkaran tılsımdır. Arkamızda bıraktığımız silinmeyen izdir.

Ahlâk ve değerler eğitimini önemseyen bunlarla özdeşleşen insanlar, bulundukları ortamlarda büyük onurlar yaşarlar. Bu anlayışın eğitim kurumlarında sistemli olarak uygulanması, öğrencilerin hayata yönelik bilgilendirilmesi, yetiştirilmesi zihinsel gelişimlerine zenginlikler kazandırılması ile bakış açıları farklılaşacak ve "*hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya yarın ölecekmiş gibi âhirete hazırlıklı olmalarına*" katkılar sağlayacaktır.

www.ensarnesriyat.com.tr
ISBN 978-975-6324-21-9
9 789756 324219

online alışveriş
ensarkitap.com
0184073
ANP